

AAGE HAUKEN

BESØK HOS FARAØ

~ Dager og netter i Egypt

Jeg tror på de gamle guder.

(Arnulf Øverland)

Til Saber

FORORD

Denne boken er blitt til over lengre tid, som resultat av notater gjort under reiser i Egypt. Notatene foreligger som del av et arkiv notisbøker som dekker mine reiser fra år 2009 av, en form for *acta diurna* – daglige notater – som har fulgt meg enda lengre.

Inndelingen i *krøniker* er ikke helt lett å forklare, men henger sammen dette landets særpregete historie og kultur – hvilken annen form kunne bedre egne seg til å beskrive opplevelsene her nede? Disse følger kronistens sjangre: dag for dag – dato for dato. Alle kan verifiseres i mitt omtalte arkiv.

Reisene går vanligvis fra Norge til Kairo eller til et annet av turistmålene i Egypt. Men av og til kommer vi fra Athen, Roma, Istanbul eller Amman i Jordan. De første krønikene er forholdsvis fyldige, de dekker noen ganske få uker, men introduserer oss for landet og folket. Så blir oppholdene lengre, opp til flere måneder ad gangen, mens krønikene blir kortere, grunnet gjentakelser. Personnavn er fiktive, skjønt personene er det ikke.

På denne måten er en gammel drøm gått i oppfyllelse, drømmen om å få utforske dette eventyrlig rike landet. Rikdommen består selvsagt i det vell av fortidslevninger – monumenter fra landets lange historie – som

pryder kartet overalt. Et svært omfattende fotoarkiv er nok en dokumentasjonsform (i tillegg til alle notisbøkene), disse er publisert på en egyptologisk hjemmeside: Bergen Egypt Exploration Society (Egyptexplorationbergen.com). Den tilhører egentlig selskapet den omtaler, nok et resultat av all reisingen, og et delvis felles foretak med andre Egypt-entusiaster fra Bergen.

God reise!

PROLOG –

Dyp er tidens brønn

- Hvem er dere - hvorfor ser vi dere ikke klart?

Ordene blir møtt med taushet.

- Tre frem fra mørket! Opplys vår forstand!

Fortsatt skjer ingenting. Vi prøver igjen:

- Mett våre øyne med inntrykk!

Aner vi en bevegelse der inne? Fornemmer vi at noen kommer mot oss?

- Vis dere i all deres skjønnhet!

Det tar noen sekunder før øynene vender seg til mørket. Først skjerper vi blikket og ser mot vegger og tak. Lyset utenfra blender enda en stund, så gir det etter for dunkelheten. Vi myser først her inne i halvmørket. Så med ett trer de fem med klare konturer, og med enda klarere ansiktstrekk, nå også med sine karakteristiske attributter. Frem fra halvmørket trer en

lydløs prosesjon av skikkelser, gestalter som i en periode var menneskenes viktigste ledsagere og viden kjent, men som i dag helst studeres ved universitetene.

Der kommer de mot oss på rekke og rad! De står slett ikke stille, det er et optisk bedrag å ville gjøre dem statiske. De er nemlig i bevegelse – og i bevegelsen deres begynner en bevegelse i vårt eget indre. De er alltid i bevegelse, og det er også vi. Vi er på reise, en reise tilbake i tid, eller rettere: tilbake til oss selv - innover i oss selv – nedover i våre hukommelsesspor – dypt ned denne gangen – like til begynnelsen av menneskets hukommelse. Lenger bakover kommer vi ikke. Vi står nemlig ved starten av det vi kaller historisk tid, den perioden av vårt liv som begynte for fem tusen år siden.

Endelig tar vi mot til oss og åpner øynene helt – og vi ser dem klart.

Her er de alle sammen, og vi ser oss aldri mett på dem. De tar pusten fra oss hver gang, på grunn av deres kvaliteter og særtrekk. De dukker opp overalt der egypterne fant plass til å tegne dem. Vi møter dem i sterke farger, i stor skjønnhet, i overjordisk ro: Amun – Mut – Horus - Hathor – Anubis – Seshat – Tot – Selket – Nun – Min – Bes – Ptah – Khonsu – Neftys – Wadjet – Nekhbet – Seth – Khepri – Osiris – Isis, og alle de andre, de er

mellom tusen og to tusen i tallet. De hilser oss velkommen, de er alt annet enn frastøtende.

Stig på, unge mann! – Hvem er du forresten? Oss kjenner du visst fra før.

Templet er stedet der vi møter gudene, slik templer er ment å skulle fungere. De er møtested mellom guder og mennesker, mellom himmel og jord. Men disse gudene er ikke fjerne og uforestillbare, de transcenderer ikke jorden og livet her. Nei, de er med oss overalt, noe de mange dyreskikkelsene også vitner om. Egypts guder befolker hele livet langs Nilen og i ørkenen, dyrenes og menneskenes liv. De er dessuten forbeholdt Egypt – de gamle gudene er Egypts guder, de finnes ikke annensteds. Forlater du Egypt, kan de ikke lenger hjelpe deg. Dør du i utlendighet, kan de ikke vokte din grav. Egypts gamle guder tilhører Egypt og Egypt alene.

De har alle menneskelige skikkelser, høye, slanke og elegant antrukket. Men så ser vi at mange har dyrenes attributter – her hører dyr og mennesker sammen, ofte i en og samme person: En har et løvehode, en annen har hode som en sjakal eller en ibisfugl, eller en kjempebille – av og til kan dyrene alene uttrykke deres nærvær.

De ser på oss – vi på dem.

Kunsten har foreviget dem for all tid. Så har også litteraturen. Egypts guder er fast inventar i hver grav, og i hver ny bok de skriver. De er lett gjenkjennelige, turister kappes om å identifisere dem i hver grav de besøker, i hvert tempel. De beskytter og utfordrer, de har en dobbelthet skrevet inn i sin natur siden hver av dem rommer motsetninger, forener, ville vi kanskje si. De binder skapningen sammen, og gjør det samme med menneskene. De er vennlige og farlige på samme tid. Du elsker dem og du frykter dem.

Troen på den ene Gud – monoteismen – ligger ennå langt i fremtiden. Egypterne tror nemlig ikke på slikt, ikke på vår måte. Deres guder befolker og helliger naturen som historien. De animerer alt som er og gjør det hele til en enhet. Noen av dem er fremfor alt knyttet til menneskene, særlig de som hersker, og er et bilde på gudene selv. Nilen, vannet, vegetasjonen bærer alle bud om iboende krefter av guddommelig art. Dyrene blir også helliget på denne måten, gudene sørger for dem, som de også gjør det med menneskene.

Det er en moderne misforståelse å tro at gudene er formet i dyrs og menneskers skikkelser – det er snarere omvendt. De har gitt oss sin egen form, sammen med dyrenes. Jorden er befolket på underlig vis, lærer gudene oss. Ingenting er verdslig, ingenting profant. Vi lever og beveger oss i et guddommelig univers, en verden full av mening – en verden full av

guder. For gudene forklarer det hele, kontrastfull og motsetningsfull som denne helheten er. Absurd og meningsløs blir den aldri, ikke så lenge Egypt består.

Vi har trådt inn i helligdommen, i templets helligste rom, det som samtidig helliger tiden. Vi ser oss selv i dem – og dem i oss. De kommer oss alltid i møte, for templet illustrerer noe som alltid er der. Livet i Egypt blir en levende organisme, en ubrutt dialog mellom det skapte og det uskapte. Gudene viker aldri fra Egypt, uansett hvor mange nye guder det måtte dukke opp på Egypts vandring gjennom historien. I dag trenger vi dem mer enn noensinne. For Egypt er på vandring, fra gamle samfunnsmodeller til nye, fra isolasjonisme til internasjonale avtaler. Like fullt er gudene der, de samme gudene som alltid har vært der: Horus som flytter inn i og vokter over herskerne, Khonsu som kjemper for Egypt langs grensene, Seth som er ørkenens vokter og egentlig en trussel, Anubis som beskytter de døde, Hator som forener de elskende, Osiris som hersker i dødsriket, Isis som gir nytt liv, Bes som bistår ved fødsler, Ra som er en slags Allfader fordi han opplyser alt, Aten som er selve solskiven, Tot som gir kunnskap og visdom, Amun som er Luxors gud og blir hele landets fremste gud med tiden.

Vi er kommet til det dypeste lag i vår erkjennelse, for det fantes ikke guder før egypterne begynte å tegne eller beskrive dem. Og de er forbløffende lik oss selv – de er oss selv, rettere sagt. For det er ikke slik at

gudene er et resultat av helter og konger som tiden har helliget og gjort til guder. Tvert imot, de er en guddommeliggjørelse av våre innerste egenskaper: kjærlighet, tiltrekning, frastøtning, kunnskap, visdom, styrke, mot, familiekjærlighet, evnen til å lese og skrive, til å regne og måle – kort sagt er de et speilbilde av oss selv i våre mange evner og egenskaper.

Egyptis gamle guder lever i beste velgående den dag i dag, tusener av år etter Moses, Kristus og Muhammed. Vi må bare lære oss til å se dem, slik at besøket i templet blir en gjenkjennelsesprosess, en tidløs erfaring av vårt eget, andres og altets "jeg". Her i templets innerste viker dagens blendverk for den store Sannheten om alt som er.

Vi drages mot de gamle templene i Egypt, der en prosesjon av guder alltid kommer mot oss. Vi bøyer oss, venererer, tilber. Når vi trer ut i dagslyset igjen, er det med fornyet erkjennelse av oss selv og alt som er i oss. Vi kjenner oss straks igjen i det fri – dagen ånder av liv og mening.

Vær hilset – vi er på reise i Egypt!

De hilser tilbake – vi skal foreta denne reisen sammen. Vi er ett, guder, mennesker og dyr. De kommer ikke mot oss lenger, nå vandrer de videre, mot et sted hvor vi ikke kan følge dem.

De lover å holde sin hånd over oss, beskytte oss mot farer – særlig mot løgn. Vi takker og lover å ofre til dem, offergavene er alt det vi lever av

her nede, alt Nildalen og Deltaet kan oppvise: fugl og fisk, fugler i fleng, kjøtt fra landdyrene, vekster og grøde. Sammen skal vi spise oss inn i fremtiden. Fremtiden skal være en evig bankett, en egyptisk form for uteksling mellom mennesker og gudene.

Vi går opp på taket av det lille templet og ser oss rundt her er templer i fleng. De største gjenkjenner vi straks: minnetempler til Seti I, Ramesses II, Ramesses III, Hatshepsut, Amenhotep III, og alle de andre. Det er ikke bare et mangfold av guder som møter oss på Vestbredden i Luxor, men like meget et mangfold av herskere. Her kan vi fråtse i himmelske og jordiske størrelser, det er bare å ta for seg.

Her er vi, Egypt, ta vel imot oss!

Vi er kommet for å se og høre, for å lære av de gamle, for å erfare at fortiden stadig er blant oss, at de døde lever, at det ofte er slik at det er vi som er mer døde enn de. Vi er kommet for å få nytt liv, liv i mengde. Vi er her ikke for å kjøpe eller feste, vi kommer for å lære. Først må vi bli stille, for å kunne lytte. Vår bråkete kultur hindrer oss ofte i å se og høre de gamle. Men her på Vestbredden i Luxor har vi latt vår samtid bak oss, vi trer villig ut av denne for å tre inn i de gamles verden.

Så la oss starte vår vandring – den vi har utsatt så altfor lenge.

FØRSTE KRØNIKE

- Høsten 2009

19/10 – Roma Fiumicino

Enda en Romagruppe fra Norge er på vei hjem etter en uke sammen i den evige stad. Uken gikk som slike uker pleier: straks den er begynt er den slutt! Jeg guider og guider, på gamle trakter, de blir som nye igjen hver gang. Vi varierer opplegget fra år til år. Denne gangen laget vi et slags resyme av de arbeidsplanene vi hittil hadde benyttet oss av: Fra republikk til keiserdømme – Augustus – huskirkene – Konstantin – samt en ekskursjon til Etruria. Vi har som vanlig vært plaget av det ujevne gatelegemet og fått problemer med korsryggen – hyppigere blir derfor små avbrudd i dagsmarsjen, samt siesta etter lunch. Som vanlig begynner vi på Kapitol og avslutter på Campo de' Fiori. Været har vært upåklagelig. Hjemme er det kaldt og guffent.

Avskjedsmiddagen slutter med planer for neste utflukt. Så bærer det tilbake til hotellet og pakking for avreisen neste morgen. Men jeg skal ikke bli med gruppen hjem til Norge – jeg skal videre: til Egypt, for første gang.

Endelig står Egypt for tur, etter 25 års reising i Italia, Israel, Hellas og Tyrkia. Begivenheten er godt forberedt gjennom studier som tok fatt i årene 1967-69, ved Bergen Universitet, og besto i et kurs i gamleegyptisk sprog (mellom-egyptisk) gitt av professor Alf Kragerud. Egyptologien var ofte kommet meg til nytte under studietiden i Oxford (1971-77), særlig i arbeidet med Det gamle testamente. Men siden jeg var klassisk filolog av grunnutdannelse og bibelsk ekseget av profesjon, ble egyptologien en slags hobby. Den lå der alltid i bakgrunnen og ventet på endelig å skulle realiseres i sin egen rett, ikke som en bakgrunnskulisse for bibelstudier eller gresk og romersk antikk. Mange hadde spurt meg om ikke tiden var kommet for å utforske dette landet som er så forskjellig fra alle andre. Jeg hadde alltid svart at tiden kommer nok. – Nå gjorde den det.

Gruppen og jeg skiller lag etter et pent farvel. Vi skal til forskjellig innsjekking: de til SAS – jeg til Alitalia.

- *Ciao, ciao! A presto a Oslo!*

Så sto jeg der alene, med avgjørelsen bak meg og Egypt foran meg. Det er tid for innsjekking, kontroll og så Gate 39.

Hit strømmer alle slags mennesker, folk fra en stor verden, men mest egyptere. De utgjør en rik palett, men ligner sørgelig lite på faraos gamle egyptere, de vi ser avbildet i kunsten fra gravkamre og templer.

Majoriteten bor i dag i deltaområdet og er nokså oppblandet hva blod angår. Jo lenger syd du kommer finner du raskt eksempler på en annen mennesketype, en som ser ut som de er fem tusen år gamle, med de samme ansiktstrekkene: fyldige lepper, litt krocket nese, litt avlangt kranium, mørk hudfarge, de er små og spenstige å se til. Noen ganske få av disse har også funnet veien til gate 39 denne morgenen. De kaller seg nubiere og kommer fra traktene rundt Aswan.

Så er det bare å stige om bord i en moderne airbus som skal frakte oss langt tilbake i tid, så langt tilbake som det vi forstår med begynnelsen av historisk tid – hele 5000 år på det lengste, kanskje lenger.

*

Vi lander og får det med ett travelt med bagasjehenting, visum som skal kjøpes for 15 dollar, og passkontroll. Klokken viser 17.00 lokal tid. Hvor er drosjen vi har bestilt fra hotellet? Der! En plakat forkynner *Dr. Hauken*. Som bestilt.

Ute er det varmt, over 37 grader celsius, får vi vite. Luften er illeluktende fra røken av bråtebrann som bøndene brenner på denne årstiden, for vi er kommet ut i oktober. Men hva gjør det? Vi suser av sted gjennom det som er med tiden er blitt Afrikas største by, med sine godt over 25 millioner innbyggere. Nye drabantbyer dukker opp på begge sider

av veien. Her og der står – eller ligger – mennesker i hvit *djallabia*, en fotsid kjortel som dekker hele kroppen unntatt hodet og som åpenbart er komfortabel i varmen, i motsetning til våre europeiske og stramtsittende klær.

Vi skal til Giza, bydelen som ligger tett opp til platået med pyramidene og mange store gravplasser. Men vi reiser ikke i de store oppdagelsesreisendes dager, den gang det bare var ett hotell her ute, Mena House. Vi er del av en masseturisme som bringer millioner besøkende til Egypt hvert år og som redder landets økonomi. Presidenten – Hosni Mubarak – har klart å gjøre Egypt til en stor turistmaskin, og selv om landet er fattig sett under ett, er her også mye velstand å se. Det merker vi straks vi krysser Nilen. For på høyre hånd ligger den delen av Kairo vi kan kalle *internasjonal*, med mye eleganse og rikdom. På venstre hånd skimter vi fortsatt drabantbyene, de later ikke til å være fullt bebodd.

- *Pyramids!!*

Det er sjåføren som får meg til å stirre mot horisonten rett frem. Ganske riktig! Der dukker de frem, en etter en, de tre store pyramidene, Kairos gamle landemerker. Men moderne og heslig tettbebyggelse ligger like inntil platået hvor pyramidene står. Trafikken er stor og kjørereglene atskillig friere enn selv det Napoli kan by på. Vi suser av sted med livet i hendene. Så med ett er det slutt med all bebyggelsen. Vi dreier av mot

høyre, nær oppkjørselen til pyramidene. Der er hotellet! Fremme – med livet i behold.

Resepsjonen forsikrer at de ikke har noen reservasjon på mitt navn. Jeg klasker en voucher i disken så det smeller. Se her: betalt hos min reiselivsagent i Norge! De insisterer på at jeg ikke er oppført på gjestelisten. Jeg nekter å snakke med dem og forlanger å få i tale med en representant for hotellet. Om litt kommer en elegant kledd herre, ung og selvsikker, men langt mer behagelig enn de i resepsjonen.

- *Sorry, sorry, Dr. Hauken! Welcome to Egypt! First time? Terrible mistake – please forgive us!*

Han beklager i dyre dommer – her er gjort en feil. Så løser floken seg, min voucher blir tatt til nåde sammen med passet, og vi marsjerer av sted til en liten bungalow ute i hagen.

- *Ok, Doctor? Our very best room for you! Welcome to Egypt. Sorry about the mistake ...*

Det er vanskelig ikke å smelte i varmen og sjarmen fra de innfødte. Jeg tilbyr noen dollar til portøren og alt er smil og latter. Stedet virker helt i orden, aircondition står på, tv fungerer, her er varmt og kaldt vann på badet – samt en ikke liten koloni med maur. Vi får ta oss av den i morgen tidlig, det er ikke mer adrenalin tilbake for i dag.

Under middagen i den store restauranten er det bare å glede seg over det egyptiske kjøkken. Husk advarslene hjemmefra: bare spis mat som er kokt eller stekt! Hvitvinen er tørr og god. Her er folk fra alle verdenshjørner, det er noe du hører heller enn ser. Alle er trivielt antrukket, de ser ut som de er på piknik et sted i ørkenen, klær og skotøy står ikke i forhold til hotellets eleganse. Men så er det vel jeg som lever for hundre år siden, på den tid da europeere oppdaget Egypts fortid, da kjente navn bodde her i vinterhalvåret og tok med seg sine europeiske skikker hjemmefra. Her er et utall av kelnere denne kvelden. Noen er gyllenbrune av hudfarge, andre helt svarte. De er fra Nubia, viser det seg, området rundt Aswan, helt mot grensen til Sudan og inn i den nordligste del av nabolandet. - Ingen spør hvor jeg kommer fra. Hadde de gjort det, hadde de neppe visst hvor eller hva Norge er.

Etter en kopp kaffe i baren er det tid for å trekke seg tilbake, som det så smukt kalles. Bungalowen føles kjølig og behagelig etter en liten rundtur i hagen utenfor, det er helt vindstille, varmen og lukten av bråtebrann kjennes trykkende. Nyhetene på fjernsyn har lite overraskende å by på. President Mubarak holder tale for nasjonalforsamlingen – mye applaus, samt ett enkelt protestrop fra salen, det forstummer straks protestanten blir fjernet av sikkerhetsvakter.

Så faller søvnen på den nyankomne. Han lar seg villig fange av Morfeus' sterke armer, lykkelig uvitende om at han med tiden kommer til å forelske seg i både landet og folket, at han vil gape over det meste og knytte nære vennskapsbånd med folk i syd.

20/10

Varme og stank til tross – vi skal til pyramidene ved Giza for første gang.

Fra hotellet er det bare en halv times spasertur til inngangen. Men praktiske problemer dukker uventet opp. Hvordan krysse gaten, er det første av disse, for her er trafikken enorm og gaten bred. Vi finner råd. En ung politimann i hvit uniform lar seg villig hyre til å lose oss gjennom mylderet av biler: Han bare går rett frem, med meg på slep, uten å se seg til siden eller tilbake. Problem nummer to: Noen ungdommer prøver febrilsk å trekke turister inn i noen butikker like før vi er fremme. Vi rister dem av oss - ingen tid for suvenirer denne morgenen.

Så har vi løst billett til det arkeologiske området og til en av pyramidenes indre kamre, hvilken får vi bestemme oss for senere.

En ungdomsdrøm er blitt virkelighet. Men hvem hadde vel drømt om et slikt menneskemylder, om like mange selgere som turister, om pågående *gizawis*, som de populært kalles, medlemmer av lokalbefolkningen som av

alle krefter prøver å påtvinge deg forskjellige artikler? Vi kjøper et arabisk hodeplagg til vern mot solen og håper at dette lar oss få være i fred. Forresten – vi har glemmt å kjøpe vann! Prisen varierer fra selger til selger, til sist blir man arg og kaster noen småsedler til en guttunge mens vi forsyner oss til vi er forsynt.

Her står vi altså ved foten av pyramidene vi knytter til navn som Khufu (Keops på gresk), Khafra (Kefren) og Menkhaura (Mykerinos). To og en halv millioner stenblokker fra et brudd like i nærheten gikk med til den største av dem, litt mindre til de to andre. Det er ikke lov å klatre på bygningene lenger – det medfører vanligvis stor fare for svimmelhet og fall med døden til følge – noe en del skilt forteller oss. Vi kan heller fotografere vidunderet nedenfra. Men det er lettere sagt enn gjort, takket være iherdige *gizawis* til hest eller kamel. De respekterer ikke fotofreden, men forsøker i ett sett å få deg opp på et dyr og ta deg med på en rundtur, eller ut i ørkenen like ved. Men av og til får du et øyeblikk for deg selv – når de innfødte går løs på et nytt offer – og du kan konsentrere deg om oppgaven på ny.

Myten om at pyramidene er reist av slaver er for lengst blitt avlivet. Litt lenger nede ligger restene av landsbyen der arbeiderne bodde, og sammen med gravplassen deres like ved bærer de bud om at arbeiderne var faraos gjester og ble godt tatt vare på: De fikk rikelig av den beste mat (mye

kjøtt) og hadde ekspert legehjelp; skjelettene vitner likevel om mye alvorlig slitasje og om mange slags skader. Det er tale om arbeidere som på frivillig basis bygger mens jorden ligger oversvømt av Nilvann i årstiden da det ikke var noe å gjøre på markene: 20.000 sesongarbeidere over en periode på 20 år, er en vanlig kalkulasjon for den største pyramidens vedkommende. Den ble reist som gravmonument for farao Khufu, men det er slik trengsel om å komme inn i galleriet og gravkammeret at vi lar det vente til en annen dag.

Vi trasker i den tørre sanden, vi drikker med jevne mellomrom, vi ser for vårt indre hvordan en rampe førte de ferdighugne stenblokkene opp til toppen, en topp som stadig ble høyere. Bare den midterste – Khafras pyramide – har fått beholde litt av den briljante kledningen som en gang dekket alle sammen; denne ble fjernet allerede fra antikken av og benyttet til andre formål. Ved soloppgang har altså området funklet og skint, noe vi ikke klarer å forestille oss i dag. For de store stenmassene er i dag grå og tunge å se til, selv om solen bader dem i sitt overveldende lys. Denne morgenen er det fortsatt litt disig og langt fra ideell for fotografering.

At jeg går alene viser seg å bli mer av et problem enn en velsignelse.

For nå er han her igjen, denne kamelfyren som absolutt skal ha meg med ut i ørkenen. Kamelen heter Charlie Brown, viser det seg, mens de vanligste navnene er Ramses, Kleopatra eller Michael Jackson. Så går det langsomt opp for oss at vi befinner oss på et av verdens mest intense

sexmarkeder. Rytteren – ved navnet Muhammed – er svært tilhyllet og bærer sorte briller. Han er vennlig og bærer et vinnende smil – han antyder sogar hvor stort kjønn som skjuler seg under hans hvite jallabija. Men nei – *not just today, Muhammed!* Vi er oppdratt og utdannet i England og kan dette med *stiff upper lip*, aldri mist beherskelsen. Han gir seg ikke, uten å bli ubehagelig på noe vis. - *No business today, mister!* kommer det litt gråtkvalt. Hva vedkommer det vel oss? For å blitt kvitt dem – for de ser mest av alt ut som to dyr i ett – stikker vi noen egyptiske pundsedler i sadeltasken til Charlie Brown, presiserer at de skal gå til kamelføde, og vinker et farvel. Det virker mot sin hensikt, han tror det dreier seg om første avbetaling for kommende tjenester og blir mer pågående

Så redder skjebnen oss: En turbuss tuter gjentatte ganger. Jeg forklarer: *Min buss – det er meg de tuter på!!* Jeg feker og vinker. Så endelig lar farao Israels barn fare. Jeg piler av sted i retning lyden og tar en annen vei til neste pyramide, den som tilhørte farao Menkaura (Mykerinos) og er den minste av de tre. Fristeren og dyret hans er ikke lenger å se. Vi er femti egyptiske pund fattigere og samtidig litt klokere. Så finner jeg frem billetten og går inn, her er trafikken ikke så stor som ved de to andre pyramidene.

Først blir vi minnet om hvor kortvokste de gamle var, for du må bøye deg i vinkel for å komme gjennom den første passasjen, den fører nedover.

Så kommer du til en tunell som fører inn til gravkammeret. Her kan du rette deg opp og gå noenlunde normalt. Du tror ikke dine egne øyne - konstruksjonen kan ta pusten fra hvem som helst. Egypterne må ha hatt store matematiske kunnskaper, ingen tvil om det. Det er forresten ikke tale om ett enkelt gravkammer, men en liten underjordisk gravby, med mange rom og kamre, i flere etasjer.

En italiensk gruppe er på vei inn – fred og ro farvel. Men de er fort ferdig med sitt ærende. Etter mye skrik og skrål senker freden seg atter over gravbyen her inne. Noen engelske turister følger, de har seriøse hensikter med besøket og viser seg å være hyggelig selskap. Vi står her og minnes alle de kjente egyptologene som her vært her før oss. Navn og ansikter passerer revy for våre øyne: Belzoni, Champollion, Lepsius, Petrie, Breasted, Gardiner, Carter, og tusen andre. Et kuriosum: Napoleons vitenskapsmenn regnet ut at dersom man tok de tre pyramidene fra hverandre kunne stenene brukes til å bygge en ti meter høy mur rundt hele Frankrike!

Pyramidene er et perfekt symbol på det egyptiske samfunn, slik det var og slik det fortsatt er: en stor bunn og en liten topp, bestående av de få prosent som kunne lese og skrive, som styrte og administrerte, som bygget og dekorerte, de som eide landet. Dessuten sier de oss at samfunnet var himmelstrebende: Gjennom farao (gud og mann) nøt landet gudenes gunst,

han er selve krumtappen i all kommunikasjon med de himmelske makter, konge og yppersteprest på samme tid. Pyramidene vitner om alt dette. Greske konger og romerske keisere er bare bleke avskygninger av faraos guddom. Han var der dessuten før dem. Faraos er kort sagt Egypts eneste garanti, og han har hatt en tendens til å dukke opp igjen i Egypts moderne herskere i, generalene som etterfulgte kong Faruk, de siste av dem er Hosni Mubarak, nåværende hersker

Til en stor pyramide hører også en del mindre, graver for faraos hustruer. Noen av disse er åpne denne morgenen, de som ligger like ved siden av den store pyramiden (Khufu). Her er også en del stormannsgraver du kan besøke. Her er trangt og lavt under taket, men dette glemmer du fort takket være dekorasjonene. De blir et første møte med egypterne selv, og med deres liv langs Nilen. Hovedpersonene er alltid fremstilt i stor skikkelse, til forskjell fra alle andre, og dominerer tablåene. Her finner vi innskrifter som det er fristende å prøve seg på, i fall noe av barnelærdommen sitter igjen. Dessuten ser vi offergaver i fleng, gaver som ble bragt til graven og brukt ved minneseremonier i kapellet som ligger over selve gravkammeret. Den avdøde kunne ta del i festlighetene: Han eller hun kom til dem gjennom en såkalt "falsk dør" i veggen i kapellet, av og til finner vi også en statue av den/de døde i selve døråpningen. Forbløffende nok er det farge tilbake på disse gamle dekorasjonene, mer

enn 4000 år etter at de ble malt. Jordfarger er de vanligste, dype røde farger som gir kapellene en varm atmosfære.

Men vi ser ikke alt det andre "tilbehøret" som en stor pyramide medfører: minnetemplet og prosesjonsanlegget som førte ned til Nilen (litt av dette er synlig for Khefrens vedkommende). Hele pyramideanlegget har sett ganske annerledes ut i gammel tid, nærmeste by var Memphis, Kairo eksisterte ikke, men det gjorde Heliopolis (egyptisk: Iunu) som lå der bydelen ved samme navn ligger i dag, like ved flyplassen.

Båtmuseet er maktpåliggende å besøkte. Det er det første av en rekke slike (andre skal komme til senere). For farao Khufu ble begravd med noen av sine stasskip, praktbåter til offisielt bruk, bygd av sedertre hentet til Egypt fra Libanon. Disse skipene grov man ned i stenplatået like ved siden av pyramiden; slike fant man altså flere av. Et av dem er rekonstruert og er å se i all sin prakt. Elegant og smidig er den, skapt til reiser på Nilen, Egypts evige flod, elven som har skapt landet ved å grave seg ned gjennom fjellplatået gjennom uminnelige tider og gir rom for det grønne beltet som ligger på begge sider og gir livsvilkår i dette livsfiendtlige ørkenlandskapet. Går vi lenger tilbake i tid var hele Sahara en grønn savanne som langsomt, men sikkert ble uttørket og førte til at befolkningen søkte ned til den store elven og fant livsvilkår langs dens frodige bredder.

I Giza befinner vi oss altså tilbake i tidlig kongetid, det fjerde dynasti etter regnemåten som har vært fulgt fra grekeren Manetho av. Han delte Egypts kongerekke inn i 30 dynastier, og vi følger ham den dag i dag. Khufu, Khafra og Menkhaura er et familiedynasti som går fra far til sønn. Pyramider var ikke deres oppfinnelse, som vi snart skal se, men denne byggeskikken ble fulgt i lang tid. Og det ligger pyramider langs hele plataet, så langt øyet rekker. Først mye senere ble disse erstattet med en type kongegraver vi kjenner som klippegraver, de vi forbinder med et langt senere dynasti – det 18. – særlig Kongenes dal i Luxor.

Vi skal være klar over ett forhold: Nilen kunne være lunefull, en fiende like meget som en venn. Dersom det var for høy vannstand ødela vannet livsbetingelsene, like sikkert som at for lav vannstand gjorde det samme. Først i moderne tid er vannet blitt regulert av de store dammene i syd som gir sikre levekår for hele landets befolkning. Hovedtyngden av befolkningen var alltid å finne i nord – deltaområdet – mens Nildalen selv var tynnere befolket. Tørke og sult hørte med i denne historien, slik vi leser om i fortellingen om Josef og hans brødre i Det gamle testamente, det samme gjelder vilddyr og fiender fra øst og vest, syd og nord.

Ikke rart at samfunnet søkte mellommenn mellom guder og mennesker, som en sikkerhet mot farer, trygghet midt i all utryggheten. På dette tidlige stadiet – det gamle riket, som det kalles – er derfor farao en

slags gud på jorden, høyt hevet over vanlig dødelige, pyramidene selv vitner om dette. Det store flertallet innbyggere måtte ta til takke med enkle graver i ørkenstrøkene, graver som tiden har utvisket ethvert spor av, et hull i jorden der hyener kunne komme og fornye seg av menneskelevninger. Men farao sikret dem alle en plass i det hinsidige, han garanterte dem alle liv i fremtid som i nåtid.

For de aller første dynastiens vedkommende, må vi bevege oss til helt andre strøk for å finne spor av kongene deres (til Abydos). Farao følger oss gjennom hele landets historie, like fra kong Marner og ned til den greske Kleopatra. Før farao var det mindre herskere som styrte landets to deler, i nord og i syd. En riksenhet er for lengst blitt et faktum når vi kommer til Giza: Farao er konge over et samlet Egypt. Hans ord er lov, hans vilje makt. Han rår over liv og død – æret, elsket, fryktet. Han er gud på jorden.

Det er varmt, vannet er straks drukket opp – er det ikke på tide å bevege seg nedover mot Sfinxen og finne en kafeteria?

Den store løven med farao Kafrahs (Kefrens) hode ligger som en vokter av denne monumentale kirkegården. Alt ser annerledes ut herfra: Pyramidene blir en slags bakgrunnskulisse for dette majestetiske dyret – som igjen er en versjon av farao. Mellom potene er det en stor *stela* (en

innskrift på en stor stentavle med avrundet topp). Den minnes et eventyr fra en annen faraos liv, fra et langt senere dynasti enn dem vi nettopp har besøkt: Tutmose IV. Som ung mann kom han ridende forbi her en dag han var på jakt fra hovedstaden Memfis, ligger litt lenger syd. Han hvilte seg her, i skyggen av sfinxen, og dyret talte til ham. Dersom den unge prinsen ville rense løven for all den sand som truet med å skjule ham i ørkenen, skulle den unge få sitt livs store drøm oppfylt, han ville nemlig bli farao. Tutmose våknet og satte seg fore å gjøre som dyret hadde befalt ham. – Og se, snart ble han farao i sin tur.

Dagens Giza kan være en pest og en plage for besøkende, takket være stedets innfødte – *gizawis* - som av alle midler prøver å berike seg på vårt korte opphold her. Her er ufattelig mye juggel til salgs, altfor mange hester, kameler og hestedrosjer til at disse kan finne kunder. Hadde det ikke vært for et solid politioppbud ville de innfødte sikkert gjort kål på oss alle. For de trenger på deg fra alle kanter, gir seg aldri, byder, tigger og ber, alt om hverandre. Normalt må du takke nei fire ganger før de skjønner.

Lyspunktet er en god bokhandel og en god kafe som serverer det du måtte ønske av forfriskninger. Varm te tar alltid tørsten, mett med egyptisk sukker gir den deg kreftene tilbake. Så husker vi med ett at det var her, i teaterseksjonen til venstre for inngangen, at Peer Gynt ble oppført

av norske skuespillere noen år tilbake. Hvilken ramme om Ibsens mesterverk!

Et forsøk på å besøke pyramidebyggernes landsby og deres graver mislykkes – her er ikke adgang, ikke ennå, disse ligger bak et høyt gjerde nede ved den moderne gravplassen. Hva med en liten ridetur rundt plataet? Nei, takk, ikke i dag. Du kan velge mellom kamel, hest og esel! - Takk som byr!

Vi bestemmer oss for å gå tilbake til hotellet og ta en dukkert i svømmebassenget før kvelds – vi har fått nok inntrykk for en første dag i Egypt. Veien går langs noen butikker med dagligvarer, kjøttbasar, teppehandlere, flere kafeer, og den slags. Med ett kommer en ung kvinne rett mot oss på fortauet og spør: *Er du interessert i en hustru?* Nå er vi blitt såpass vant til pågåenhet fra lokalbefolkningens side at vi tar det hele som en spøk. *Hva koster du da?* Hun svarer uten å nøle: *Det samme som en kamel!* Før vi rekker å svare kommer en yngre versjon av samme kvinne mot oss, hun må være søsteren: *Vil du ikke ha henne, kan du få meg?* Jeg prøver på ny: *Og hva koster du da?* - *Det samme som ti kameler!* Nå henvender jeg meg til den eldste igjen: *Hvorfor er hun så dyr?* Svaret kommer like selvfølgelig som tilbudet: *Fordi hun er jomfru!*

Vi river oss nok en gang løs fra fristelsene i Giza og rusler videre med kamera over skulderen og hodeplagget knyttet som et skjerf om hodet.

Solen er på vei ned, varmen blir mindre intens. De innfødte er særlig interessert i enslige turister, folk som går alene, særlig menn med langt hår (som du ikke finner i Afrika) og med ring på fingeren (som de alltid tror er fryktelig kostbar). Det går opp for meg at jeg hele tiden befinner meg i en utsatt situasjon. Det er nok best å krysse gaten, over på det andre fortauet er det bare noen gjerder og ingen butikker. Å krysse seg frem i trafikken er ikke så livsfarlig som hjemme: Du gjør korsets tegn og går rett frem – ingen kjører på deg, til nød protesterer de med et støt i hornet. Vel over på den andre siden viser det seg fort at dette kanskje var en litt forhastet manøver. For en ung nubier – kullsvart og med krøllet hår, han rekker meg bare til skulderen – vil vite hvor jeg skal. Jeg oppgir navnet på hotellet mens jeg trasker videre. Vil jeg ikke heller bli med ham hjem – han er en god kokk, får jeg vite? Og har varer til salgs, kunne jeg legge til om nødvendig. Nei – *not just today!* Hans briljante lyseblå øyne går rett gjennom sjelen der de stirrer meg inn i ansiktet. Her er vi langt hjemmefra – hvordan takke nei uten å fornærme? Friskheten, freidigheten og skjønnheten er alle nye erfaringer – slik er det ikke i Italia, Hellas eller Tyrkia, unntaket måtte være beduiner i Palestina. Jeg vikler meg ut av problematikken straks hjelp dukker opp.

En drosje stanser ved siden av oss i det samme, en kristen drosje (det vil si: en drosje med kristen sjåfør), full av kors og helgenbilder. En kvinne

stiger ut – jeg stiger inn. *Ciao Nubia!! Salaam aleikum!* - Bedre lykke neste gang!

Ved kanten av svømmebassenget feires reisans første etappe med en whisky og soda samt en kopp espresso. Det er litt friskere enn tidligere på dagen, solen er på vei ned mot horisonten, likevel er temperaturen over 35 grader ifølge termometeret på veggen bak meg.

Ett stort spørsmål sitter vi igjen med: Hvor er den gamle befolkningen blitt av – det gamle egyptiske blodet? For de gizawis vi har møtt ligner slett ikke på dem vi så inne i gravkamrene. Her er kommet til atskillig arabisk blod fra øst, og beduinsk og libysk fra vest. Hvor finner vi i dag egypternes sanne etterkommere, dem som bærer de gamles gener i sin nye kropp? Dem i syd, særlig *nubierne!* - uten tvil kommer de først. I nord er de mer oppblandet: med gresk og romersk blod, senere også arabisk. Vi vet fra studier at befolkningen i Mellom-Egypten også fører den gamle stammen videre, kanskje mindre enn nubierne, de er tross alt et folk for seg. Vi får se en annen gang.

Klokken er 18.00 – det er tid for middag, for nyheter på tv, for dagboken som alltid ligger der og venter. Vel ferdig med dagens notater overtar

nattens virkelighet – nok en natt i Egypts uendelig lange historie, en natt hvor du lever ut andre sider av deg selv, der du møter situasjoner du ikke har kontroll over, der livet herjer med deg på en annerledes måte enn du ellers er vant til.

Netter i Egypt er ikke lik dem vi kjenner hjemmefra. Her er du utsatt for alt det de gamle så og opplevde i drømme som i underverdenen. For det er dit vi skal – en slags dukkert ned i vårt underbevisste, som viser seg å være en form for bevissthet som er minst like bevisst og meningsfylt som den lyse dagens. Dessuten er den så mye eldre. *Dyp er tidens brønn*, skrev Thomas Mann, *kanskje skal vi kalle den uendelig?* Vi stiger nedover i vår felles fortid ettersom søvnen faller på, i tillitt til at en ny dag venter på oss ved utgangen av denne reisen. Ra – solen – går foran oss og sikrer oss nytt liv neste morgen.

Jeg våknet langsomt. Jeg mener langsomt, ikke med et rykk eller et hopp.

Det satt noen ved siden av meg på den store sengen.

Etter størrelsen å dømme kunne det være tale om et barn. Men det var det ikke for lukten var ikke som av et menneske. Jeg dreide hodet varsomt mot høyre for å se etter. Jo – det satt virkelig noen der, det så jeg klart i lyset som sivet inn utenfra. Det var et dyr – pelsen luktet frisk og

ren. Hodet var stort, kroppen liten og fyldig. Det satt en liten bavian på min seng!

Han så på meg, og smilte med øynene. Nei – ikke reis deg opp! Han befalte med den ene hånden. Med den andre tok han et varsomt tak i min og klemte den vennlig.

- *Hvem er du? Vågde jeg omsider å spørre.*
- *Kjenner du meg ikke igjen?*

Jeg ristet forsiktig på hodet. Jeg kunne ikke huske å ha møtt en bavian før i hele mitt liv.

- *Jeg er Toth – en av Egypts guder.*

Toth! Gud for visdom, kunnskap, skrivekunst og erkjennelse - grekerne sammenlignet ham med Hermes, budbæreren.

- *Men du heter jo ikke Toth – ditt navn er Djehwty om jeg husker rett?*

Han svarte uten å nøle:

- *Grekerne satte nye navn på alt og alle – de ødela mye for Egypt...*
Waset kalte de Theben, Mennufer ble til Memphis, Iunu til Heliopolis
– de orket aldri lære seg sproget vårt ...
- *Slik er det fortsatt!*

- *Ja, men det er alltid noen som vil, og som orker – du er en av dem, professore! Husk: Du kommer fra Roma heller enn fra Norge.*
- *Er det derfor du er kommet?*

Han nikket til svar.

Jeg følte meg med ett privilegert der jeg lå. Nå vred jeg kroppen lenger over på høyre side så jeg kunne se ham bedre.

- *Men du kommer da ikke bare til meg?*
- *Nei – jeg har oppsøkt mange i moderne tid, folk som elsker landet vårt.*
- *Hvem da?*
- *Champollion – en mann med stort talent; professor Ermann fra Berlin; dr. Gardiner, ingen skjønte sproget vårt bedre enn han; dr. Breasted; Howard Carter: det var jeg som viste ham hvor kong Tut lå begravd...*

Jeg turde nesten ikke spørre mer – dette ble mye på en gang. Jeg var for et øyeblikk havnet sammen med de store guttene, hvor jeg ikke hører hjemme. Hvorfor refererte de aldri til ham? De ville vel ta æren selv for sine oppdagelser ...

Så fortsatte han vennlig:

- *Spør bare – jeg er her for å svare!* Han stirret meg inn i øynene, blikket hans gjorde meg varm over det hele.
- *Kjenner du alle som har vært i Egypt?*
- *Jada – alle sammen.*
- *Men ingen av dem hjemme?*
- *Stemmer! Jeg er bare gud her i Egypt, jeg forlater aldri landet vårt.*

Nå måtte jeg tenke litt før jeg fortsatte:

- *Men du skal jo se ut som en ibis-fugl, med menneskelig kropp! Hvorfor kommer du til meg som måneguden, en bavian?*
- *Jeg er begge – jeg ser alt og vet alt, alt det guddommelige har flere former...*

Fikk jeg fortsette å spørre? Han nikket mens han festet grepet om hånden min, han var kommet for å svare på enkle moderne spørsmål. I det svake lyset utenfra kunne jeg se ham bedre nå. Det var umulig å tidfeste dyrets alder, han så både ung og gammel ut på samme tid.

- *Var det du som oppfant skrivekunsten?*
- *Det stemmer, professore dottore!*
- *Hvordan gjorde du det – vi undres alle over dette.*
- *Det var ganske enkelt: Hele Egypt vitner om det liv vi guder har skjenket landet – alt har en dypere mening, professore. Den som*

taler eller skriver, sier noe vesentlig om landet. Ergo er det bare å benytte seg av alt som foreligger, i himmel som på jorden! Tegnene sier seg selv – du ser dem overalt, dere kaller de "hellige tegn": hieroglyffer.

Jeg vendte hodet lenger mot høyre for å kunne se ham bedre. Øynene var dype og kloke. Jeg begynte å bli glad i ham. Han var i ferd med å føre meg til en form for bevissthet som tilhørte menneskene før grekerne kom og analyserte det hele logisk, dissekerte er et bedre uttrykk. Min første natt i Egypt hadde forflyttet meg i tid, mange tusen år. Toth representerte den gamle visdommen, den vi i dag søker å gjenvinne ved hjelp av lærde studier, vanligvis uten å lykkes. En ting måtte avklares før vi gikk videre:

- *Men vi tror ikke på guder lenger ... bare på en eneste ...*
- *Det er der dere har fart vill, alle sammen, jøder og kristne og muslimer – dere ser ikke verden slik den er, dere er blendet av lyset fra en ny tro og er blitt blinde alle sammen! Verden er blitt skueplass for utnyttelse og grovt ran, dyrene misbrukes på det groveste, atmosfæren forurenses, maten er forgiftet – alt sammen fordi dere ikke tror på gudene lenger. Jorden pleide å ta vare på seg selv – nå har dere selv tatt styringen og ødelagt det hele. Monoteismen deres er en forbannelse, rett og slett – verden er full av guder! – Var det ikke det den første greske filosofen hevdet?*

Jeg turde ikke svare. Toth hadde satt fingeren på det som er sakens kjerne, og han gjorde det ved å ta et ekstra godt tak i hånden min. Samtidig hadde han sitert en av de eldste greske filosofene, Thales fra Milet: "Verden er full av guder!" Når alt er guddommelig er ingenting guddommelig, ville jeg svart, men turde ikke. Nå skiftet han tema:

- *Forsto du hva du så i dag?*

Jeg begynte å legge ut om pyramidene og de fakta vi gjerne omgir dem med.

- *Nei, Nei! Du tar feil – de står der som symboler. Jeg skal forklare deg mer når du har besøkt den største av dem.*

Jeg lukket øynene for å se dem for mitt indre. Da jeg åpnet dem igjen, var Toth forsvunnet. Jeg følte meg svært trett nå og ville bare sove. Den lune lukten av pelsen hans hang igjen i rommet da jeg lukket øynene.

21/10

Under frokosten så jeg Toth for meg igjen. For en drøm! Netter i Egypt – i selskap med gudene selv! Jeg forsøkte å komme på alt han hadde sagt, og fant det best å skrive det ned etter frokosten, det beste ville være å skrive

det ned før; om kvelden ville jeg ha mer enn nok å gjøre med å skrive om dagens ekspedisjon.

Frokost ble inntatt sammen med en vennlig amerikaner som var ingeniør og bodde her på hotellet under arbeidsopphold i Giza. Han var her for 47. gang. Men det han kunne fortelle om livsvilkårene i Egypt var langt fra oppløftende: Befolkningsekspløsjonen umuliggjorde reell sosial fremgang; hver gang de hadde bygget ferdig en skole eller et sykehus viste det seg etter innvielsen at de var for små for den stadig voksende befolkningen. Hadde de kalkulert med et bygg til 2.000, var det behov for et til 3.000 straks det sto ferdig. Samfunnsutviklingen gikk simpelthen i revers på grunn av befolkningstilveksten, var hans inntrykk. Ingenting syntes å hjelpe. De var nå kommet over 80 millioner mennesker, derfra til 90 millioner var ikke så langt – og derfra til 100 gikk enda raskere ... Hvordan skulle de kunne motvirke dette? Han fortalte også en god del om folkehelsen blant arbeiderne på arbeidsplassene, mange av dem hadde kroniske sykdommer av forskjellig slag, ting som var en bagatell hjemme. Men folk ble sørgelig ofte lurt av billige og dårlige medisiner som de kunne kjøpe på hvert gatehjørne. Resultatet ble bare verre. Kronisk diarre var et typisk eksempel på slikt, men også alvorlige lungelidelser. Folk hadde ikke råd til å gå til lege, dette var et hovedproblem. Kvakksalvere og billige ”medisiner” florerte. – Dette var jeg ikke forberedt på.

Den store restauranten surret av stemmer fra alle verdenshjørner. Det var morgen i Egypt, alle hadde vi noe fore, turistmaskinen gikk for alt den kunne yte. Hotellet var fullt belagt, grupper kom og gikk, enkeltpersoner var det nesten ingen av. Jeg var unntaket, og med god grunn: Skal du utforske et gammelt land av faglige grunner, bør du begynne alene og ha frie hender. Slik kommer du også lokalbefolkningen nærmere (uansett risiko for mer kontakt enn det som strengt tatt er ønskelig - noe vi erfarte i Giza).

Turisme bringer inn til statskassen et så svimlende beløp at landet ville gå konkurs uten, ble det sagt. At store deler av det hele gikk rett i lommen på styresmaktene, var det noen som snakket om, men lavmælt. Men du kunne føle deg trygg overalt: Et større politioppbud preger alle turiststedene, langs alle hovedfartsårene er det rikelig med kontrollposter, du gjør klokt i å ta med deg identitetspapirer.

Endelig klar for dagens ekspedisjon!

Pyramidene i Dashur ligger langs det samme plataået som vi befant oss på i Giza. Kilometervis var pyramider synlige: Fra Giza kan vi se pyramidene i Abusir i syd og mot Abu Ruwash i nord; på vei til Dashur passerte vi pyramidene i El Lisht, Hawara og El Lahun; fra Dashur ser du tydelig

pyramiden i Meydum, og der ser du ned til den svarte pyramiden. Det finnes flere langs Nilen, men de må vente. De beste skriver seg fra Det gamle riket (de som er bygget i sten), de andre (i leire og strå) kommer fra Mellomriket. Ikke alle er åpne for publikum, grunnet restaurering eller fare for liv og helse.

Ute var både varmen og luftforurensningen den samme som før. Men hva gjorde det? Egypt skulle utforskes, nærmere bestemt Saqqara og pyramidene i Dashur, som ligger litt lenger syd. Hotellet skaffet meg rimelig drosje til dagens utflukter: 387 pund for 6-7 timers utflukt (ett egyptisk pund tilsvarer en norsk krone, rundt regnet). Avgang var satt til klokken 09.00, lovlig sent etter lokale forhold å regne. Sjøføren var erfaren med turister, kunne litt engelsk og virket tillitsvekkende. Bilen var ren og velholdt. Vi passet på å proviantere vann underveis. Reiseruten vi ble enige om så slik ut: Dashur – Memphis – Saqqara. Dette var en stor jafs for en dag, skulle det vise seg.

Her er to store pyramider å se i Dashur – begge av aller største interesse. De er nemlig eldre enn dem vi besøkte dagen før, bygget av farao Khufus (Keops') far Sneferu (2613-2589 f. Kr.). Denne energiske farao satte seg fore å perfektionere pyramidebygget, etter at farao Djoser hadde gjort et første (og gedigent) fremstøt i Zaqqara (den store trappe-pyramiden).

Med disse tre har vi den beste bakgrunn for å forstå byggingen av pyramidene i Giza.

Etter Djosers pyramide følger altså en av pyramidene i Dashur, den vi kaller "bøyd", fordi den har en underlig, litt buet form. Dette siste skyldes at fundamentet begynte å svikte, slik at strukturen sto i fare for å flates ut. En redningsaksjon besto i å styrke strukturen på midten – derav den litt "klumpete" formen vi ser i dag: Toppen virker sterkt forkortet, mens det altså forholder seg omvendt (midten er styrket). Det som gjør denne pyramiden så vakker er at det ytre laget med polert sten er bevart (nesten alt), og gir oss derfor et inntrykk av den eleganse som preget disse byggene, ikke minst måten de reflekterer lyset på.

*

Her er et godt oppbud av vakter som kontrollerer våre dokumenter før vi får gå rundt den store strukturen. Prosesjonen så slik ut: To soldater foran, så *professore dottore* med stokk og tropehjelm, og to politimenn som baktropp. Sjåføren dilter etter, han har ikke vært her på en stund og får lyst til å bli med på eventyret. Min turistbillett koster 40 egyptiske pund, hans koster 2. Etter å ha gått rundt det enorme bygget blir vi dratt inn i dets hemmeligheter – labyrinten av passasjer og gravkamre som utgjør innvollene i denne pyramiden. Vi benytter inngangen fra nord (den andre er stengt).

Moderne belysning gjør adgangen lettere, men du må være forberedt på å kroke og bøye deg på enkelte distanser. Ned og opp bærer det, til første gravkammer. Dette er en konstruksjon med et himmelhøyt tak som gradvis avgrenses jo lenger opp du ser, enorme stenblokker avstreber presset utenfra, lik "galleriene" i Gizas pyramider. Så klatrer du opp et større stillas av tre inntil du befinner deg i det andre gravkammeret. Her er takkonstruksjonen enda større og av samme type.

Sjåføren og en av vaktene er med inn.

Hvordan de gamle har klart å manøvrere tunge sarkofager av granitt her inne, går over enhver forstand; men de greide det. Her er tomt for inventar: Alle pyramidene ble plyndret i antikken, noe som er medvirkende årsak til at senere dynastier foretrakk klippegraver (i den tro at disse var tryggere, noe som ikke stemte). Vakten hjelper til hele veien, tar oss i hånden, ledsager og geleider, dytter og drar. Alt sammen tilsier at han har gjort seg fortjent til litt drikkepenger – *bakshisj* – når vi er ferdige. Sjøfåren piler av sted på egen hånd, lett på foten som en geit. Ingen av oss har klaustrofobe tendenser, takk og pris, men en *vertigo* (høydeskrekk) gjør at jeg alltid må være varsom med hvor jeg trår. Problemet er heller luften – her inne kan du oppleve oksygenmangel, for ikke å tale om stor varme. Pust dypt og langsomt, det hjelper mot mulig hyperventilering. Drikk rikelig om nødvendig.

Det føles som om vi befinner oss i jordens indre og ikke i et konstruert bygg. Her råder en egen tidløshet, en ro og en stillhet som den ytre verden ikke kan oppvise maken til.

Vel ute i det fri ser vi rett mot en mindre pyramide som tilhører den store. Her har man bygget et eget gravmonument for faraos sjel – hans *Ka* etter egyptisk tenkemåte. Men denne er stengt og vi nøyer oss med å marsjere rundt bygget. Nok en gang stiller president Mubarak politi og soldater til rådighet – i prosesjon skrider vi frem, like høytidelig som da vi gikk rundt den store. Den eneste fiende som kan tenkes å angripe oss er slanger. Men de er gått i dekning, her er for mye tråkk til å komme frem og sole seg denne morgenen.

Nå er flere turistbiler å se. – Vi skynder oss videre til pyramide nummer to - den "røde" pyramiden – i håp om at nykommerne vil starte med den vi nettopp har besøkt. Politi og soldater får det med ett travelt, her er mange å passe på samtidig.

Den såkalt "røde pyramiden" har fått sitt navn etter den rødlig fargen i stenen som er brukt. Det som er poenget denne gangen er imidlertid ikke fargen, men formen – den er perfekt. For første gang ser vi en klassisk

pyramideform i all sin prakt, og tidligere forsøk bli ufullkomne. Igjen går vi rundt strukturen mens nyankomne turister inntar første pyramide.

Her mangler et ytre lag kalksten, det som hadde gitt pyramiden et hvitt og briljant skinn, og ikke rødt, som i dag. Pyramidens indre er nesten identisk med den foregående, men vakrere utført: Veggene er glattere, taket er et bilde på matematisk genialitet. Gjennom lave korridorer kommer vi til det første store gravkammeret, med et tak så imponerende vakkert at vi blir stående og måpe. Så fortsetter vi gjennom nok en lav korridor (inngangen er av de laveste, selve korridoren er såpass høy at du kan reise deg opp). Dernest kommer vi til et nytt høyloftet kammer, det ligger direkte under pyramidens topp. Her klatrer vi opp et moderne stativ av tre, svimlende høyt, men ikke farlig å klatre. Igjen kommer vekten oss til hjelp: *slowly, slowly – gently, gently – careful, careful – mind your head!* Dermed er hans engelske vokabular brukt opp, men det viste seg nyttig. Passasjer og kamre er vakre, veggene er glatte og fuktige.

Vi følger en ny korridor, og står i et tomt høyloftet kammer, det tredje i sitt slag (de to første er å betrakte som forværelser). Dette har vært selve gravkammeret. Men noen har gravd opp gulvet på jakt etter skjulte passasjer, det ødelegger litt av harmonien her inne. Stenene taler sitt tydelige sprog: sammenføydd i retning stjernene - *conjuncti ad astra!* Her er alt du ser underordnet et høyere formål - faraos himmelferd, og med ham

hele hans folk. Pyramidens briljante topp – kalt *pyramidion* på gresk, *benben* på egyptisk – er blitt rekonstruert av fragmenter funnet ved foten av hele konstruksjonen og er å se i Kairos store museum. For de gamle har den tangert himmelen selv, forenet de to – jord og himmel – og skapt enhet mellom Egypt og gudenes verden på firmamentet. Noen benrester ble funnet i dette innerste kammeret, men vi vet ikke om de har tilhørt Sneferu. 17 år har det tatt å konstruere det hele, etter moderne kalkyler å dømme.

Nå kommer det flere besøkende. Pusting og pesing bebuder dette. Vakten titter ned – ganske riktig: En gruppe er på vei opp. De er ikke vanlige turister, viser det seg – de er ikke turister i det hele tatt. For de er pilegrimer, kommet hit fra Amerika for å gjenoppleve meningen med stedet, dets mystiske ånd, sjelen i Sneferus mesterverk. Jeg går mot utgangen mens disse danner en sirkel midt i gravkammeret. Så griper de hverandres hender, lytter til bønner som den eldste av dem uttaler på det som må være en slags moderne rekonstruksjon av gammelegyptisk (uten at det ligner noe vi har hørt før). Mens vi begynner nedstigningen begynner de å synge: gyngende, klagende melodier som kan stamme fra hvilket som helst århundre av menneskehetens historie. Vakten ler. Etter å ha levert meg på trygg grunn og fått sine *bakshish*, klatrer han opp igjen – med lynets fart – for å sikre seg nye kunder.

Sneferu viser seg å være større byggherre enn som så. Denne farao har nemlig bygget en pyramide nummer tre (som kom før disse to i Dashur). Men den får vente til en annen dag. Sjøfåren venter utenfor. Klokken er over middag – vi må skynde oss videre, til Memphis.

Solen står høyest på himmelen – det er varmt denne dagen.

Memphis er det greske navnet for den gamle egyptiske hovedstaden Mennufer (opprinnelige Ineb Hedj, senere Ankh Tawy), sete for landets administrasjon gjennom hele den faraoiske perioden, skjønt andre byer priodevis gjorde den rangen stridig (Theben/Luxor – Pi Ramesses – og andre). Tradisjonen hevder at det var her farao Menes bygget sitt fort for å ha kontroll over både øvre og nedre Egypt, siden byen ligger ved enden av deltaet og begynnelsen av Nildalen. Memphis var alltid et kosmopolitisk sted, Egypts desidert største by og en av antikkens viktigste urbane sentra. Her var palasser og templer i fleng, enorme havneanlegg, parker, boligkvartal og dess like. Det var først under den arabiske invasjonen i 641 e. Kr. at byen minsket i betydning og en ny by – Kairo – langsomt kom til å erstatte den. Så forfalt dikene som hadde holdt Nilvannet unna, og Memphis ble langsomt men sikkert oversvømmet og dekket av sand og gjørme. Men selv i europeisk middelalder var det rikelig tilbake til å ta pusten fra besøkende.

I dag ligger ruinene under landsbyer og gårder fra nyere tid. Her er dyrket mark overalt, kun en liten del har arkeologene avdekket (og gjendekket på ny) for å danne seg et bilde av viktige bygninger (først og fremst Ptah-templet). Det er ingen grunn til å tro at nye utgravninger er nært forestående.

Noen funngjenstander er utstilt i et mindre arkeologisk felt som bærer byens navn, og er blitt et populært mål. Det dreier seg om et utendørsmuseum, ikke stort, men med atskillig sjel. De som arbeider her er vennlige mennesker, du føler deg velkommen og de lar deg i fred så du kan se deg rundt på egen hånd. Det er mange mindre statuer å se på stedet – de kommer fra forskjellig epoker av landets og byens historie – men bare en er virkelig stor: en kolossalstatue av Ramses II som ligger i et eget bygg, like til høyre for inngangen. Den stammer formodentlig fra det store templet til skaperguden Ptah, Memphis' mest berømt bygg og et av de viktigste templene i hele Egypt.

Det er denne byen som forklarer den enorme nekropolen som strekker seg fra Abu Ruwash i nord, til Giza, Abusir, Saqqara, Hawara og Dashur i syd. Memphis er stedet der de arbeidet alle sammen, farao som embedsmenn. Her levde kongefamiliene i stor luksus, her hadde overklassen sine hus og hager. Her arbeidet, strevet og slet utallige arbeidere, alle dem som aldri fikk noen grav på de nevnte stedene. Hit kom

folk seilende fra alle steder på kartet. Den greske historikeren Herodot oppholdt seg her og nevner at byen på hans tid (rundt 450 f. Kr.) hadde større kolonier av jøder, fønikere, grekere, og libyere. Her ble Alexander den store kronet som Egypts farao. Her har også de mest kjente romerne kommet, for ikke å tale om eventyrere og arkeologer fra moderne tid.

Stedet minner oss om at Egypt er antikkens aller viktigste land, alle de andre kommer i annen omgang. Det er her oldtidens mest briljante kapitler skriver seg fra. Dagens besøkende finner dette vanskelig å tro.

- *De må strekke fantasien langt, frue, for å se det som var...*

Mitt samtaleobjekt er en eldre engelsk kvinne, arabist etter eget sigende, vi var blitt stående i skyggen av et tre for å nyte stillheten og stedets enkle verdighet. Hun virker lærd og kultivert.

- *Vil det gå slik med London, Paris, New York, Roma, Istanbul ...? Jeg griper henne i å tenke høyt.*

- *Håper ikke det ... men frykter det verste!*

Stedets forgjengelighet har grepet oss begge. Vi finner ikke mer å si. Tidens ubønhørlige tann fortærer alt og alle til sist, oss selv, ikke minst. Nilen er vel det mest fullkomne bilde på *tiden*, en tidens elv som gir liv - og tar det tilbake, selve historiens flod, eller flom. Vi er alle del av dette

ubønnhørlige spillet, men det er her i Egypt, ved Nilen, at vi ser det hele tydelig for våre øyne og begynner å skjønne og forstå.

Til Saqqara! Drosjen humper seg frem på middelmådige veier før vi når en hovedfartsåre. Overalt er det plantasjer, overalt er det husdyr som går og beiter, overalt er det overflod av småbarn, de vinker og huier til alle som farer forbi denne ettermiddagen, og dem er det mange av.

Vi skal hilse på disse som bodde og arbeidet i Memphis, det øverste samfunnssjiktet, de to-tre prosent av Egypts befolkning som styrte det hele, som var velstående nok til å etterlate seg graver som har gjort dem udødelige. Saqqara er den største delen av Memphis gravplass. Her er noen pyramider – små og større – samt utallige rikmannsgraver og et serapeum (en underjordisk katakombe med graver for apis-oksen). Ved inngangen besøker vi det nye Imhotep-museet som viser oss anlegget slik det engang var. Det lønner seg å gi seg tid her inne, du får god hjelp til å orientere deg i landskapet. Du går først inn i en kinosal hvor stedets historie kartlegges for dine øyne. Dette er en viktig landevinning for Saqqaras vedkommende: Vi får en faglig introduksjon til stedet allerede ved ankomsten. Og det hjelper, for området er stort. - Vi får bare med oss noen av høydepunktene under denne første visitten.

Først på programmet står Djosers berømte pyramide – ”trappepyramiden” - reist under kong Djoser av det tredje dynastiet, bygd av arkitekt Imhotep, som tradisjonen hevder var et universalgeni og som har fått halvt guddommelig status i egyptisk tradisjon. Pyramiden er den første i sitt slag, ofte kalt en ”proto-pyramide” på grunn av sin trinnvise konstruksjon: en bunke av mastaba-graver å se til, seks i tallet, den største nederst og den minste øverst. Det mest imponerende er det store katakombekomplekset som er hugget ut i fjellet under, en veritabel kirkegård for medlemmer av dette dynastiet, og for kongen selv. Her ble gjort mange mindre funn da pyramiden ble undersøkt av moderne vitenskapsmenn. Men strukturene under er ikke trygge, de kan kollapse. Derfor er denne delen avstengt for publikum i påvente av sikringsarbeider. Mye er imidlertid gjenreist rundt pyramiden, og du ser både en praktfull innhegningsmur, diverse gravmausoleer, kolonnader og lignende. Selgere myldrer det av. De byr deg kort, mynter, hodeplagg, imitasjoner av gamle smykker, og mye annet. Men de selger også vann, så det blir litt handel likevel. Noen inviterer oss med hjem – de blir skuffet.

Fortsetter vi herfra og klatrer opp på muren som løper rundt hele anlegget, ser vi nedganger til en verden under jorden. Det er tale om svært dype sjakter og er ikke tilgjengelige, skjønt lyder nedenfra tilsier at her arbeides. Vel oppe på rampene blir vi mottatt av folk med kameler og esler.

Disse kan du leie og ta deg en rundtur i landskapet – også til Abusir like ved (her er flere pyramider og graver, men området er stengt for turister) – men pass deg: Prisene er skyhøye og du må være litt brutal når du pruter. Valget mellom kamel og esel er oftest avgjort ut fra økonomiske hensyn. Dersom slike ikke er prekære, er esel likevel å anbefale, med mindre du aldri har ridd på en kamel før. "Ørkenens skip" må prøves før eller senere under et opphold i Egypt, og her har du sjansen. Men tro endelig ikke at du får kontakt med dyret og har kontroll over ham/henne. En guttunge på esel styrer ekspedisjonen og han vet nøyaktig hva som skal til for at beistet adlyder. Så gynger vi av sted i ørkensanden, mykt, behagelig, og i dyrets tempo. Pass bare på å lene deg forover i sadelen når det går oppoverbakke – og bakover når du skal ned. Du sitter høyt – hold deg godt fast! Med kameler forholder det seg nemlig slik: Du blir enten glad i å ri dem eller ikke. Beistet mitt var en gammel hoppe som helst ville så langt ut i ørkenen som mulig, hun pilte av sted straks hun så sitt snitt til dette. Jeg protesterte høylydt, gutten på esel ropte og slo med stokken, alt like forgjeves. – Vi ble reddet av en erfaren rytter på hest som så eller hørte at noe var galt fatt.

Vel tilbake i sivilisasjonen – i Saqqara - begynner utforskningen av gravene og noen ekstra pyramider. Her der det bare å ta for seg. Det er spor av graving overalt: Mye er oppdaget, det meste gjendekket, men noe er altså

åpent for publikum. Det som vises frem er så imponerende at det rettferdiggjør den strøm av turister som kommer og går hele tiden.

Vi kjørte først til et kompleks av graver og mindre pyramider som ligger like nord for Djoser-komplekset. Dette kalles Tetis nekropol – etter farao Tetis pyramide (sjette dynasti). Pyramiden er ikke så svært mye å se til i det ytre, men er berømt for sitt interiør, det er tett beskrevet med tekster som skal ledsage den døde i dødsriket. De er tydelig å lese, vakkert hugget i den hvite kalkstenen. Sarkofagen hans står der den dag i dag, med knust lokk (røvere har vært her og forsynt seg i gammel tid, som overalt i Egypt). Du har alltid med deg en vakt inn, i fall du skulle finne på å fotografere (strengt forbudt!), men hans største håp er at du vil gjøre nettopp dette – mot at han får en liten godtgjørelse for å vende ansiktet bort mens du knipser. Kommer det andre mens denne leken pågår, er det en alvorlig strek i regningen: Han gjør tegn til at du skal vente til disse er forsvunnet, så er stedet på våre hender igjen.

Mastabas – som stormannsgravene kalles (egentlig betyr ordet ”benk” og er arabisk) - er her mange av fra denne faraos tid. Mest kjent og besøkt er Kagemni (Tetis nestkommanderende, hans vizir), Mereruka og Ankhmahor, samt Tetiankh. Her er det bare å boltre seg i stor kunst fra Det gamle riket. En av disse gravene er vanligvis under restaurering, men er du heldig og kommer på en dag da alle er åpne, får du et unikt møte med det

virkelig gamle Egypt. Selv om du må nøye deg med et par av dem, er du vel tilgodesett.

Mastaba-gravene har store rekker av værelser som alle er dekorert og forbløffende godt bevart. Det er gravens overetasje vi får se, værelser benyttet av besøkende, graven med sarkofagen ligger dypere. Her befinner du deg i selskap med tidens store, de som nøt faraos tillit – eller var slektninger – og som tjente ham i sine liv. De er imponerende å se til, disse gamle egypterne: Ansiktstrekkerne er fine, kledningen raffinert (vanligvis en kort kilt), holdningen stram, med et embedstegn i hånden – slik de ville at ettertiden skulle huske dem. Vakre innskrifter pryder inngangspartiene, mange av tekstene er lett å lese, vi gjenkjenner fort Kagemnis titler: vizir, dommer, og så videre. Noen guider oversetter for gruppene sine, vi lytter spent - og hjelper litt til dersom det bærer galt av sted, i all vennskapelighet.

Serapeum er stengt *pro tempore*. Vi drar i stedet til den store graven til Ti, en underjordisk labyrint hvor det er lett å gå seg vill. Den er med rette kjent for sine illustrasjoner av livet langs Nilen: Disse er praktfulle. Vi ser dem engasjert i alt hva dagliglivet kunne by på, detaljene er mange og illustrerer fauna og flora på en særdeles levende måte. Her jaktes det på stort og smått. Dyr fødes. Fugler fanges. Planter høstes. De fisker ivrig. Det slaktes stadig. Innskriftene er ofte lett å lese, de brukes gjerne som eksempler i moderne lærebøker. Vi merker oss at de gamle flittig brukte

parykker som vern for solen (tilsvarer hatt, som både grekere og romere brukte), dessuten har de kullfarger rundt øynene til vern mot solen (slik vi kjenner det fra beduiner i arabiske land), en slags solbriller. Her kan vi også besøke gravkammeret, men du må ha en elastisk fysikk for å komme dit, veien ned er trang og du kryper på alle fire for å komme frem. Sarkofagen står der fortsatt, om enn tom.

Så drar vi tilbake til nekropolen som ligger langs murene til Djoser-pyramiden, nedenfor stedet der vi ble kjent med kameler og esler, like ved pyramiden til Unas (som er et vidunder, noe like Teti's, men som holdes stengt av sikkerhetsmessige årsaker; den er under rehabilitering). Her venter de gamle på oss i fleng – Idut, Inefert, Unas-Ankh, Ptahotep – embedsmenn som har tjent farao Unas og som hviler her. Igjen møter vi et speilbilde av livet langs Nilen. Det er ikke palasser og rikmannshus, men arbeidet ute i det fri som avbildes. Her er samme overflod av liv og goder. Overalt møter du unge, vakre og velskapte menn. Kvinner, barn og de gamle avbildes ikke. Fisk er her rikelig med, en og annen krokodille dukker frem. Et piggsvin holdes i bur (som kjæledyr). Soldater – eller politi – finner vi også eksempler på.

I den siste av disse fire gravene møter vi et team fra Oxford University, Linacre College, som restaurerer et av kamrene. Jeg er selv Oxford-mann, St. John's College, og forteller om mine studier. Det oppstår

en vennlig utveksling av det faglige slaget, og jeg blir oppdatert på mange punkter. Oxford har viktige egyptologiske institusjoner, først og fremst The Ashmolean Museum og The Oriental Institute. Siden jeg var deres nærmeste nabo i seks år (1971-1977) er naturlig nok resultatene herfra av største interesse.

Inntrykket er overveldende – vi må gi oss for i dag, øyet er mett og sjåføren peker på klokken. Det er nesten mørkt når vi kommer frem til hotellet i Giza, rekker så vidt en aperitiff i baren før middagen serveres. – Så ventet verdensnyhetene (de var lite spennende) og endelig Morphaei sterke armer.

*

Jeg våknet av at noen tok meg i hånden. – Hvem kunne det være denne gangen? Hadde en av de ansatte låst seg inn i håp om et eller annet? Var det skjedd noe på hotellet? Brant det? Var dette innbrudd? Var jeg i fare? - Nei – alt var helt stille. Jeg åpnet øynene og dreide hodet mot høyre – sannelig der satt det noen på sengekanten - Toth! Nå kom drømmen fra siste natt tilbake. Han så på meg med øyne som lyste svakt i nattemørket. Han luktet søtt og behagelig.

- *Buona sera - god kveld, professore dottore!*

- *Takk det samme, svarte jeg.*

Så spurte han:

- *Har du forstått det du så i dag?*
- *Hva da?*
- *Dette med Imhotep ...*
- *"Han som behager", det er navnets mening, fikk jeg skutt inn.*

Toth nikket.

- *Im Hotep. Vidunderlig navn – er han virkelig historisk?*
- *Ja – vizir, øversteprest, arkitekt, lege ... ble opphøyet til sønn av Ptah i Memphis, gud og mann ... grekerne kalte ham senere for Asklepios ... Vi sendte ham til kong Djoser, som hjelper, fordi Egypt trengte ham. I dag har dere gjort ham til en filmfigur, til et slags spøkelse, en fantastisk person. Han var ikke det ... han var en av dere og samtidig en av oss.*

Jeg kunne ikke dy meg:

- *Lever han ennå – har du møtt ham i din gudehimmel?*
- *Jada ... han er alltid blant oss. Han tygget litt på ordene.*
- *Kan du si hvor hans grav er?*
- *Han har ingen grav – vi tok ham til oss da han døde ...*
- *Hvordan da?*

- *Han dro i ildvognen, den som alle gudesønner reiser med når de skal forlate dere og komme til oss ...*

Jeg tenkte febrilt der jeg lå – det esoteriske Egypt: Hva husket vel jeg om det? Ah! Nå kom det tilbake:

- *Han dro til Polaris – Nordstjernen - mener du?*
- *Til stedet der alt ble født, i himmelen først, det urørligste punkt på himmelen, det eneste urørlige i hele universet, som dere kaller det ... Vi kaller stjernen for Dragen.*

Han så meg rett inn i øynene nå, blikket var varmt og vennlig.

- *Kan du si mer?*
- *I dag har du besøkt himmelen på jorden – som du gjorde i går, uten å vite det ...*

Jeg ba ham oversette til et sprog jeg selv kunne forstå. Han strammet taket om hånden min da han fortsatte:

- *Pyramidene peker mot de store stjernene – de er reist like under hver av dem, langs hele Giza-platået. Dessuten er de guder, alle sammen: Orion er Osiris, Sirius er Isis, og så videre. Hver pyramide peker mot en av stjernene – som igjen er guder. Men alle er de plassert i forhold til Orion–Osiris. Nilen er dekket av Melkeveien, der*

den har en krumning ved Orion, de andre stjernene ser du ved siden og over. Den Røde pyramiden du så i dag peker rett imot Aldebaran ... Djosers pyramide peker rett mot Betelgeuze ... dersom dette sier deg noe.

Det gjorde det for så vidt. Det var av denne grunn at det er mulig å fastslå pyramidenes alder – etter hvor stjernene sto på himmelhvelvingen den gang. Pyramidene viser oss hvordan stjernehimmelen så ut for 4500 år siden! Var det noe de gamle egyptere kunne, så var det astronomi. Jeg spurte derfor:

- *Pyramidene er ikke primært gravmonumenter – de er stedet de den døde farao gjenfødtes og stiger opp til stjernene?*
- *Riktig! Det indre blir forenet med det ytre – det der nede stiger opp til de der oppe – det små forenes med det store:*

Coniuncti ad astra! – *dette er nøkkelen til det gamle Egypt, den hellige grunn hvor du befinner deg, stedet der turistene piler ut og inn, frem og tilbake, og du med dem! Dere skal alle denne veien – opp til oss, alle de av dere som vil. – La du ikke merke til stjernedekoren i taket på Ti's pyramide? Vent til du får se Unas', taket der kan lære deg alt!*

Jeg turde ikke protestere. Pyramidetekstene bekrefter disse antagelsene: faraos ferd til stjernene – ***ad astra.***

- *Og stjernene er gudene selv?*
- *Riktig!*

Nå tok han et ekstra fast tak i hånden min, lente seg over mot meg og sa:

- *I morgen skal du dra tilbake til den store pyramiden – Khufu's eller Keops - og konsentrere deg om plasseringens mysterier.*
- *Men jeg var der i går!*
- *Da skjønte du ikke stort ... jeg skal hjelpe deg videre!*

Jeg skrev ned drømmen straks jeg våknet, de deler som jeg ennå husket. Jeg merket meg at det var et lite avtrykk ytterst til høyre på sengekanten - som om noen hadde sittet der.

22/10

Ute var det allerede varmt. Drosjen hadde jeg ikke bruk for i dag. Jeg skulle tilbake til den store pyramiden, slik jeg hadde fått beskjed om i drømmen.

Til fots er dette ikke lange turen – i tid er det en enorm distanse: fra vår vitenskapelige og teknokratiske kultur til den gamle

stjernegrammatikken, den som var egypternes nøkkel til livets mysterium, på den tid da pyramidene ble reist. Få er de i vår tid som virkelig bryr seg om hva som skjer med oss etter livet. For de gamle var dette spørsmål nummer en: De levde kort og intenst, intet kunne fjerne spørsmålet om fremtiden fra deres bevissthet.

Billettkontoret kunne opplyse at alle billettene til den store pyramidene var utsolgt – skjønt klokken viste bare 10.00. Kom tilbake om en time. Vi nøyde oss med å kjøpe billett til selve Giza-plataet, så fikk vi ta pyramidene senere.

Gravene til Khufus familie og medarbeidere ligger like ved den store pyramidene, nær båt-gravene. Her er små dronning-pyramider som for eksempel Hetepheres' og Henutsens, her er graven til Khenementi og utallige andre. Disse er åpne for publikum denne morgenen, du kan fotografere fritt uten denne leken som rådet i Saqqara (*no photos!* – med påfølgende *baksjis* for dem som likevel prøver seg). Gravene på andre siden av pyramidene er ikke tilgjengelige, unntatt de to like ved inngangen; her er en slags dyrepark for kameler, hester og esler.

Møtet med egypterne fra disse gamle dynastiene er like berikende som dem vi så i Saqqara: samme verdighet, samme kjærlighet til livet langs Nilen, samme sans for skjønnhet og proporsjoner. For egyptisk kunst har noen særtrekk som du fort vender deg til: Menneskekroppen er *en face*,

mens ansiktene er i profil. Dette gir skikkelsene atskillig liv, grunnet en kombinasjon av forskjellige perspektiver. Alle ser friske og sterke ut, avbildet i sin beste alder. Parykker og øyenmaling verner dem mot solen. Hudfargen er rødbrun, slik vi så det i Saqqara, eller gyldenbrun som hos egypterne i dag. Ansiktene har vanligvis noe smilende over seg, dette er et trekk ved den gamle kunsten og her råder liten variasjon. Den avdøde ser vi ofte sittende ved et bord fullt av offergaver – det minner oss om at gravene vi står i er kapeller til minnesamvær for den døde, et sted hvor måltider ble inntatt; graven selv ligger dypere, i fjellet under oss.

Så står vi ved inngangen igjen – vi prøver lykken på ny.

Med billett til Khufus pyramide i hånden klatrer vi opp til inngangen - nye billetter er skaffet til veie og vi skal endelig inn i den store pyramiden, slik drømmen hadde befalt meg.

Kamera må du levere fra deg ved inngangen, men ingen spør etter mobilen som har fotomuligheter. Vi er ikke så svært mange, en fredelig flokk fra New Zealand samt undertegnede. Vi slipper de andre inn først for å se hvordan det går med dem, mange har advart oss mot dette eksperimentet fordi vi må gå bøyet – nesten i vinkel – og fordi vi må bruke

samme metode for å komme ut igjen (dvs. gå baklengs). Det er bare å la det stå til.

Først går du ned en passasje som fortsetter til grunnfjellet. Men du følger den ikke så langt, vi tar av til en ny passasje, 60 meter lang, som stiger og stiger, inntil vi står i det store galleriet – der hvor veien tar av til dronningens gravkammer, den er stengt – og som endelig fører oss til kongens gravkammer. Galleriet selv er av enorme proporsjoner, større enn de vi så i går i Dashur, og minner litt om kong Djosers mastaba-pyramide: lag på lag av store stener som streber oppover. Gravkammeret huser fortsatt Khufus sarkofag, men den er selvsagt tom. Over vet vi at det ligger sinnrike konstruksjoner som letter det enorme trykket fra alle stenblokkene utenfra.

Men vi er her med ett spesielt spørsmål i sinne – hva med stjernekanalene? Vi er i gjenfødselsens kamre heller enn i en grav, hvor er tegnene på dette? Jo, vaktene vet beskjed og peker: En kanal i kongens kammer peker rett mot Nordstjernen (Dragen), en sydlig går mot Orion (guden Osiris), en annen stjernekanal fra dronningens kammer går syd mot Sirius (guden Isis). Forlenger du inngangspassasjen nordover og i det uendelige kommer du også til Nordstjernen. Stjernegrammatikk – himmelsk matematikk!! – fra tiden før grekerne lærte oss å tenke vitenskapelig og rasjonell kritikk oppstod. De gamle var jo ikke arvtagere

til det vi i dag kjenner som "historisk åpenbaring" (de tre semittiske og monoteistiske verdensreligionene). De fant tilværelsens mening i verdens struktur og dens mange mysterier. Og de var skarpe iakttagere, mange av dem geniale, med store konsekvenser for det som senere skulle bli til vitenskap. Fra Gizaplatået så astronomene i Memphis nattehimmelen i all dens velde, stjernenes bevegelser kjente de godt – med unntak av den stjernen som sto stille (Nordstjernen) og som var gudenes bolig.

Hva vet vi om dette mektige fjerde dynastiet, som har etterlatt seg monumentene i Giza? Hva sier historikerne?

Khufu var far til Khafra (Kefren), som ble far til Menkaura (Mykerinos). Khufu regjerte i 32 år og ble først etterfulgt av en sønn ved navn Djedefra, som regjerte i åtte år og bygget sin pyramide i Abu Rowash, før en annen sønn overtok, Khafra, han som bygget pyramide nummer to i Giza og lot sfinxen hugges ut litt lenger nede; han regjerte i ca. 30 år. Noen kortlevde sønner overtok etter ham før sønnen Menkaura bygget sin pyramide; han satt på tronen i 24 år og døde før bygget sto ferdig. De er alle udekorerte, slik vi også fant Sneferus to pyramider i Dashur.

Mange historier og teorier knytter seg til denne familien.

Noen kjenner vi fra den greske historikeren Herodot som i bok II av sin verdenshistorie gjengir mye han hadde hørt i Egypt, men som umulig kan være sant. Egyptiske kilder er mer pålitelige, men mye av dette materialet er fragmentarisk. En imponerende statue av Khufu er å se i museet i Kairo, den viser oss et majestetisk ansikt fra en fjern fortid. Men Herodot lot seg fortelle at Khufu var en fryktelig tyrann, et brutalt og grusomt menneske (han drev blant annet datteren ut i prostitusjon for å få mer penger til byggingen ...). Selv om ingen fester lit til noe av dette, finnes det mange historier som er ment å skulle kaste lys over Khufu og hans tid, ikke minst i egyptisk litteratur (særlig i et skrift som heter "Khufu og magikeren"), skjønt Khufus navn har alltid vært knyttet til lærde bøker, han var spesielt interessert i fortiden.

Hans mange dronninger ligger begravd i mindre pyramider langs Khufus egen. Vi kjenner navn på flere av dem: Heteferes (graven var full av verdifullt gravgods da den ble åpnet), Henutsen, Eretyetes, Nefertkau, Sedyt. Sønnene ligger også begravd her: Kawab, Baufra, Baufhor, Djedefhor (som kan være Djedefra, Khufus etterfølger), Khafhufu, Khaf-Min og Neferma'at. De viktigste av hans døde er: Meretyetes, Heteferes (II) og Khabernerneby. – Dette er noen av de opplysninger vi finner i gravplassen rundt Khufus pyramide.

Mange har antatt at det hersket fiendskap og rivalisering mellom hans to eldste sønner: Djedefra og Khafra (Kefren). Da sistnevnte overtok etter Djedefras korte regjeringstid, var dennes pyramide langt fra ferdig – og det ble den aldri heller, noe et besøk til Abu Rowash bekrefter. Khafra overtok tronen, ikke en av Djedefras' sønner, noe som mange har tolket som tegn på konspirasjon eller palassrevolusjon. Og så begynte han arbeidet på en ny pyramide, hans egen, og på gravene til familien og embetsmennene hans (hustru: Mersyankh – visir: Ankhhaf – en raritet er hoffdvergen Perniankhu).

Her er mer å se av dette bygningskomplekset, siden templet som hørte til er delvis bevart, det er også den prosesjongaten som førte fra Nilen og opp til graven. Khufus tempel står det ikke noe tilbake av, bare de store basaltblokkene som det en gang var reist på. Havnen hvor båtene kom med mat og utstyr til arbeiderne er det også funnet spor av. Khafras tempel har huset mange statuer av kongen, og en av disse har overlevd. Den viser oss kongen avbildet sammen med Horus – falken – som sprer vingene for å omfavne kongens hode. Det utgjør et av mesterverkene i Kairo museum. Her er et av de tydeligste eksemplene på faraos guddom – herskerkult, kongekult.

Pyramiden har bevart noen av kalkstenene som kledde byggets øverste del, nederst var den dekket av granitt. Dens *pyramidion* mangler.

Kamrene inne i pyramiden ligger alle under jorden, i kontrast til Kufus pyramide. Det er to innganger nær hverandre, vi benytter i dag den øverste av disse. Sarkofagen i kongens gravkammer er tom. Men Khafras pyramidekompleks fortsetter også nedover mot elven: Her ligger kongens mesterverk nummer to: sfinxen, og to templer (knyttet til kongen og til sfinxen respektivt). Sfinxen fremstiller Khafra siden den utgjør en viktig del av hele hans anlegg i Giza, men skjegget mangler (er blitt ødelagt med tiden). Fabeldyret (løve-mann) er igjen en måte å understreke kongens guddom på, den vender mot øst: mot solen (Ra) som stiger på himmelen. Navnet *sfinx* er gitt dyret av grekerne, men er upresist: En gresk sfinx er et fabeldyr med kvinnehode, ørnevinger, en løves kropp og en slanges hale. Dyret vokter Khafras bygninger, hele helligdommen.

Vi vet at Khafra sendte ekspedisjoner til Nubia i syd for å hente stensorter som granitt og dioritt. Han drev handel med byene i Syro-Palestina. Ellers er hans regjeringstid lite kjent.

Sønnen Menkaura overtar etter ham, kanskje med en eller flere kortlevde herskere imellom. Hans pyramide er mindre enn farens og farfarens. Til gjengjeld er den dekket av granitt og ble derfor enormt dyr. Han døde før bygget sto ferdig, og det ble sønnen Shepseskaf som fullførte det. En kuriositet er at sarkofagen fra gravkammeret (gjenfødselskammeret!) ble forsøkt fraktet til England av en tidlig

egyptolog (Vyse). Men skipet som skulle frakte denne fra Alexandria (hun het *Beatrice*) sank utenfor Spania og ligger på Middelhavets bunn, med sarkofagen og det hele. Tre små pyramider ligger ved siden av Menkauras og har vært brukt for hans dronninger.

I 1990 begynte utgravningene av pyramidearbeidernes landsby og gravplass (de ble først oppdaget i 1980). Disse sier oss mye om den 67 års perioden som byggingen av de tre store pyramidene varte. Alt var godt organisert, og arkitektenes, kunstneres og bygmestrenes landsby vitner om at de levde under gode kår, med egne bakerier, for eksempel, kjøtt ble sendt hit fra forskjellige steder; landsbyen var omgitt av en egen mur. Gravplassene forteller også om fordeling av arbeidet, titlene de brukte, og så videre. Mange levde her med sine hustruer. Arbeiderne levde ikke lenger enn 35-40 år, etter skjelettene å dømme; de administrerende levde lenger. Uken hadde ti dager, med en fridag, men her kom festdager i tillegg (de fulgte månekalenderen). Stensortene de benyttet kom fra de forskjelligste deler av Egypt, noe som forutsatte gode transportmuligheter.

Etter Giza flyttet kongene sin byggeaktivitet til Abusir, litt lenger syd. Da er vi kommet til 5. dynasti. Og da begynte plyndringen av gravene i Giza. Senere ble monumentene selv brukt som stenbrudd, til fordel for nyere konstruksjoner rundt om i Egypt.

Så langt våre historikere.

Før jeg sovnet grep jeg meg selv i å tenke: Kommer han i natt? Så ble Egypt borte, med alle sine mysterier og historier – inntil jeg våknet av at noen satt ved siden av meg i sengen, oppe ved hodeputen. Igjen befant jeg meg i denne tilstanden som jeg nå tør beskrive som en "våken drøm" – sovende og våken på samme tid.

- *Forstår du det du ser, professore?*
- *Jeg tror jeg begynner å forstå litt mer hver dag – men det kan være krevende.*
- *Hva synes du er vanskeligst?*
- *Guddommeliggjørelsen av herskere – dette er ikke moderne mennesker vant til.*
- *Det er bare noe du tror – dere gjør det samme i dag uten å tenke over det – hva med greske konger og romerske keisere – hva med Mao?*

Sant nok. Så prøvde jeg noe nytt:

- *Tar du et naturvitenskapelig spørsmål?*

Toth lo og slo lett på puten med sin hårete hånd:

- *Noe slikt finnes ikke – naturen er et hellig mysterium, og kan ikke utforskes av det dere kaller vitenskap. Natur og vitenskap hører ikke sammen. Her gjelder en høyere logikk!*
- *Hvilken da?*

Jeg så ikke helt hvor han ville hen.

- *Alt rommer sin motsetning – fortsatte han – dag og natt, lys og mørke, liv og død. Denne tosidigheten er logikken i Egypt: rødt land (ørken) – sort land (oversvømt land), Øvre Egypt – Nedre Egypt, Ra – Osiris, Egypt – Duat (underverdenen), Nekhbet – Wadjyt (gudene for syd og nord), Amun og Seth – kort sagt.*

Jeg protesterte:

- *Vent til du hører spørsmålet!*
- *Vær så god!*
- *Det gamle riket – der jeg nå befinner meg i tid under oppholdet i ditt land – nøt gunstige klimatiske kår. Særlig gjelder dette Nilen: Den hadde jevn flod og fjære, for å si det slik. Avlingene kom når de skulle – fremfor alt: Den var navigerbar på en helt forutsigbar måte. Dette siste er jo avgjørende for dem som bygget pyramidene: folks adgang til Giza, matleveranser, materielle forsyninger, og så videre.*
- *Hvor vil du hen? - Han la hånden på armen min.*

- *Men så fulgte tider med tørke, hele 20 år, ifølge moderne beregninger: Elven sank og jordbruket forfalt, samtidig som all transport ble vanskeliggjort. Til sist falt riket fra hverandre – for en gang å måtte samles på ny. Tiden mellom Det gamle riket og Mellom-riket var en katastrofe for Egypt – grunnet vannmangel!*

Thot lo litt igjen før han svarte:

- *Det sto skrevet i stjernene, professore, gudene ville det slik – jorden blir styrt fra himmelen, ikke av vann! Alt er motsetninger ...*
- *Dette kaller jeg fatalisme!*
- *Nei – det er naturens eget mysterium.*
- *Nei – det er helt logisk og naturlig! Protesterte jeg.*
- *Du vet ikke hva logikk innebærer – det er å se sammenhengen i det som er, akseptere gudenes vilje. Alt har sin tid – så kommer noe nytt. Slik er tidens syklus.*
- *Men tiden er linjær – den er ikke syklisk, den beveger seg rett fremover, den gjentar seg ikke, den går ikke rundt!*
- *Tror du, og andre med deg. Det er fordi dere har gjort naturen til noe verdslig og satt den under mikroskopet. Naturen er guddommelig – med sine hemmeligheter og mysterier. Dere skal tro på den, ikke eksperimentere med den.*
- *Men det er vitenskapen som har sikret våre liv på denne planeten!*

- *Tvert i mot. Det du kaller vitenskap har gjort at dere er så mange i dag at hele livet på jorden er truet. Egypt teller over 80 millioner mennesker – det er 70 for mye! Snart er her 90 – og så 100! Og da er Egypt ødelagt. Hvor vil dere finne mat og materialer til alle disse uten å ødelegge det som gudene har skapt?*

Jeg turde ikke svare denne gangen. Han hadde selvsagt rett. Vår tids mennesker vet dette, men tør ikke innrømme det for seg selv, enn si tale høyt om det. Likevel: naturens svingninger fikk avgjørende betydning for Egypts historie. Nilen var hovedpulsåren her nede, og er det fortsatt. Med den forskjell at vi i dag kan regulere denne.

Eller kan vi egentlig det?

I Etiopia forbereder de en dam – større enn den i Aswan – som skal ta vannet fra den blå Nil og bruke den til egne formål. Og da er livet i Egypt truet, nok en gang.

- *Livet i Egypt er alltid truet ... alt liv er alltid truet, preget som det er av sin motsetning ... som er død ...*

Jeg ga opp – Egypt passer ikke inn i våre moderne tankebaner. Det moderne Egypt er en trussel mot Egypt selv. I det samme slo det meg at Thot jo var en månegud, i seg selv en avglans av solen, Ra. Ingen kjente Egypts mysterier bedre enn han. Jeg så ham tydelig der han satt, nå hadde

han foldet hendene over knærne. Han kunne ikke være mer enn 80 cm høy. Det store hodet sto ikke helt i forhold til kroppen, men det er jo bavianens skjebne – en slags kjempebaby å se til. Uendelig fredelig og god virket han, nettopp som et barn.

Jeg nølte litt med neste spørsmål:

- *Hva skal jeg se i morgen?*
- *Konsentrer deg om Sneferu! Dra til Meydum i morgen, lær mer av pyramidene!*

23/10

Jeg våknet sent, og det var så vidt tid til å skrive ned det meste av drømmen før jeg ilte av sted til frokostsalen. Den var allerede full av mennesker som forsynte seg alt de kunne før dagens ekspedisjon tok fatt. Noen skulle her, noen der. Alle slags tungemål surret samtidig, volumet steg stadig. Hvordan hadde deres natt forløpt? De to unge ved bordet rett overfor meg hadde ikke sovet særlig mye, etter ansiktene å dømme, men jeg tvilte på at det var egyptiske guder som hadde opptatt dem; de var sikkert på bryllupsreise. Frokostbordet var for øvrig det største jeg i mitt liv hadde sett: Her var alt man kunne ønske seg ved starten av en dag, og mye mer. Men mine livsvaner var blitt italienske etter årene i Roma, og frokosten var

i hovedsak kaffe, med noen frokosthorn, som franskmennene kalte *croissant*, *cornetti* på italiensk. Men tatt i betraktning avstanden i tid til neste måltid – middagen – spiste jeg gjerne noen egg i tillegg. Ett spørsmål surret i hodet mitt ettersom kaffen gjorde sin virkning og dagen ble virkelighet: Hvorfor hadde guden valgt meg?

Turde jeg spørre om dette når han dukket opp igjen? Var det et komplement – eller en kritikk av gamle studier? Gjorde han dette mot noen av de andre til stede? Jeg fikk holde spørsmålet for meg selv så lenge.

Drosjen kom til avtalt tid. Sjåføren var den samme som før. Jeg forklarte at vi skulle til Meydum først, så til Hawara, med pause for en kopp te ved Lake Fayum, og så til El-Lahun. Kort sagt: En ny pyramidedag ventet oss.

Det var allerede varmt da vi forlot hotellet. Vi stanset underveis for å proviantere vann, kjeks og noen bananer, små og søte, samt en del fruktjuice. Sjåføren fant frem noen pamfletter fra et av bilens mange gjemmesteder – var jeg interessert i å lese om Profeten? Pamfletten viste bildet av en hellig mann på forsiden, den var på engelsk. Nei – jeg var ikke det, skjønt mine kunnskaper om denne var langt fra gode. Jeg fikk heller ta igjen det forsømte hjemme, på et faglig og kritisk plan. Religiøse diskusjoner er noe jeg aldri innlater meg på. Skal man diskutere må man

dessuten ha felles kunnskaper og ikke stå for langt fra hverandre i intellektuell dannelse. – Ingen skade skjedd, turen fortsatte ufortrødens mot bestemmelsesstedet, vi var fortsatt venner.

Pyramiden i Meydum skiller seg ut fra dem vi hittil hadde besøkt. Den ser ut som et eneste høyt tårn, men består av tre enorme blokker plassert oppå hverandre, de største nederst. Derfor er den mer lik Djosers pyramide i Saqqara enn de to i Dashur. Den ble senere forsøkt å likne "ekte" pyramider, men den ble for bratt, og de ytre lagene falt av (de ligger rundt dagens pyramide). Farao Sneferu var den første av det fjerde dynastiet, far til Khufu, og bygget forbildet for pyramidene i Giza. Tre pyramider tilskrives ham i alt, Meydum er den første av disse (de to neste har vi sett i Dashur) og ligger hundre kilometer syd for Kairo.

Bortsett fra pyramidebygging vet vi at Sneferu ble ansett for å være en stor og god hersker, noe som bevitnes av innskriften på den kjente Palermo-stenen: Han var aktiv både på Sinai og i Nubia (her vart det mye verdifulle stensorter å hente, samt gull i mengder). Han skal ha kriget mot libyerne i vest, handlet med folket i Byblos, skaffet seg sedertrær til bygging av større båter, samt til palasser og templer.

Dette og mer til klarte jeg å tilegne meg der vi suste av sted på ørkenveier i retning pyramiden, opplysningene kom fra *The Oxford History of Egypt* som jeg alltid har med meg. Selv om Memphis hadde vært

hovedstad siden det første dynastiet, flyttet gjerne kongene sitt hoff til steder der de bygget stort, som her i Meydum. Det som hadde ansporet Sneferu var kong Djoser og hans pyramide. Tidligere konger, fra dynasti 0 og 1, var blitt gravlagt i Abydos (guden Osiris' hellige land), sammen med sine tjenere (som sannsynligvis var blitt ofret etter kongens død). Kongene fra dynasti 2 lå begravet i Saqqara, i form av mastabagraver. Han som innleder tredje dynasti – Djoser – har vi allerede besøkt i Saqqara. Men vi møter ham igjen her i Meydum, siden det var hans ide å lage en stige til himmelen, bygget av mastaba-former, den ene på toppen av den andre. Han ville overgå Djoser og hadde planlagt hele syv trinn på stigen (et tidligere forsøk er å se i Seila: Den har vært planlagt som en trinn-pyramide, lik de senere, men er bare syv meter høy; men det er diskutabelt om denne stammer fra Sneferu). Men blokkene har hatt en jevn fasade, som med tiden er blitt fjernet eller har falt ned – dette forklarer dagens utseende. En utrolig energi hva byggepolitikk angår preger altså farao Sneferu.

Vel fremme finner vi det vante oppbud av politi og vakter. Billetter ble kjøpt og dernest kontrollert flere gager. Vi fikk eskorte like til inngangen. Denne ligger 30 meter over platået og vender mot nord. Så begir vi oss gjennom stenmassene like ned til grunnfjellet. Etter noen meter bærer det opp over igjen, til et gravkammer som altså ligger inne i selve pyramiden. Taket her er det første eksempel på den nye byggeteknikken

(eng.: *corbeling*) som vi fant i de andre pyramidene: en slags portal bygget i trinn som blir smalere mot midten og til sist møtes øverst (særlig kjent fra det store galleriet i Khufus pyramide). En stige fører opp til gravkammeret. Det er meget vakkert. Men ingen sarkofag ble funnet her av dem som utforsket pyramidene, derfor er det en vanlig atagelse at Sneferu ble gravlagt i et av de andre byggene hans. Man regner med at det har tatt 14 år å fullføre konstruksjonen.

Igjen står vi inne i dypet av pyramidene. Her er varmt, belysningen er god, med oksygen nok til at du kan puste normalt – ingen andre har vært her denne formiddagen. Vi undres på hva de gamle opplevde her inne, de som bygget den og som så en dypere mening i det hele. Er våre moderne vitenskapelige analyser i det hele tatt adekvate når det kommer til pyramidene? Ser vi ikke det hele utenfra – også når vi står her inne? Hva er vi egentlig på jakt etter: de gamle – eller det å stille vår egen curiositet? Spørsmålene strømmer på. Vi tror vi kan måle og veie de gamles ferdigheter. Det er et bedrag. De ser en mening i det hele som vår naturvitenskapelige orientering har mistet. Vitenskapen kan nemlig ikke forklare vår rasjonalitet, særlig ikke den vi møter her i Egypt. Menneskets intellekt er ikke oppstått av jordens grunnstoffer og materielle egenskaper. Vår evne til å tenke kommer ikke nedenfra, men ovenfra, gitt oss av gudene – akkurat slik det gamle Egypt vitner om. Når vi ikke skjønner dem, er det

ikke deres feil, men vår egen. Det var dette Toth prøvde å lære meg. Egypternes tenkemåte beskrives gjerne som pre-logisk og pre-filosofisk. Gjerne det, men gjør dette dem mindre egnet til å gripe sammenhengen i tilværelsen? Sammenhengen uttrykker de på sin måte, ikke på vår. Og pyramiden vi står i er en måte de får sagt dette på. Vi lar spørsmålene strømme på, mange som de. Vi får heller vende oss til å leve med dem så lenge - kanskje vil årene bringe en slags avklaring?

Ute føles luften frisk og lett, skjønt temperaturen er godt over 30 grader. Sjåføren gir tegn, det er på tide å dra videre.

*

På veien tilbake stanser vi kort ved pyramiden i Hawara, den er fra en senere tid (Mellom-riket). Den er stor og tung, litt trist å se til all den tid den er bygget av egyptisk mursten (svart leire iblandet halm, kalt "muddersten", på engelsk: *mudbricks*). Pyramiden er stengt og her er få vakter. Disse følger oss i en slags prosesjon rundt bygget, bare for å få litt *baksjis*. Vi skuffer dem ikke.

Så bærer det til den store innsjøen i Fayum-oasen. Der drikker vi sterk og søt egyptisk te, og spiser litt brød og frukt. Dette er egentlig en stor lagune, og ble i gammel tid benyttet som et slags reservat for krokodiller. Rundt omkring ligger et dusin gamle byer, helst fra gresk-romersk tid.

Disse får vi ikke besøkt i denne omgangen. Fayum er egentlig Egypts største oase, den var alltid tett befolket og rommer hemmeligheter fra hele landets historie. Den skiller seg ut fra resten av landet. Noen ungdommer spør om vi ikke vil ble med på rotur? Nei, vi har ikke tid. Hva med å kjøpe litt fersk fisk, den er tatt samme morgen? Dessverre, det lar seg ikke gjøre.

På vei tilbake til Giza vinker vi til pyramidene i Dashur som vi passerer på høyre hånd.

*

En svømmetur i bassenget, en drink før middag, hyggelig selskap med amerikansk ingeniør, aftentur i hagen, aviser, tv-nyheter – endelig er det tid for å bevege seg bakover til det gamle Egypt igjen, til en mennesketype som er eldre enn oss selv, til en før-europeisk (gresk) tenkemåte, til en kosmisk religion, til en mytisk-magisk måte å oppleve verden på. Vi kjenner den jo alle fra Det gamle testamente. Der har vi utallige eksempler på en verdensanskuelse som er eldre enn vår. Tenk bare på Moses og farao og stavene som ble til slanger på bakken – noe alle til stede så, bortsett fra at stakkene ikke ble til slanger, selvsagt – folk så det de ventet å se.

Slik også med oss. Vi ser den samme stjernehimelen som de gamle (nesten) – men vi ser ikke mer enn dens vitenskapelige aspekter. Resten har vi fortrent eller forsket bort. Toth var blitt en god hjelper i dette

landskapet, det hadde jeg begynt å forstå etter hvert. Jeg slukket lyset, la meg på venstre side (min soveside) og håpet at han ville komme også denne natten. En natt i Egypt uten guden min var begynt å bli utenkelig.

*

Jeg våknet av at vi satt ved siden av hverandre på den store sengen, med føttene trukket opp og hendene foldet over knærne. Han så ung og sterk ut, men hadde selvsagt ingen alder. Jeg var nettopp rundet de seksti, ingen alder i dag, men likevel over middagshøyden.

- *Hva lærte du i Meydum, professore dottore?* Han så fremfor seg da han spurte, heller enn å stirre meg inn i ansiktet, slik han pleide.
- *Mer himmelsk matematikk!* Slapp det ut av meg.
- *Nei – den kunne du fra før: at pyramidene er en trappe opp til stjernene, vi har allerede talt om det sammen.*
- *Jeg lærte mer om Sneferu!*
- *Ja – også det. Men hva nytt lærte du i dag?*
- *Vet ikke – trenger din hjelp...*

Dette var direkte pinlig. Hadde jeg ikke hatt det gamle Egypt som mitt livs hobby, ved siden av profesjonelle gjøremål som klassiske studier og nytestamentlig forskning? Jeg kjente godt den geografiske og historiske rammen, likeså kongerekken, klassisk egyptisk sprog, gudeverdenen,

kunsten, og mye annet. Likevel satt jeg her – i en form for våken drøm – og ba guden Toth om hjelp, midt i en egyptisk natt, en som fortsatte og fortsatte og hvor dagen var en nødvendig parentes, en betingelse for å få med meg enda en natt.

- *Jeg sendte deg til Meydum for at du skulle forstå pyramidens tale – den ligner et tårn, med mye sand og avfall rundt. Skjønner du ingenting?*

Nei – jeg gjorde visst ikke det.

- *Jeg prøvde å vise deg at det du sto der og iakttok var selve skapelsens høyde – haugen der livet oppsto, stedet der jorden skilte seg fra vannet som dekket alt i gammel tid, punktet der jorden hevet seg mot det høye. Det du så var et skapelsens fjell – det aller første – skapelsens morgen, livets opphav, tørt land og Egypts aller første morgen!*

Det var like før jeg var fullt våken nå. Vi snudde oss og så hverandre inn i ansiktet. Bavianen var mindre enn jeg, men ikke så svært mye, ikke når vi satt ved siden av hverandre. Han var rundere i form, men ikke helt. Øynene hans var mørkere, men lystede desto mer.

- *Tenk, dottore! Lærte du ikke dette på universitetet?*
- *Tror ikke det...*

- *Så prøv å huske – du har det inne i deg alt sammen, tenk tilbake, konsentrer deg, mediter deg tilbake til urtiden, tiden før menneskene sa verden farvel, før det moderne mennesket skilte lag med verden omkring det – før dere ble til den ensomme apen. Du er også en av primatene, dottore, men ikke bavian – du er en av sjimpansene, den fjerde og siste gruppen som ble født: den ensomme apen, fordi dere meldte dere ut av kosmos, ut av dyreriket, stjernehimmelen - ut av den store sammenhengen.*

Jeg prøvde å slappe av, stenge tankene ute – men nei: Det gjaldt ikke å prøve, bare være – ved siden av Toth. Han hadde bygget broen tilbake til den gamle tilværelsen, til kosmos, til naturen, til dyreriket. Jeg var jo ikke en ensom primat når jeg var sammen med ham – var det derfor Egypts guder hadde dyreskikkelser?

- *Ja – jeg har sett skapelsens høyde der den stiger opp av vannet og gir jorden livsmuligheter!*
- *Der, ja – det var det jeg ville. Du begynner å gjenkjenne landskapet nå.*
- *Sneferu var en stor teolog ...*
- *En av de største!*

Vi ble sittende der ved siden av hverandre – to primater som ikke var ensomme lenger: en bavian og en sjimpanse, en som langsomt begynte å kjenne seg igjen i verden.

- *Hva lærte du på universitetet, da?*
- *Mye bra – men ikke slikt som dette ...*
- *Nei – det lærer du kun i Egypt!*

Øynene begynte å bli tunge igjen. Dette så han klart i halvmørket, for nå tok han min hånd i sin, som i tidligere netter – det betød at han hadde mer på hjertet.

- *Hva fortalte pyramiden deg om Ra – solen selv, gullet som gløder og gir liv til jorden?*
- *Vet ikke ...*
- *Hadde du sett pyramidens topp, hadde du skjønt – men den har menneskene ødelagt. Den gullforgylte pyramidion som funklet og skinte øverst og sendte sine strålet ut over jorden, den som mangler på alle pyramidene.*
- *Er pyramiden et bilde også på solen?*
- *Ja, det er den, solstrålene selv der de treffer jorden.*
- *Er pyramiden et bilde på Ra - samtidig med skapelsens fjell?*
- *Ja, nettopp.*

- *Et hellig kosmos ...*
- *Et bilde på orden, skjønnhet og liv. Solen er igjen et bilde på alt som er – fordi den opplyser alt. Kongen er sønn av Ra på jorden – Ra nebu. Husk: kulten av Ra oppstår samtidig med at kongene begynner å bygge pyramider, dette er hemmeligheten bak kong Djosers første forsøk.*

Jeg måtte medgi at dette visste jeg egentlig, dersom jeg bare slapp kunnskapen til og ikke fortrengete den til fordel for en uendelighet av såkalte moderne fakta.

- *Tenk bare på kongens fremste symbol, navnets kongelige hieroglyf, den dere kaller kartouch med et verdslig navn: Den er en oval ramme rundt kongens navn, slik du kjenner det fra alle kongelistene: Ra omslutter alt som er – så også farao. Og kongens astronomer visste å se og skjønne alle tings bevegelser, i himmelen som på jorden. Men det er i dødens kammer at kongen blir sønn av Ra – på jorden har han hele tiden vært Horus, sønn av Isis og Osiris.*
- *Pyramiden lærer oss med andre ord at verden er en åpen bok?*
- *For dem som kan se!*

Denne siste samtalen rakk jeg akkurat å skrive ned før frokosten kalte neste morgen.

24/10

Det er avreisedag fra Giza – vi skal inn til Kairo.

Farvel, pyramider – farvel kjære og gode Toth!

Så havner vi på Hotel Windsor for første gang. Mine gamle studiekamerater fra Bergen har anbefalt dette hotellet, de bruker det fast. Egentlig er det bygget som et anneks til det berømte Sheppard's Hotel som lå like bak og ble avsvidd under revolusjonen i 1952. Under første verdenskrig ble Windsor offisershotell for de engelske troppene, og interiøret bærer preg av engelsk kolonialisme. For her er intet forandret – det er tale om et museum vel så mye som et hotell! Den helt store kuriositeten er den manuelt styrte heisen som er den eldste i Kairo i sitt slag. Baren er berømt – her har mange notabiliteter møttes, ikke minst intellektuelle og kunstnere.

Vi får et ledig rom øverst, det koster ingenting etter norsk målestokk. Så begir vi oss ut i Kairo, på egen hånd, for første gang. Resepsjonen utstyrer oss med kart,. Byen er særdeles travel, her er turister overalt. Her bor, sies det, snart 25 millioner mennesker – tallet stiger for hver gang du spør. Du hvor her er skittent, søppel flyter langs fortau og gater – samtidig er her et utall feiere som hele tiden koster i en slags fortvilet kamp mot

overmakten. Her er slik sett verre enn i Napoli. Men folk er vennlige, svært mange snakker litt engelsk, langt flere enn i Istanbul - vi føler oss ikke så fremmed likevel. Trafikken er ubeskrivelig travel, men folk kan kjøre, viser det seg. Det hevdes at i Kairo må sjåførene ha fire par øyne, og det tror jeg de har: Alt glir, langsomt eller fort, ingen kollisjoner høres, ingen hylende sirener - som i Roma - ingen knuffing og krangling. Nei, folk er visst fredelige i Kairo. Hjelpsomme er de i hvert fall - alle gir seg tid til å peke og forklare. Kvinnene bærer ikke alle slør, få er helt tildekket. Alt tyder på at vi er kommet til en internasjonal metropol, med mye europeisk arkitektur.

- Er vi virkelig i Afrika?

Egypterne er gyllenbrune av hudfarge, få er helt svarte (oftest er disse nubiere). De færreste har gjenkjennelige arabiske trekk, skjønt det er nok av disse her i nord, samt innflyttere fra den libyske ørken. I gammel tid kom de trekkende til deltaet og Nildalen fra øst og vest, syd og nord, de samme gjør de i dag. Den reneste egyptiske stammen - de som mest direkte nedstammer fra den gamle befolkningen - finner vi i syd, og i Mellom-Egypt. De virker alle turistvante, ingen stanser oss på gaten for å pakke på oss et eller annet. Tiggerne sitter inntil husveggene og er egentlig ikke til sjenanse, og mange er de som gir en skjerv (almisser er viktig i islam). Apoteker finner du overalt - er alle syke her nede?

Kort sagt føler vi oss vel - om ikke hjemme - fra første dag av.

Først tar vi ned Tala'at Harb, hovedgaten som går rett til Tahrir Square Vi merker oss noen spisesteder underveis, de har meny på mange sprog. Her er banker og terminaler i fleng. Et og annet hotell er også å se. Men bygningene trenger sårt en ansiktsløftning, de er skitne av altfor mye eksos gjennom lang tid. Luften er friskere her enn ute i Giza – det blåser fra Middelhavet denne morgenen. Lukten av bråtebrenning er vekk.
Hamdulila!

Like til høyre ligger det arkeologiske museet, Egypts kanskje viktigste bygning. Å krysse gaten er ikke forbundet med angstanfall lenger, du ber til Gud og marsjerer gjennom trafikken rolig og verdig men du resiterer *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto ...* Så er du fremme ved inngangen, med motet og humøret i behold. Men her går du i en sildestim – turistenes tall er legio, ikke prøv å skynde deg – alle får slippe til, i tur og orden.

Straks du har løst billett (60 egyptiske pund) blir du overfalt av guider. Men de gir seg straks de skjønner at du helst vil gå alene. Og slik har det seg at nok en drøm fra guttedagene blir virkelighet – jeg står i inngangshallen til det arkeologiske museet i Kairo og har det hele for meg selv, i prinsippet, *nota bene*, her er overfylt av grupper. Men disse er på snarvisitt, straks blir alt bedre.

Museet er stappfullt av funngjenstander, enda mer befinner seg i magasinene under. I sal etter sal, etasje etter etasje ser du berømte

gjenstander fra det gamle Egypt. Men museet er en veritabel skuffelse som museum betraktet. Her er dårlig belysning. Opplysninger som er festet til utstillingsmontre eller hengt på veggen like ved er gamle og vanskelige å lese (vanligvis er de på arabisk og engelsk, noen ganger også på fransk). Men ofte er de satt for lavt til at vi kan se dem – du må ned på kne, noe som vanskeliggjøres av den trengsel som omgir deg. Selv knelende hadde du trengt en lommelykt for å kunne lese. Dessuten er det ikke lov å fotografere her inne.

Tross slike hindringer – her finner du dem alle: Menes, Djoser, Sneferu, Khufu, Khafra, Menkhaura – alle de vi nettopp har hilst på i Giza og Saqqara – samt utallige andre. Innskrifter gjenkjenner du fra lærebøkene og griper deg selv i å lese høyt: *sa ra, neb tawy, hem netjeru, hemet nesut, sat nesut* – sønn av Ra, herre over de to land, gudenes prest, kongens hustru, kongens datter. Overalt går den gamle hilsenen igjen: *di ankh neb was seneb mi Ra djet*: gitt alt liv, herredømme og helse, lik Ra, for evig. En og annen guide oversetter, vanligvis noen få faste uttrykk, gjerne navn.

To steder i museet er av spesiell interesse denne første dagen: Amarna-salen og funnene fra Tutankhamons grav (i annen etasje).

For unge kong Tut er blitt den mest berømte av alle Egypts faraoer, takket være hans grav. Men før det skjedde, var det hans far – egypterne kaller ham Ekhnaton (Akhnaton lærte vi) – som er en verdensberømmthet, på

grunn av sin utypiskhet i religiøse saker, den som drev ham til å grunnlegge en ny hovedstad mellom Memphis og Luxor, Akhetaten (dagens Amarna), der Tut ble født og vokste opp. Men kong Akhnaton er også berømt fordi han var gift med hun som til dags dato er verdens vakreste kvinne – Nefertiti (hennes verdensberømte byste står ikke her i Kairo, men i Berlin).

Amarna-salen i museets første etasje introduserer oss for disse høyhetene.

Vi ser eksempler på den særpregete kunsten som oppsto i den nye hovedstaden (som kun var bebodd i 20 år): androgyne trekk ved kongeparet, forseggjort detaljkunst av mange slag. Hvem denne Akhnaton egentlig var (bortsett fra at han var far til kong Tut), finner du først svar på ved å studere hans far, den store Amenhotep III, Egypts legendariske "solkonge". Her ser du også Akhnatons sarkofag, den ligger utstilt midt i salen. Den er omgitt av mange mysterier. Da den ble funnet i Kongenes Dal på vestbredden i Luxor (i grav 55), var den gått i oppløsning grunnet regnvann som hadde trengt inn i graven. Det ble tyske fagfolk som klarte å sette den sammen igjen, men mumien var ødelagt, bare et skjelett lå tilbake. Sarkofagens lokk vitner om at denne kongens navn ble utradert etter hans død, fordi han ble sett på som en erkeheretiker, en frafallen fra Egypts tro og praksis. Men han døde i sin nye hovedstad og ble begravet der i en stor familiegrav som er godt bevart. Men den er tom. Da de flyttet tilbake til

Memphis eller Luxor etter kongens død, tok de med seg restene av de døde, kongefamilien som embetsmennene (de har egne graver). Kongens sarkofag – den innerste av dem – er det vi står og ser på i Amarna-salen. Nefertitis grav er ennå ikke funnet (noen hevder at vi har hennes mumie), den er blitt tema for mange spekulasjoner, ikke minst fantasifulle romaner.

Akhnaton er i ettertid blitt en like berømt farao som Ramses II. Dette skyldes at han avvirket kulten av de gamle guder, han holdt fast ved dyrkelsen av Aten – solskiven – og den alene, noe som startet under hans berømte far (Amenhotep III). Dette er av moderne forskere blitt tolket som det første eksempel på monoteisme – troen på den ene gud – og en forløper for Moses. Psykologer, filosofer, forfattere og egyptologer har i vår tid boltret seg fritt i spekulasjonene rundt forholdet mellom disse to: Akhnaton og Moses. – Fantaster boltrer seg enda mer: Var Moses Akhnaton – stammet Israels gud fra Egypt? Vi lar slike spørsmål i bero inntil videre. Sønnen Tutankhamun brøt opp fra Akhetaten (Amarna) og flyttet tilbake til Luxor og Memphis. – De gamle guder var med dette gjeninnsatt, Akhnatons minne ble fordømt og hans mange monumenter revet.

Hans regjeringstid ble en parentes i egyptisk historie. Likevel er det en etappe av Egypts historie moderne forskning har vært hypnotisert av. Jo mindre vi vet, desto mer spekuleres det. Akhnaton viser oss i alle fall

spennvidden idet gamle egyptiske samfunnet, bredden i deres mentale kapasiteter, dybden i deres religiøse iver.

*

Utstillingen av gjenstandene fra kong Tuts grav ligger i etasjen over. Her skal alle inn, vi får ta tiden til hjelp og se oss rundt på andre historiske trakter. – Så endelig er det vår tur. Gruppene avtar nå, det nærmer seg middag, og de begynner å tenke på lunch.

Her er de – alle de ting jeg hadde sett i London i 1972 (utstillingen var lånt fra Kairo), og mange flere.

Selv om det var tale om en hastebegravelse og graven var liten, fikk de stablet inn en mengde imponerende gjenstander. Man kan bare forestille seg hva en stor faraograv har kunnet inneholde. Gjenstandene fyller et helt galleri. Den viktigste kunsten er samlet i et eget rom.

Mumien lå i den innerste av tre gullforgylte kister, men en av de to ytterste har ansiktstrekk fra en av kongens brødre, den mye omdiskuterte Smenkara, som regjerte før ham, i de første årene etter Aknatons død. Ansiktsmasken i gull er den gjenstand som med rette får mest oppmerksomhet, et arbeide som kan ta pusten fra noen hver og er gjort i solid gull; den lå over hodet på mumien. Ansiktsuttrykket er såre vakkert, ungdommelig, rent og uskyldig. Mumien selv hviler i granittsarkofagen i

graven i kongenes dal, i den innerste av kistene. Rundt omkring er det utstilt forskjellige prydgjenstander som den unge kongen ville ha brukt. For han er ung, kong Tut, ung, ren og uskyldig. Han dør knapt 20 år gammel, etter å ha regjert i ti år. Han overtok tronen etter sin bror, Smenkare, i all sannsynlighet. Men da var det allerede avgjort av andre at den nye hovedstaden skulle fraflyttes og at alle skulle "hjem" igjen, til Memphis eller Luxor; dette skjer i hans tredje regjeringsår (om Nefertiti ennå lever, vites ikke). Egentlig het han Tutankhaten (etter guden Aten, farens favoritt), men forandret sitt navn da de gikk tilbake til den gamle religionsutøvelsen (hvor Amun var høyeste gud), han som faren hadde forlatt (navnet betyr "det levende bilde av Amun": tut-ankh-amun).

Hvorfor den unge kongen dør, og hvor, vet vi ikke med sikkerhet. Derfor er dette blitt omgitt med så mye spekulasjoner: fra mord (slag i bakhodet) til fall under jakt med påfølgende benbrudd og infeksjon. Det vi imidlertid vet med sikkerhet er at med ham dør det gamle kongehuset ut – og generalene overtar: Ay, Horemheb, Seti, Ramses, og så videre. Tut hadde to døtre med sin hustru, Ankhesenamun, men de var begge dødfødte (mumiene deres ble funnet i kongens grav). Derfor er kong Tut en overgangskikkelse på mange måter. De som beskriver ham som ubetydelig, ukjent, betydningsløs, og så videre, glemmer gjerne slike fakta. Men han led den triste skjebne, sammen med resten av sin familie, å bli fordømt til det

som romerne kalte *damnatio memoriae*: Hans navn ble sammen med farens fjernet fra alle offentlige kongelister i Egypt – Amarnaeventyret hadde aldri eksistert, slik lød den offentlige versjonen.

Ute i den store hallen foran skattkammeret ser vi mange andre gjenstander fra Tuts grav: klesplagg, sandaler i store mengder, vogner, våpen som buer og sverd, kister, vaser, forskjellige bruksgjenstander, fremfor alt de store skrinene som hadde huset sarkofagen nede i graven. De må ha blitt fraktet ned dit i mindre deler for så å bli satt sammen igjen.

Kong Tut er en tragisk skikkelse, dette kan vi si med sikkerhet. Han var ment å skulle føre den gamle familien videre etter brorens tidlige død. I stedet dør han barnløs i ung alder av uforutsette grunner, og familien dør ut med ham. Han representerer et brudd med fortiden, selv om han rakk å bøte på det bruddet som faren Akhnaton hadde forårsaket. Ankhesenamun, hans hustru, er også tragisk. Da hun satt barnløs tilbake som ung enke, sendte hun hemmelige brev til hettittenes konge i øst, med gaver og bønn om at han måtte skjenke henne en av sine sønner så Egypt kunne få en ny farao og ikke havne i hendene på de militære. Han sendte en sønn av sted, Zannanza, men denne ble myrdet straks han satte foten på egyptisk jord, formodentlig av general Horemheb.

Dette er nok for en dag. Vi besøker noen bokhandlere på veien ut og styrker oss med en stor kopp egyptisk te i en kafeteria nær inngangen. Bøkene om kong Tut er de mest tallrike. Men her finner vi også moderne historiske fremstillinger av hele den gamle kongetiden.

Hvordan ser bokhandelen i det amerikanske universitetet ut, tro? Det ligger ikke så langt unna: Gå langs Tahirplassen, ta til venstre i sidegaten som følger som nummer to etter Tala'at Harb og gå inn porten til høyre. Du trenger legitimasjon. Bokhandelen er stor og helt moderne, men det er stort sett populærvitenskap du finner, samt mye skjønnlitteratur. Om gammelegyptisk sprog er her skuffende lite, bare gamle klassikere. Vi forsyner oss av Elisabeth Peters rike forfatterskap og ser frem til å slappe av med viktorianske arkeologer om kvelden, en gullgruve i spenningslitteraturen, en jeg ved en tilfeldighet oppdaget i Athen tidligere i år: historiene om professor Emerson og hans familie under arkeologiske ekspedisjoner i Egypt.

Herfra til spisestedet Felfela er kort vei. Kaldt øl og varierte retter gir oss krefter tilbake. Og ikke lenge etter går veien tilbake til Hotel Windsor og alle de historiske spøkelsene der. Engelsk fortid i Egypt passer godt med min egen engelske fortid under studieårene i Oxford, særlig de engelske egyptologene.

Kvelden er lun, det er allerede halvmørkt når vi kommer frem. Et stort glass anis ved kafeen på fortauet vis-a-vis hotellinngangen hjelper mot en snikende tretthet. Her er mye liv, innbefattet pågående skopussere. Men Kairo er jo en støvete by – etter noen minutter er skoene knapt gjenkjennelige. Prøv selv!

Hotel Windsor ligger like ved det som var Kairos mest fornemme hotell for europeere, Sheppard, mest benyttet av engelsktalende turister, som nevnt ovenfor. Her har de bodd alle sammen: politikere, arkeologer, eventyrer, forfattere, kunstnere, ikke minst de store egyptologene, de som klarte å samle og systematisere kunnskapen om det gamle Egypt og gjøre det til en moderne vitenskap. Windsor har fungert som et slags anneks for dette. Med ett blir du forflyttet til filmenes og litteraturens verden: Du ser dem alle sammen komme og gå, haste av sted, diskutere, argumentere. Lawrence av Arabia – E.T. Lawrence – har helt sikkert bodd her. Hva med Gertrude Bell - har hun oppsøkt ham her? Et par politimenn sitter utenfor inngangen og kjeder seg. Her er politi over alt, til vår egen beskyttelse, får vi alltid vite. Men hvem er det disse skal beskytte oss mot - egypterne virker da vennligsinnet nok?

Værelset (nr. 215) vendte mot kafeen nedenfor. Lyden derfra utgjorde en konstant og livlig bakgrunnsstøy til tv – mobiltelefon – og annet. Her oppe følte jeg meg langt fra isolert, noe som ofte skjer første

gang på et nytt sted. Å bo på Windsor er som å leve i et museum, eller i en film, slo det meg. Møblene var gamle og slitte, gardinene nektet å la seg rikke, air-condition fungerte måtelig. Det tok evigheter før det varme vannet nådde opp til springen (de i femte etasje måtte ha uendelige reserver av tålmodighet). Og likevel følte du seg såre vel. Baren var åpen og hadde utstyrt meg med en whisky og soda. Pipetobakken var medbragt hjemmefra. – Kunne man ha det bedre?

Husets alder måtte være enorm, psykisk talt, i motsetning til hotellet vi hadde benyttet ute ved Giza, som var av ny dato. For i disse gamle værelsene hadde så mange mennesker overnattet at deres psykologiske alder sikkert strakk seg like tilbake til hotellets første dager. Jeg må ha sovnet fra det hele. For med et rykk våknet jeg, med pipen i hånden, med boken om kong Tut på fanget, med nattlampe på, med vinduene vid åpne, og med mye lyd og leven utenfra. I det jeg skulle stå opp for å justere alt dette, kastet søvnen seg over meg på ny, og jeg falt tilbake på de store hodeputene.

Neste gang jeg våknet var vinduene lukket, lyset slått av, pipen plassert i askebegeret på nattbordet, der også boken lå. Jeg hadde fått besøk igjen, og den besøkende satt ved siden av meg på sengekanten. Kunne ikke bavianer ligge – måtte de alltid sitte på denne måten? Nok en gang befant jeg meg i en våken form for søvn. Jeg var overlykkelig.

Toth visste nøyaktig hva jeg hadde foretatt meg siden sist.

- *Forstår du det du har sett, professore dottore?*
- *Jeg vet ikke, for å være ærlig ... det er for tidlig å si ... her er så mange spørsmål!*
- *Hva vet du ikke?*
- *Akhnaton, var han syk eller var han et geni – de to hører ofte sammen?*
- *Han var ingen av delene. Han var en entusiast som ble for ivrig, nesten fanatisk.*
- *Men å gjøre solskiven til den høyeste gud?*
- *Det fikk han fra faren, Egypts solkonge, Amenhotep III. Han var det som begynte denne utviklingen.*
- *Hvordan forklarer du det?*
- *Fordi han søkte å selvstendiggjøre seg fra prestene i Karnak og den store helligdommen til Amun – den skjulte gud. Ved å understreke ett aspekt ved Ra – solskiven - følte han seg mer selvstendig, sterkere. Akhnatons far var virkelig Egypts solkonge, i dobbelt forstand ...*
- *Og Akhnaton selv – han som forandret navnet sitt fra Amenhotep IV til ære for farens og sin egen gud?*
- *Han rakk ikke å fullføre sitt verk, det som i bunn og grunn var hans eget forsøk på å fullføre farens.*

- *Hvordan da?*
- *Ha døde altfor ung, knapt 40 år.*
- *Hvordan da?*
- *Asiatiske ambassadører bragte pesten med seg til Akhetaten. De døde i fleng ... Smenkharra ble også smittet og døde ung.*
- *Og slik sto unge Tut alene tilbake?*
- *Ja – han var sykelig og døde barnløs ...*
- *Hva med teoriene om at Tut ble myrdet av sin gamle onkel Ay, generalen som ble farao etter ham?*
- *Løgn og forbannet dikt! Toth fnøs. - Vi gjør ikke slikt i Egypt – kongen er sønn av Ra, ingen ville våge å legge hånd på ham.*
- *Hva døde han av?*
- *Benbrudd, infeksjon – samt malaria i sterk grad ...*
- *Hvordan var han?*
- *Verdensfjern og svermerisk, lik faren, uten noen som helst interesse for samtiden og dens politiske behov ... hadde han fortsatt å regjere ville det militære ha måttet overta uansett.*
- *Var hæren sterk?*
- *Svært – og det måtte den være, Egypt er til enhver tid omgitt av potensielle fiender.*

- *Får jeg lov til å spørre om hvor Nefertiti og Ankhesenamun ligger begravd?*
- *Sammen med de andre, i Kongenes Dal.*
- *Men hvor da, arkeologene har endevendt denne kirkegården uten å finne dem.*
- *De har funnet Ankhesenamun, de vet det bare ikke.*
- *Hvor?*
- *I den graven dere kaller nr. 55!*
- *Og Nefertiti, Akhnatons dronning?*
- *Hun ligger i en egen grav som de ikke har funnet enda ...*
- *Men hvor?*
- *Det er ikke jeg den rette til å svare på – spør heller min venn her.*

Så peker han på et nærvær jeg ikke hadde lagt merke til. På andre siden av sengen – den retningen jeg ikke så - sto en mannsskikkelse, liten av vekst i forhold til vår tids mennesker, smidig bygd og sterk å se til, med sterke armer lagt i kors over brystet. - Han hadde hodet til en hund! Han så fredelig ut, øynene skinte vennlig til meg. – Anubis, *Inpu* på egyptisk! De dødes vokter, balsameringskunstens vokter – gravplassenes vokter.

- *Ikke ta på ham! Du rører ikke ved en gud.*
- *Men dere tar på oss!*

- *Det er noe ganske annet ...*

Anubis rensset stemmen før han talte, det lød som et lite drønn fra en annen verden.

- *Jeg skal forklare deg alt når vi møtes i Waset ...* Stemmen var dyp og sterk, men vennlig.

- *Han mener Luxor, la Toth til.*

- *Men det blir først til neste år!* protesterte jeg.

- *Neste Nilflod, oversatte Toth.*

- *Tiden eksisterer ikke her i Egypt – vi er her når du kommer, uansett.*

Vi venter på deg.

Guden satte seg på sengekanten, han og. Kiltene han bar var av fineste lin, med border i staselige farger. Nå kunne jeg ikke dy meg lenger:

- *Kommer dere til alle turister på denne måten?*

De så på hverandre og smilte underfundig. – Det ble Toth som svarte:

- *Nei – ikke alle er så vitebegjærlig og åpen som du!*

- *Når besøkte dere noen siste? Nå gikk jeg lovlige langt med spørsmålene mine.*

- *Det må ha vært Belzoni? Toth så spørrende på Anubis.*

- *Nei – var det ikke Champollion?*

- *Men du har da nevnt Adolph Ermann?*
- *Nei – jeg nevnte Henry Breasted!*
- *Det gjorde du ikke, for det var Lord Canarvon du snakket om?*
- *Nei! Ikke han – han var en rotekopp! Anubis gav Toth et skøyeraktig glefs med den store kjeften sin, og avslørte en tanngard som ingen ønsket å bli uvenner med.*
- *Det må ha vært amerikaneren Theodore Davies? Kan det stemme?*
- *Aldri i livet! - Du mener Howard Carter!*
- *Ja! – nettopp han! Han var seriøs.*
- *Og ingen siden den gang, før meg, ingen andre?*
- *Jo ... Toth dro på det ... jeg hjalp Agatha Christie med en roman da hun bodde i The Winter Palace i Luxor ...*
- *Det har du aldri fortalt meg, glefset Anubis. – Til gjengjeld kan jeg betro deg at jeg hjalp Elizabeth Peters med en av hennes første bøker ...*
- *Skurk!*
- *Så, så, broder ... vår kunst er å hjelpe.*

Og det var det siste jeg husket da jeg våknet neste morgen. Jeg tok dagboken med meg ned i frokostsalen og skrev alt jeg kunne. Betjeningen virket nysgjerrig på hvorfor jeg ikke kunne konsentrere meg om frokosten de nettopp hadde servert, men ingen turde spørre. Det måtte skyldes ansiktsuttrykket mitt.

*

Målet for dagens utflukt var katedralen, den koptiske. Det var søndag og jeg ventet god oppslutning om den hellige liturgi. Det var det. Her var stappfullt, menigheten var delt i to: kvinner til høyre – menn til venstre. Forhenget i ikonostasen var delvis åpnet så prester og ministranter kunne passere uhindret inn og ut fra det aller helligste. Koret sto til venstre. Overalt var det høyttalere, lyden derfra var lovlig sterk.

Jeg kom hit mer ut av curiositet enn for å oppfylle søndagsplikten. Dessuten var jeg interessert i å vite hvordan koptisk ble brukt i dag. For Champollion – den geniale franske filologen som knekket hieroglyfenes gåte i 1822 – forteller at han gikk i en koptisk kirke et sted i Syd-Frankrike for å høre sproget brukt, for å høre lyden av egyptisk i dets siste stadium av en utvikling på over 4000 år. Han hørte koptisk sunget – og det ga ham impulsene han trengte.

Denne søndagen ble det også sunget, i massevis, akkompagnert av symbaler, tamburiner og trommer. Resultatet ble at det var plett umulig å høre hvilket sprog som ble brukt. Det viste seg ved nærmere etterspørsel at det var koptisk, men det du hørte kunne like gjerne vært tysk, på grunn av alt levenet fra "instrumentene" – de kamuflerte sangen totalt. Den leste delen av liturgien var på arabisk. Jeg fikk tak i en av prestene etterpå og viste ham et hefte jeg hadde kjøpt i bokhandelen utenfor kirken, det inneholdt noen av Paulus' brev på koptisk (fra en populær utgave av Det nye testamente på sahidisk dialekt, i fem bind). Han tok på seg brillene og myste på teksten en stund, så ristet han på hodet – hadde aldri sett det før.

- *Det er på koptisk, gammelegyptisk fra kristen tid!*

- *Leser ikke koptisk ... det er andre som kan det ... spør han der!*

Han pekte mot en kollega som var i ferd mot å passere oss. Og så kom det gamle sproget, flytende lett og melodiøst, skrevet med greske bokstaver og fullt av greske ord, men egyptisk i bunn og grunn. Det klang vakkert. – Champollion må ha kommet til en kirke uten orkester!

Old Cairo kalles den del av byen som huser minnet om den eldste kristendom i Egypt, med kirker og klostre som går tilbake til 300-tallet. Opprinnelig lå her et stort romersk fort kalt Babylon, fordi den ligger mellom

noen gamle grener av Nilen og således kunne minne om Mesopotamia. Her var en kristen bydel, lenge før Kairo var bygget. Vi finner spor av det gamle koptiske nærværet, det som ble dominerende kultur inntil araberne inntok landet i 641 e. Kr. Siden har det koptiske nærværet (mellom 15 og 17 millioner per dags dato) vært en mindretallskultur, men like fullt levende og dynamisk, til tross for diskriminering fra de muslimske makthaverne og tilløp til sjikane og forfølgelse fra befolkningen i det mellomste Egypt.

Vi vandrer fra kirke til kirke og tar inn over oss den koptiske kirkens egenart, med sin særpregete kunst, sine eldgamle liturgier, sin klosterkultur, sine helgener og martyrer. Her er mye turister denne ettermiddagen, samt et rikt oppbud av politi og selgere. Souvenirbutikkene ligger på rekke og rad allerede fra inngangen til området. Her er også en god bokhandel.

Et besøk i de tre største kirkene – St. Barbara, St. Sergius og Den hengende kirke (El Mualla'aqa) – minner oss om gamle egyptiske tradisjoner: Hit kom den hellige familie (Jesus, Maria og Josef) under flukten til Egypt, for å unnsnippe kong Herodes. Kirkene er blitt restaurert flere ganger, men sikkert er det at vi befinner oss på gammel kristen grunn. Samtidig er vi på gammel romersk grunn, takket være de store levningene av det romerske fortet. I El Mualla'aqa er søndagsliturgien nettopp slutt, røkelseslukten henger tungt i rommet, folk strømmer inn og ut. Et

dåpsbarn skriker av full hals, til tross for at alle djevler nettopp er drevet ut av vedkommende (eller er det disse som skriker unisont?). Vi kan fotografere fritt – noe vi ikke kunne i de to førstnevnte kirkene – og beveger oss omkring som vi vil. De romerske festningsverkene sees best fra sidekapellet til høyre. Jeg prøver koptiskkunnskapene til nok en prest, og han kommer godt fra det, men innrømmer villig at de sårt trenger en renessanse for det gamle koptiske sproget i hele kirken, innland som utland. For det koptiske kirkesamfunnet er verdensomspennende, deres patriark bærer den stolte tittel ”pave” (i øyeblikket heter han Shenuda (III) og er svært kjent).

Vi setter oss et øyeblikk og lar den koptiske virkeligheten synke inn over oss. I de eldste kristne land – de vi i dag finner i Midt-Østen – utgjør kirkesamfunnene et mindretall i sammenligning med deres muslimske brødre og søstre. Dette gjelder for Libanon, Tyrkia, Irak, Syria, Jordan, Palestina, og Egypt. De kristne minoritetene er tidvis under atskillig press fra offentlig hold, og mange kristne emigrerer til verdensdeler med tryggere forhold. Under Hosni Mubarak hersker det en slags fredelig sameksistens mellom de to, men sporadiske sammenstøt med tragiske utfall kan vi lese om i pressen fra tid til annen (særlig fra Midt-Egypt). Men denne søndagen er det ingenting som kan tyde på slikt. Her er ikke politinærvær i kirkene, alle kan dyrke sin religion i fred.

Et besøk i det store og nyinnvidde koptiske museet avrunder dette første besøket i Old Cairo. Her kan vi følge koptisk kristendom fra starten og til i dag. Vi finner vitnesbyrd om et kristent nærvær over hele landet, mange gamle kirker og klostre er gjenreist i senere tid. Av spesiell interesse er en montasje som viser oss utgravningene i Kellia, ørkenområdet mellom Wadi Natrun og Alexandria, et strøk vi kjenner fra litteraturen om ørkenfedrene. Faktisk grov man ut 1500 eremittboliger på disse trakter. Fresker fra kirker og kapeller viser oss bibelske personer, helgener og martyrer fra den koptiske kirkens store anegalleri. Kunsten er enkel, kanskje litt naiv å se til, men likevel vakker, i all sin beskjedenhet. Håndskriftsamlingen har spesiell interesse, men dit kommer vi ikke uten anbefalingsbrev til bibliotekaren. Og det har vi ikke rukket å skaffe oss denne gangen.

Vi slår oss ned i skyggen av Mar Girgis (St. Georg), den store greske kuppelkirken som dominerer inngangen til Old Cairo. Her serveres te og snacks, akkurat det vi trenger. Omgitt av noen franske turister lar vi inntrykkene få virke mens vi blar i bindet av det koptiske Nytestamente. Den trykte greske skrifttypen er meget vakker, mer forseggjort enn vanlig greske tekster kan oppvise. Her er også et virvar av lett gjenkjennelige greske ord. De vitner om hvor mange grekere som søkte til Egypt i

senantikken. Men oftest finner vi gamle ord og uttrykk som i sine røtter går helt tilbake til faraos tid. Da koptisk døde ut engang i tidlig middelalder, var det i virkeligheten et 4000 år gammelt sprog som kom til en slutt. – Egyptisk er med andre ord det sprog med lengst historie vi kjenner.

Med metro forlater vi Old Cairo fra stasjonen like overfor inngangen (Mar Girgis) og suser innover mot sentrum (fire stoppesteder). Du kommer opp på Tahrir-plassen.

På ny står vi foran hovedinngangen til det arkeologiske museet. Det er på tide å vie de gamle egypterne litt mer oppmerksomhet etter denne utflukten til landets kristne historie.

I annen etasje ligger to separate utstillingsrom for de faraoniske mumiene, en i hver ende av det store galleriet. Du må løse særbillett (ca. 100 pund). Vakten nærmest dytter deg inn i det første av de to. Her er en god del mennesker, til tross for at den verste trengselen er over for i dag. Og så ser du dem for første gang – de verdensberømte mumiene av Egypts aller mest kjente konger, fra det 18. dynasti av. De ligger der innsvøpt i ny lin, i plexiglass-kister, du kan se dem fra alle kanter om du vil.

Vi gjenkjenner ansiktene fra bokillustrasjoner – her er mumier for enhver smak: det forfinete, det skjønne, det trivelle, det heslige, det gruvekkende, det redselsfulle.

Seti (I) har et usedvanlig forfinet ansiktsuttrykk, sønnen Ramses (II) er også ærverdig å se til (men hans tanngard skal være den verste av alle mumiene). Dronning Hatshepsut ser ut som et gammelt troll, mens hennes avtager Tutmose (III) – Egypts Napoleon – ser liten og puslete ut, nesen er ødelagt. Tutmose II er pent bevart, Tutmose IV enda bedre. Amenhotep (III) har en uttørket hodeskalle, mer ser vi ikke. Mereneptah har et stort hode på en fryktelig tynn hals, men er vakker å se til. Tutmose IV har også et nydelig ansiktsuttrykk i døden. Det har ikke Seqenen-Ra, han ble slaktet i krig og hodeskallen er full av hugg og kutt fra stridsvåpen. Alle er de superkjendiser fra Egypts lange historie. De er små av kroppsbygning og ser delikate og vever ut, skjønt vi vet at mange av dem var både sterke og farlige (for eksempel i krig eller på jakt). Moderne vitenskap har undersøkt dem og funnet at de led av all verdens sykdommer (særlig gikt, tannråte, hudsykdommer, noen hadde kreft). Likevel ble mange av dem gamle - Ramses II regjerte i hele 64 år.

I neste kongerom møter vi faraoer fra 19. og 20. dynasti - men ikke med en gang.

For det første vi ser på høyre hånd er skjelettet til Akhnaton. Det er alt som er tilbake av mumien, den ble ødelagt av vann. Hodeskallen er nokså avlang, ikke ulik fremstillingene i Amarnakunsten. Det har rådet mye uenighet blant de lærde om dette virkelig er erkeheretikerens sønn av Solkongen Amenhotep III og far til kong Tut, som døde i Akhetaten etter tyve års regjeringstid, som ble fraktet til Kongenes dal på Luxors vestbredde og funnet i grav nummer 55 sammen med andre mumier som kan ha tilhørt de kongelige i Amarnatiden. Uansett dødsårsak ble han først lagt til hvile i den store familiegraven i Amarna, dernest flyttet til Luxor. Så ble han i likhet med de fleste andre kongelige mumier flyttet rundt, inntil ingen helt visste hvem som var hvem lenger. Kvinnen med den store hårmanken kan være dronning Tiy, kongens mor, førstehustru til Amenhotep III.

Når vi kommer inn i det andre mumierommet, er det for å se de mange som bærer navnet Ramses, samt en del prester. Ramses III er den mest berømte av disse, siden han var den siste store krigerfarao i Egypt; han var også gjenstand for en konspirasjon i sitt harem (noe det er litterært belegg for) og fikk oppleve historiens første arbeidsstreik (fra de som grov og dekorerte kongegraver i Luxor). Ramses IV,V og VI ligger utstilt like ved, det gjør også Ramses IX. Noen dronninger og prinsesser ligger også her, forbløffende godt bevart. Verdens "festeligste" mumie tilhører en prest ved

navnet Djedptahiufankh, prest ved helligdommen til Amun i Karnak. Hår og skjegg er godt bevart, de har en farge som antyder at presten døde ung; øyner og tenner er kunstige, satt inn i løpet av balsameringen – de gir ham et svært levende ansiktsuttrykk, sjarmerende eller skremmende alt etter smak og behag.

Mumifisering var for de rike, alminnelige mennesker ble begravet i jorden, eller i sanden. Selve prosessen kjenner vi godt fra skriftlige kilder: Liket lå i natronsalt i 40 dager etter å være blitt tømt for de indre bløte organer (gjennom et snitt i venstre side som ble pakket for seg, gjerne i vakre krukker. Natron tørker ut huden og gjør den til en slags lær-aktig substans, hard å kjenne på, svart å se til. Så ble legemet svøpt i metervis av lin, etter at verdifulle gjenstander – ringer, amuletter, pektoralpryd, og lignende – ble plassert rundt om på liket (disse var det gravrøvere søkte etter når de skar opp linsvøpningen og frila selve mumien – det som møtte moderne arkeologer var derfor gjerne et ubehagelig syn). Så ble mumien lagt i en meget dekorert menneskeformet kiste, og for kongers og dronningers vedkommende var det gjerne flere slike (kong Tut hadde hele fire). Men det var vanlig å helle oljer, velluktende urteekstrakter, harpiks og lignende over mumien, med det resultat at denne ble klistret fast til den innerste sarkofagen (som i tilfellet kong Tut) og vanskelig å frigjøre (den eneste måten var ofte å varme opp det hele for at mumien skulle løsne; et

unntak er mumien av Ramses I: Da denne ble funnet lå den så lenge i solen at veskene smeltet og kongens høyre arm begynte å løfte seg, til stor forferdelse for de egyptiske arbeiderne. For kongers vedkommende ble arbeidet utført av de beste mumiekunstnerne i landet, andre måtte ta til takke med dem som var å få. Sytti dager tok det fra en konge døde til han ble stedt til hvile i sin grav.

Hva slags former for balsamering de brukte i de eldste tider, vet vi mindre om, teknikken utviklet seg og ble perfektionert i de mumiene vi nettopp har sett. Dyr ble også mumifisert: På en kirkegård i Saqqara fant man 4 millioner balsamerte Ibis-fugler.

Nok død for i dag – vi begynner å tenke på hyggeligere sider ved Egypt, som restaurant Felfela og Hotel Windsor.

Ved utgangen kjøper vi en liten populær bok : *Amazing facts about Ancient Egypt*, London 1994. Med denne som selskap setter vi oss på en av benkene i den arkeologiske hagen utenfor museet. Vi leser, og leser.

Farao Pepi II var den monark i historien som regjerte lengst: i 94 år (han var 3 da han ble konge og døde 97 år gammel). Ramses II hadde ca. 150 sønner – og sikkert like mange døtre (disse var født av 8 offisielle hustruer og ca. 100 konkubiner); han ble over 90 år gammel, og da sønnen

Mereneptah overtok tronen etter ham, var denne allerede en gammel mann. I alt 11 konger het Ramses. Ramses III lot skip trekkes over land fra Nilen til Rødehavet for å seile til Somalia (Punt); han hevdet også egenhendig å ha drept 12.535 libyske fiender og tatt over 1000 fanger. Tutmose III var en stor jeger: Han skryter av å ha drept 120 elefanter og 120 ville okser på en time – samt 7 løver ”på et øyeblikk”. Amenhotep II var enormt sterk – ingen av soldatene kunne dra hans bue. Amenhotep III var av det forfengelige slaget – vi har over 1000 statuer av ham; en av hans dronninger var Mitanni: Hun ankom Egypt med 317 slaver og tjenere. Akhnatons androgyne fysikk i kunsten fikk forskere på 1800-tallet til å anta at han var en kvinne som hadde utkledd seg som mann. Den nubiske farao Tharqa fikk soldatene sine til å foreta et terrengløp på over 48 kilometer på fire timer mens han selv fulgte etter i sin vogn.

Vi kjenner til 4 regjerende dronninger, og av disse er Hatshepsut best kjent: Hun ble konsekvent kalt ”hans majestet”, grammatikken i innskrifter unngår å bruke feminine endelser; hun ble avbildet uten bryster og med et såkalt ”falsk skjegg”. Hun sendte en ekspedisjon til Somalia for å hente hjem eksotiske trær og planter. Da hun døde, ble hennes minne fordømt av nevøen Tutmose III (som fjernet hennes navn fra alle offentlige monumenter og bygget en mur rundt hennes obelisk i Karnak slik at ingen kunne se den – han hadde vært hennes regent da han var ung). Dronning

Hetepheres var mor til kong Khufu. Hennes grav ble funnet ved en tilfeldighet (en fotograf som sank i jorden i Giza i 1925) og er den eneste intakte grav fra Det gamle riket.

Men her er mer å lese:

Femti slags brød eksisterte under imperiet (Det nye riket). Arbeideres lunch bestod av brød, øl, løk og kanskje en agurk. Bavianer ble trenet til å klatre opp i fikentrær og plukke modne fikener. Egypterne lot seg gjerne avbilde som fete – for å vise verden hvor rike de var. De var like avhengige av å ta stoff som moderne mennesker er det: Alle tygget de hasj, og ved store høytider var øl gratis fordi man antok at store mengder førte til religiøs ekstase. Fyllefester var mer enn vanlig. Vi kjenner til 17 slags øl, i tillegg kommer dyrere merker fra Syria og Nubia. Afrodisiske midler var populære. Som prevensjonsmidler for kvinner benyttet de krokodillelort med honning, eller røkelse tatt med melk. Omskjærrelse ble brukt for konger, prester og høyere embedsmenn. Toilettskåler fant man i Amarna (med en skål full av sand under setet). Som tannleger var de absolutt viderekomne: Noen mumier har tenner fylt med sement av mineraler, andre har løse tenner festet med en bro av gull. Kvinner elsket å tatovere seg. Barn var vanligvis glattbarberte, med unntak av en lokk på høyre siden. Kjærlighetsdikt ble populære i Det nye riket: *din kjærlighet er i mitt kjød lik et strå i vindens armer ... din hud er lik mandragorafrukt ...* Man

kysset gjerne ved å gnikke nesene mot hverandre (som afrikanere fortsatt gjør det).

Videre står det:

Å drive vaskeribusiness langs Nilen var ansett som et farlig yrke – man ble gjerne tatt av krokodiller. I mangel av myntvesen betalte man arbeidere med linkleder, løk eller bønner. Det første internasjonale idrettsstevne ble hold under Ramses III da hans soldater hold brytetevlinger med soldater fra utlandet. Det tok 12 år å lære å lese og skrive – man begynte ved 4-års alderen. Fisking ble også brukt som sport. Hele tre sjakkbrett (senet-spill) ble funnet i kong Tuts grav. Barn fikk gjerne navn etter dyrene: frosk – mus – gasell – apekatt – hund – ulv – krokodille – flodhest. Medaljer for tapperhet i krig hadde form av en flue gjort i gull. Den ”trojanske hesten” var en egyptisk oppfinnelse: Ved beleiringen av Jaffa ble 200 soldater smuglet inn i byen gjemt i store kurver! Etter et slag i krig hugget man av falne fienders hender, tunger og penisser – slik at antall døde kunne protokollføres. I slaget ved Kadesh forsøkte fienden å sende en hoppe inn blant egypternes hingster – men de klarte å drepe henne før hestene ble ville. Politiet brukte blodhunder til å spore opp kriminelle.

Ikke alt dette visste vi fra før.

Igjen sto vinduet åpent i mitt værelse på Windsor, for å slippe inn kveldsbrisen etter nok en varm dag. Lyden utenfra bar bud om at kafeen var full, som vanlig. Servitørene løp rundt med te eller kaffe mens skopusserne hadde en travel kveld på sin måte. Med pipen i munnviken leste jeg videre om de gamle egypterne, med særlig tanke på dem hvis mumier jeg nettopp hadde sett. Det var visst ingen ende på kuriositeter hva disse menneskene angikk.

Kongenes polygami var del av et diplomatisk mønster som går igjen i hele den gamle For-Orienten. Kongehusene var inngiftet med hverandre og slik hadde de en viss garanti for fredelige relasjoner mellom de store rikene. Likevel hadde Egypt et jevnt tilsig av semitter fra øst – de søkte arbeid og bedre levekår – og nomader eller beduiner fra vest (den libyske ørken), nubiere fra syd og minoere og greske mykenere fra nord. Befolkningen var alltid blandet i deltaregionen, lenger syd var den mer ensartet (slik er det fortsatt). Egyptologer søker å plassere Israels forfedres opphold i Egypt - historien om Moses og hans folk – under en av de store faraoer. Akhnaton er en gjenganger siden han blir sett på som en slags monoteist som kan ha påvirket Moses. Men Bibelens beretning er et stykke litteratur som ikke nødvendigvis skal tas altfor bokstavelig. Dessuten får vi vite at hebreerne var med på å bygge den nye residensbyen Pi-Rameses i nord, men dette er langt fra så sikkert som ofte antatt. I alle fall er det spor av innvandring

østfra i det gamleegyptiske sproget, det har flere semittiske trekk (og klassifiseres gjerne som hamittisk-semittisk).

*

Da jeg våknet, var det blitt stille ute, vinduene sto fortsatt åpne, men nattbordslampe var slått av og pipen lå pent på sin plass i askebegeret på nattbordet. Jeg våknet vel egentlig ikke, men ble dratt ut av drømmene ved vissheten om at det satt noen hos meg, som tidligere: en på hver side av sengen. Jeg ville instinktivt rekke hånden ut og kjæle med Anubis, jeg elsker hunder. Hodet hans var nydelig å se til, med lange øyenvipper, fyldige lepper og gode øyne; de lyste med en eiendommelig glans i mørket. Toth hindret meg i forsøket ved å gripe den høyre armen min og riste på det store hodet så kinnskjegget flagret. Så fulgte det vanlige spørsmålet:

- *Forstår du hva du har sett i dag, professore dottore?*

Jeg kikket fra den ene til den andre – de ventet seg nok ikke større innsikter fra mitt hold. Katedralen og Old Cairo opptok dem ikke stort, det var museet og mumiene de var interessert i. Anubis var jo balsameringens gud og de dødes vokter.

Jeg skyndte meg å uttrykke den aller største beundring for de gamles kunst.

- *Hvorfor gjør deres slikt med våre konger – driver dere og graver opp og stiller ut deres egne monarker?* Toth hørtes litt streng ut da han leverte spørsmålet.
- *Nysgjerrighet – imponerthet – jakten på berømte egyptere – den enestående balsameringskunsten ...* Jeg visste ikke hva jeg skulle svare.
- *Men synes du ikke det hele er respektløst?*
- *Jo – nå du sier det ...*

Anubis hadde satt seg helt oppe ved hodet mitt, støttet til den store trerammen, knærne la han i kors ved siden av meg. Han luktet ikke hund, men menneske, den muskuløse kroppen duftet av kostelig parfyme. Hans midje var spenstig og muskuløs, et stort og sterkt kjønn kunne anes under den praktfulle kilten han bar. Men han var en god del kortere enn jeg, det så jeg tydelig nå. Det var ikke et gram overflødig fett på hans kropp. Armer og legger var brunet av solen, han så mørkere ut enn egypterne jeg traff på gaten. Hendene var intelligente. Han hadde et stort pektoralsmykke rundt halsen og ringer som bånd rundt armleddene og anklene. Moderne mennesker, som ikke tør pynte seg, ville tatt ham for en dandy eller en lapse, endog en slags transvetitt. Men de gamle var fri fra våre hemninger og sperringer – de turde leve og være seg selv. Kong Tut hadde minst en

ring på hver finger! Nå så jeg at øynene til Anubis var rødlige – varme, ikke skremmende. Han bar en farget kilt, den sto til den sorte hudfargen.

- *Var du der da de ble balsamert alle sammen? Jeg kunne ikke dy meg.*
- *Jada – hver og en!*
- *Men bøkene forteller at moderne vitenskap har fastlagt mange slags fakta om deres konger og dronninger: var Amenhotep virkelig så fet som Hatshepsut?*
- *Neida – dere moderne vet ikke å tyde mumier – vi pyntet på dem alt vi kunne. Ansiktene var det viktigste, jeg tok meg gjerne av disse selv. Han smilte og så svært fornøyd ut. Toht ville si noe, men jeg kom ham i forkjøpet:*
- *Hva med Akhnaton – er det hans ben vi har?*
- *Hør, professore. Da prestene i det 21. dynastiet oppdaget hvor elendig forfatning de kongelige mumiene var i – som resultat av gravskjending – tok de og reparerte dem alle sammen og plasserte dem i to større graver ...*
- *som ble oppdaget i 1881... fikk jeg skutt inn.*
- *Riktig! Poenget er imidlertid dette: De var ikke alltid sikker på hvem som var hvem; når de etter restaureringen festet identifikasjonslapper til mumien, kunne det skje at de tok feil.*

- *Men ikke Akhnaton?*
- *Nei – han er sikker nok.*
- *Hvem er feilt identifisert?*
- *Kvinnene i særdeleshet.*
- *Har vi ikke Nefertitis mumie?*
- *Nei – hennes grav har dere ennå ikke funnet.*
- *Hvor er den?*
- *Det har du ikke godt av å vite!*
- *Kan du ikke si noe?*
- *Jeg kan si så mye som at den ligger like nær Tutankhamuns.*

Nå knurret Anubis lavt – ikke si for mye!

- *Dere stoler ikke på oss moderne?*
- *Nei ... dere skjønner ingenting av det dere finner ...*
- *Men hva med disse som røvet gravene og ødela mumiene på jakt etter smykker?*
- *De var en skamlett på Egypts historie – de fikk ikke del i den kommende verden.*
- *Men hvem var de? Dette er noe vi i vår tid har spekulert mye over.*
- *De var selvsagt arbeiderne som hugget gravene og dekorerte dem!*
De visste jo akkurat hvor de var å finne ...

- *Hva med kong Tuts grav – den ble plyndret to ganger før Howard Carter fant den, han sier at de fikk med seg ca. 60 prosent av alle smykkene i de ytre kamrene?*
- *Og resten tok Carter og Canarvon! Dette kom fra en indignert Anubis. – En av ringene hans er i privat eie i Norge!*

Jeg skvatt ved lyden av denne siste opplysningen.

- *Er noen av kongenes mumier altså forvekslet? Jeg kunne ikke gi slipp på denne interessante problematikken.*
- *Jada – noen av Ramsesene, samt Siptah og Tausert ...*

Dette var sensasjonelt nytt.

- *Men ikke Ramses I, Seti I, Ramses II eller Tutmosene?*
- *Nei – ikke de.*
- *Har vi mumien til Smenkara?*
- *Nei!*

Så lot vi spørsmålet om hvem som var hvem ligge og gikk over til andre sider ved saken. Jeg så Anubis inn i ansiktet og spurte rett frem:

- *Var det du selv som sminket ansiktene på de store?*
- *På dem jeg likte best, ja. Enkelte ga jeg nye øyne av kostbare stener ... jeg dekket øyelokkene med voks ... jeg la forsiktig litt harpiks*

mellom leppene ... jeg malte øyenbrynene svarte ... jeg la litt pomade på kinnene ... jeg fylte igjen neseborene med linstrimler som trykket fra bandasjene ikke skulle klemme nesens flat ... Jeg gjorde alt jeg kunne for kongene våre! Men røverne ødela mitt verk – dere har aldri sett mine kunstverk, for det er det de er! - Røverne tok jeg meg av senere ...

- *Tok du seg også av noen av dronningene?*

- *Nei – de fikk andre ta seg av – jeg har aldri likt lukten av kvinner ...*

Toth tok over og foreleste om hvorfor det sakrale kongedømmet er så viktig. Han refset all moderne tenkning på området og skylden for dette la han på jødene og muslimene, de kristne glemte han i farten. Ra bor i kongene – Ra lever i dem – Ra hersker gjennom dem, før Ra var det Horus som de identifiserte kongen med.

- *Dere tror dere er frigjorte! Dere er fanger, slaver av deres egen innbilte frihet! Dere eier ikke respekt for autoritet! Dere tror bare på dere selv! Himmelen styrer ikke lenger jorden – og den ser ut deretter!*

Anubis, må jeg medgi, var ett av de mest fascinerende bekjentskaper jeg hittil hadde gjort meg. Fristelsen til å klappe ham bød seg hele tiden, men Toth stagget meg hver gang. Jeg forklarte at mine beste venner var

hunder, men det hjalp ikke. Gamle guder skal ikke berøres, lot de meg forstå.

Mer klarte jeg ikke å huske av denne nattens samtaler da jeg neste morgen prøvde med å skrive dem ned.

26/10

Behovet for å bo ved Nilen et par døgn ble så sterkt at jeg flyttet til det nye Sheppard hotell – *Room with Nile view!* - en extravaganza. Men for et syn! Her var du i hjertet av det moderne Kairo. Mye eleganse var å se: luksushoteller på rekke og rad, berømte landemerker i denne største av Afrikas byer, fremfor alt elven selv med utallige båter som seilte opp eller ned denne historiens mest berømt flod. Nilen er verdens lengste elv, med opphav i det etiopiske høylandet, to elver faktisk – den blå og den hvite – som flyter sammen i Khartoum og fortsetter til Lake Nasser der den blir regulert av den store dammen som garanterer jevn vanntilførsel og som utgjør den aller største forskjellen mellom det gamle Egypt og dagens. Man er ikke lenger prisgitt naturens luner – eller gudenes – ingen venter i spenning på om vannet kommer og oversvømmer markene med rik og fruktbar jord, ingen speider spent etter flokker av ibisfuglen som kommer først og blir en slags herold for en ny rik sommer. Ibis er den fugl som for

de gamle kjenner naturens og særlig Nilens hemmeligheter, som vet alt og som blir symbol for kunnskap, visdom – og skrivekunst. Dette er den vanligste fremstillingen av guden Toth: en menneskekropp med ibishode, et langt og buet nebb, gjerne med skrivesaker i hendene; bavianen er bare en annen versjon av samme. Fra balkongen på Shepheard er det elven som stjeler all oppmerksomheten. Hit har vannet kunnet flyte fra Nubia i syd, for å spre seg i flere grener og så renne ut i Middelhavet. Trafikkstøy danner en konstant bakgrunnsmusikk til dette historiske synet, men makter ikke å ødelegge for nytelsen.

Dagens ekspedisjon går til det gamle, islamske Kairo, byen som ble opphav til det forvokste monsteret vi kjenner som Kairo i dag. Nilen får vente så lenge.

*

Først basaren – Khan el Khalili – et kanskje enda mer populært turistmål enn selv museet ved Tahrirplassen. Dette er fortsatt et eksotisk sted, med eldgamle bygninger i hopetall, med trange passasjer som fører deg fra det ene markedsområdet til det andre, men kameler og esler er erstattet av biler og mopeder.

Først av alt besøker vi den store moskeen som ligger like ved inngangen. Den er berømt for sin alder, sin skjønnhet og for å romme

graven til en av Profetens slektninger. Dette er et sted hvor folk slapper av, noen ligger rett og slett og sover på gulvet. Her er de i hvert fall trygge. Dette ble visst en snarvisitt – ute venter eventyr av alle slag.

Basaren har rikelig med fristelser for den førstegangsbesøkende: alle slags stoffer og orientalske klær (gode å bruke i varmen), lukten av krydder kjenner du overalt, likeså duften av utallige slags parfymer. Her er teppebutikker i fleng, gull- og sølvsmedbutikker, spaserstokker i uendelige varianter, kafeer, gatekjøkken, bokhandlere (mest koranisk litteratur), antikvitetsbutikker (gjenstandene er fra de siste århundrer), skreddere, en og annen restaurant, mange moskeer, og så videre og så videre, i det uendelige. Basaren dekker et stort område og første gangen går du deg lett vill. Den delen vi befinner oss i er turistpreget. Hit kommer man fra hele verden for å se, fremfor alt, men også for å kjøpe. Turistene er fritt vilt dersom de går alene, men innehaverne er ikke så pågående som vi hadde fryktet. Stanser du for lenge ved inngangen til en butikk er det din egen feil dersom du lar deg lokke og ender opp innenfor. Da er det straks vanskeligere å komme ut igjen. De er svært pågående i sine salgsteknikker, først etter et fjerde ”nei, takk” forstår de vanligvis at du ikke er interessert og lar deg i fred – men ikke før.

Men hva av alt dette kan man ta med seg hjem? Jeg finner fem til en av mange parfymebutikker og kjøper noen essenser i små glass. Hvor er

silkebasaren, silke er mangelvare hjemme? Nei – får vi vite – silke finner du ikke i Kairo lenger, reis til Damaskus! Hvor er skredderen? Han er lett å spore opp, men taler bare arabisk. En ungdom som står og slenger like ved oversetter til engelsk, men det hjelper lite: Folk bruker ikke silke i dag. Vil jeg ikke heller ha skjorter i bomull, sydd etter mål, *special price!* Vi oppdager raskt at her er to helt forskjellige prisnivåer: et for innfødte – og et for turister (da blir alt ti ganger dyrere); det gjelder museer, butikker for øvrig og mye annet (men ikke bokhandlere, der hersker *fixed price*).

Ali, oversetteren, vil gjerne vise frem hele basaren og kan ikke med sin beste vilje skjønne at hans oppdrag er over. Vi gir ham noen pund, sier takk for hjelpen og bye-bye. Men det var å feilberegne vårt publikum. Han tok alt sammen som et tegn på oppmuntring og fulgte oss hakk i hæl i over en time, rundt og rundt, opp og ned, frem og tilbake. Ali må være rundt 25 år gammel, mørk i huden, tynn og hengslete, men med et vakkert smil (bortsett fra at han mangler en fortann ...). Siden mine reiser har ført meg til araberland tidligere, har jeg en viss erfaring med å håndtere slike, vel vitende om at jeg innerst inne er en fryktelig kolonialist med liten tro på felles verdier (*England made me ...* det vil si: mine seks studieår i Oxford). Jeg lar ham henge på – og havner i de mest uforutsette situasjoner. Men han kommer også godt med når det oppstår floker, eller når behovet for varm te melder seg, søt og varm egyptisk te. Vi inntar denne på et

hushjørne mens gateselgere flokker seg om oss. Ali ber dem gjøre et eller annet – på arabisk – og de forsvinner slukøret.

Er du uheldig kan du bli tatt for en sexturist og få erfare mange slags uvante sider ved livet (egypterne feiltolker gjerne dette at menn bærer langt hår eller bærer store ringer og lignende ...). Da blir du lurt inn i en eller annen butikk, tilbudt gode priser mens døren stenges og forhenget trekkes for inngangen – så følger tilnærmelser av alle slag, vanligvis rett på sak. Pass på, det er pengene dine de er ute etter, kjærlighet har de rikelig av fra før! Ali advarer meg ikke, han ser dette som del av opplegget, del av jobben hans, en jobb som er hans oppfinnelse og ikke min. Han venter tålmodig utenfor på at jeg skal dukke frem igjen, noe som skjedde lenge før forutsatt. Så trasker vi videre, til nok en kafe.

Ali kan få fri nå. Vi har kjøpt en spaserstokk med innlagt perlemor, et langt skjerf, og en skulderveske i skinn (den fikk vi prutet ned i en fjerdedel av salgssummen - selgeren lot som han gråt til slutt). Ali ser mer og mer skeptisk ut: Hva slags gjerrig uhyre er det han har guidet rundt denne morgenen? Han kan da umulig være et ekte menneske, denne professoren fra Skandinavia, som han med sikkerhet vet er en by i Finland. Han får litt *baksjish* til takk for innsatsen. Men den gang ei – kan han ikke få bli med meg hjem til hotellet? Til Hotel Shepheard? Ja – hvorfor ikke? *Allah!! Good bye, Ali – be a good muslim, no nonsense!* Men bildet av ham sitter igjen på

netthinnen like etter at han er forsvunnet: leende og smilende (et ufullkomment smil på grunn av manglende fortann ...), spenstig gange, rak i ryggen, øyner i nakken, med et uendelig forråd av nye ideer og innfall, kronisk pågangsmot, ren og velstelt, litt for trange jeans som viser frem et stort kjønn ... Der forsvant han ned en sidegate uten å se seg tilbake – snart vil han ha funnet seg et nytt offer. Kanskje får han napp neste gang og havner på et av byens billigste hoteller, på et rom som er leid for to timer? Ali har selvsagt rett - det er vi nordboere som aldri har lært å leve og ikke sydlendingene. Vi følger normer og planer heller enn øyeblikkets magi. Samtidig minner han meg om at jeg snarest bør gå til barberen og få håret klippet kort, samt fjerne den store tyrkiske ringen fra venstre hånds ringfinger. Slik er vi nordboere: uforbederlig puritanske – rene, sunne, kjedelige. – *Ciao, Ali! Allah be with you!*

*

Endelig for meg selv igjen! Jeg stanser en amerikansk turist og spør pent om jeg kan få ta en titt på kartet han går med i hånden. Det muslimske Kairo, som denne gamle bydelen kalles, er lett å få oversikt over: En lang hovedgate løper fra nord til syd, fra den ene byporten til den andre, med en del restaurerte murer på begge sider. Langs denne aksen ligger mengder av muslimske middelaldermonumenter, vakkert restaurert i nyere tid. Denne gaten – Al Muzzi Li-Din Allah – er unik som museumsgate i vår verden. Den

beste måten å oppleve all denne historiske rikdommen på er å gå til byporten Bab al-Fatuh like ved Al-Hakims moske (den er enormt stor, fra 1010 e. Kr.). Herfra følger du hovedgaten fra bygning til bygning, kjøp en dagsbillett og du får med deg det meste. Her er fotofritt overalt. Men vit at bønnetider må respekteres, disse gamle moskeene er i bruk alle sammen. Ellers er her gamle koranskoler (medrese), bad (hamam) og gravmausoleer i fleng.

Overalt hvor blikket flakker er det kupler og spir å se – vi er virkelig rykket 1000 år tilbake i historien, fra det ottomanske overherredømmets tid til mamlukkenes og fatimidenes tidsalder. Samtidig er museumsgaten vår en morsom handlegate, ikke som de i Khan el-Khalili, men for alle og enhver (skulle du trenge noe praktisk og dagligdags er du garantert å finne det her). Men du overkommer neppe alt på en dag, her er for mye å se dersom du ønsker å besøke alle monumentene (samtlige er severdigheter). En alternativ rute er å gå fra basaren og ned gaten med navnet Al Gamaliyya til en byport nummer to, med navn Bab an-Nasr ("Seierens port"). Følg bymurene til du kommer til Bab al-Fatuh, gå så ned Al Muzzi li-din Allah. Men først anbefales du å krysse gaten og ta en liten pause ved kafeen på andre siden for å nyte synet av de gamle byportene og selve muren.

Ved enden av museumsgaten kommer du til den hovedfartsåren du brukte til å nå basaren. Krysser du denne, kommer du til fortsettelsen av

eventyret – en ny museumsgate, like lang – og like rik på skatter (kalt el-Mui'z: det dreier seg om fortsettelsen av den middelalderske hovedgaten på andre siden). Her er klesmarked hele veien, samt moskeer, skoler, bad og alt det andre vi nettopp har sett. Men målet er byporten mot syd, den med de to høye tårnene. Men Kairos gamle herligheter fortsetter forbi denne – til du er kommet ut i nyere bydeler.

Alt dette ble mye på en dag – dessuten er det ikke flere minnekort tilbake til kamera. Mer død enn levende kommer vi oss inn i en drosje, gammel og skitten – som også sjåføren er det - og fyker av sted mot vårt kjære spisested. Etter en bedre middag vil ikke benene mer, de nekter å lystre, og en drosje nummer to frakter oss til hotellet ved Nilen.

*

Fra sengen har vi utsikt mot elven og byen, dørene ut til balkongen står på vid gap for å slippe inn den friske aftenbrisen. Det skyer til – en liten regnskur ville ikke være av det onde, slikt renser luften.

- *Likte du det du så i dag, professore dottore?*

Jeg åpnet øynene så vidt det var, men klarte ikke å sette meg opp i sengen, jeg var for trett til det. Toth hadde en halvmåne på hodet denne gangen, over denne lå en fullmåne. Han så meget staselig og høytidelig ut. Så skvatt jeg til. Ved fotenden av sengen satt en stor katt, et nydelig dyr å se

til, med skinnende fet pels, rene poter og smale øyne – Bastet: gudinnen som beskytter Egypt mot slanger og mus, ufattelig populær - hun er særlig faraos beskytter. Hun satt der og vokter over meg.

- *Jeg liker alt jeg har sett hittil i Kairo, det vet du godt.*
- *Men dagens etappe hører ikke til vårt Egypt – du har beveget deg over på den andre siden av tidslinjen her nede.*
- *Ja, jo – men det var vakkert, alt sammen ...*
- *Fant du noen templer til gudene, da?*
- *Nei – bare moskeer, til den ene Gud – som på arabisk kalles Allah, et ord som også brukes av jøder og kristne i arabisktalende land.*
- *Denne monoteismen deres har ødelagt dere selv og alt omkring dere – se på Kairo i dag: en ørken av betong og farlige gasser, et mylder av mennesker uten like! Og så alt det bråket ... I Memphis var det stille om natten – og mørkt! Folk fikk sove – ingen trengte medisiner for å slappe av. Belysningen var så svak at du fra luften ikke kunne se byen ved nattetider, dersom du fløy høyt nok. – Spør Horus, falcken!*
- *Og har det noe med religion å gjøre?*
- *Selvsagt har det det – dere tror ikke på oss gamle guder, dere tror dere selv er guder, dere tror ikke at verden er et hellig sted – derfor ødelegger dere alt og alle, dere selv iberegnet. På gatehjørnene står det folk og selger billige medisiner, til alle slags bruk, dårlige*

erstatninger for ekte vare – egypterne i dag tar viagra for å elske, ellers makter de det ikke!

- *Og det skyldes feil religion?*
- *Selvsagt – alt bunner i religion. Dere har fratatt verden dens mening, og gjort dere selv meningsløse.*
- *Hvorfor betro du meg alt dette?*
- *Fordi du har et åpent sinn, du er spørrende og undrende!*

Var jeg virkelig det – jeg hadde alltid fryktet at jeg var full av meninger og fordommer, dogmer og prinsipper. Fikk inderlig håpe at han hadde rett. Så slo en tanke ned i meg:

- *Hør! De gamle guder – unnskyld: dere – eksisterer fortsatt i mitt indre. Dere står for sannhetssøken, rettfedighet, kjærlighet, lek og latter, skjønnhet fremfor alt, vissheten om et nytt liv ...*
- *Riktig! Du har sett lyset. Du har sett inn i verdens helligdom, i tilværelsens eget tempel. Du tror på oss gamle, du bruker bare nye navn. Kall oss heretter Bastet, Anubis, Amun, Mut, Nut, Su, Khnum, Ra, Isis, Osiris, Horus, Seth, Selqet, Ptah – og alle de andre!*
- *Men hvor mange er dere?*
- *Like mange som de former livet manifesterer seg i ...*
- *Da tror jeg jo på et vis?*

- *Du tror på de gamle guder, det har du alltid gjort – men du visste det ikke!*
- *Jeg tror på de nye også!*
- *Tror du, ja. Det er Isis du ber til hver kveld med ditt evindelige Ave Maria – moren og Horusbarnet.*
- *Nye former – samme innhold?*
- *Riktig!*
- *Og Gud som far?*
- *En eneste lang misforståelse – Gud er mor! Vi er ikke semittiske eller libyske beduiner her i Egypt, vi lever ikke i ørkenen, vi er ikke stammefolk - vi ærer hun som fødte alt: jorden som mor, våre gudinner er de mektigste av alle. Neit og Isis er de viktigste av dem alle. Gud er mor – gå og fortell dette til jøder, kristne og muslimer! Kanskje vil de vende om og bli menneskelige igjen?*

En tanke slo meg med det samme:

- *Men hva bruk er det for Bastet her i Kairo i dag?*
- *Det er fullt av rotter og mus i byen du nettopp har besøkt, særlig her langs elven. Om natten kryper de opp på land - og smitter folk ... Hotellet ditt er fullt av mus!*

Så langt hadde jeg ikke tenkt.

- *Og slanger?*
- *De holder til overalt i ørkenen – og dreper mennesker og dyr fordi dere ikke holder katter lenger – de har drept mange turister hittil i år ... i mangel på katter!*

Bastet feiret utsagnet med å vaske en av potene. Hun satt der som et minne om fordums storhet, så aristokratisk som bare katter kan få blitt det.

27/10

Varmen har kastet seg over oss på ny, det er godt over 30 grader allerede tidlig om morgenen.

Men fra Kairos store citadell – festningen – er det likevel mulig å se pyramidene i Giza. De i Abusir og Saqqara blir borte i disen. Mellom disse to – pyramidene og festningen – ligger det islamske og moderne Kairo, et monstrum av en organisme, Afrikas største by. Kairos citadell ble bygget av Saladin i årene 1175-83 for å beskytte byen mot korsfarerne. Noen få år senere begynte han å reise bymurene.

Pyramidene fører tankene mot disse underlige drømmene jeg hadde hatt her nede, samtalene med gudene Toth, Anubis og nå også Bastet. Hun satt for øvrig og så på meg fra toppen av muren like ved, hemmelighetsfull og mysteriøs. Katter har en helt annen status i Egypt enn i noe annet land,

og det er på grunn av Bastet, denne gudinnen som verget og beskyttet dem alle. Det er kanskje ikke så rart at vår underbevissthet bærer hukommelsesspor av de gamle gudene - og slik lever de videre, også i dagens mennesker.

Pyramidene vitner på en lignende måte om et stadium av vår bevissthets utvikling som fortsatt eksisterer i vårt indre. Vi har arvet grekernes vitenskapelige og logiske forhold til tilværelsen, det som ga dem et selvstendigjort forhold til naturen som omga dem, og til historien som de skrev om. Granskning og forskning ble nøkkelord i gresk intellektuell bevissthet, noe vi har videreført i det uendelige. Men deres irrasjonelle side, deres religiøsitet, så fortsatt verden som en åpenbaring av gudene – ”alt er fullt av guder” hevdet en av deres tidligste naturfilosof, tenkeren Thales fra Milet, ca. 500 f. Kr. Men i årtusener før vitenskapen fikk erklære krig mot religionen hadde de gamle egypterne benyttet matematisk og fysisk innsikt til å reise pyramider – som religiøse symboler like mye som graver og gjenfødelsesmekanismer. Egypternes vitenskap skilte dem ikke fra naturen, tvert i mot. De levde med en helhetlig livsanskuelse, en tvers gjennom kosmisk religion, en som gav alle et tilhørighetsforhold til verden. De var ennå ikke blitt ensomme aper. Alle strebet de mot et nytt liv blant stjernene, noe farao muliggjorde. – Pyramidene lærte oss alt dette.

I citadellet er det turister overalt denne morgenen. De kommer for å nyte utsikten, men like mye for å beundre den store moskeen som Muhammed Ali Pasha lot bygge her i årene 1828-48, til minne om sin sønn Tushun Pasha. Og her inne er det den ene gud som råder, en skjult gud, en som taler gjennom symboler og fremfor alt gjennom lover. Her inne er det Guds profet Muhammed som taler til oss, og han passer ikke inn i det gamle Egypt, like lite som Moses eller Jesus fra Nasaret gjør det. Det som blir utgangspunktet for jødedommen er nettopp utfarten fra Egypt, oppbruddet, flukten, som den gjerne kalles. Men i følge koptiske tradisjoner flyktet den hellige familie til Egypt – var de på vei tilbake til de gamle guder etter å ha fått nok av jødernes Gud i tillegg til kong Herodes?

Moskeens kuppel rager også mot himmelen, men uten den stjernesammenheng vi oppdaget i Giza. Opp-ned er blitt indre og åndelige dimensjoner. Den ytre verden – kosmos – får ikke bli med i denne utviklingen, den har vi sekularisert bort. Det moderne Kairo som ligger for våre føtter denne morgenen vitner om dette. Dessuten vitner befolkningsekspløsjonen i Egypt om en helt uforsvarlig omgang med menneskenes fruktbarhet. Er kriger, naturkatastrofer eller pest, en såkalt pandemi, det eneste som kan redde livet på vår jord? Det vil bare fremtiden vise. De gamle guder har kanskje god grunn til å oppsøke oss, om så bare i drømme – de tilbyr hjelp i en fortvilet og uoversiktlig situasjon.

Bastet kommer mot meg nå, tankeleser som hun er. Det er som om hun vil si seg enig med disse tankerekkenene. Nei – der fyker hun av sted! En mulig fiende skal elimineres. Vi hører et høyt pip – og nok en rotte i Kairo har endt sine dager.

Like nedenfor citadellet ligger en del gamle moskeer: fire små og to svære. Vi lar disse vente til en annen gang og vinker heller til oss en drosje for å dra ned til museet igjen. Vi vil så gjerne få de gamle i tale en gang til.

*

Den gamle egyptiske kulturen er ganske unik i verdenshistorisk sammenheng. For det første er den eldst – historisk tid begynner med det gamle Egypt. For det annet er gamleegyptisk verdens eldste skrevne sprog, et sprog vi kan følge i over 4000 år. Men det unike ligger ikke her.

Det unike består i at denne kulturen er helt avhengig av en elv – Nilen. Livet langs elven og i ørkenen som omgir denne, kan forklare kulturens hovedtrekk. Skulpturene som fremstiller konger og embedsmenn ser så høytidelige og stive ut, men litteraturen og mye av gravkunsten sier oss det motsatte: at de er sprell levende alle sammen, at de lever kort og intenst, at de i bunn og grunn er fredelige, at de er skjønnhetselskende, fargeglade, med stor sans for estetikk og for personlig prakt, dette gjelder ikke minst klær, parykker, smykker og sandaler, samt all kunsten, i stort som i smått.

De er dyktige matematikere og astronomer, men deres våpen og krigsutstyr er primitive: Vogner med hester kommer sent og er tatt fra naboene i øst. De er hjemmekjære – livet utenfor Egypt tiltrekker dem ikke. Selvsagt er de oppblandet, siden folk søker hit fra øst og vest, syd og nord. Kun periodevis fører de kriger i nabolandene, oftest for å sikre hjemlandets trygghet. Alt gullet de har til rådighet kommer fra Nubia (det nordlige Sudan), edle stensorter finner de på Sinai og i fjellene mot øst. Egypt var aldri et slavesamfunn på samme måte som romerriket var det, eller grekerne for den del. De er landkrabber og liker ikke Middelhavet. Men å ferdes på Nilen kan de, med alle slags farkoster, fra sivbåter og små prammer eller flåter til større luksusskip i tre; krigsskip fantes også. Nesten ingen kunne lese og skrive, bare de som måtte beherske dette for at samfunnet skulle fungere. De er dyktige teologer, men av et helt annet slag enn det vi kjenner til fra den klassiske antikk: De er subtile og smidige, fremfor alt fantasifulle i sine forestillinger om tid og evighet, liv og død.

*

Med slike tanker i hodet svinger vi inn museumsporten for tredje gang under dette første oppholdet, ikke først og fremst for å få bekreftelse på vårt bilde av dette første historiske persongalleriet, men for å lære nytt om dem.

Og museet er som en lærebok i så henseende.

Her er uendelig mange mumier, de fleste av dem er malt og beskrevet, som også kistene (og sarkofagene) er det, inni som utenpå. Dødsmaskene er av og til så livaktige at du venter at de skal svare dersom du snakker til dem. Praktfulle papyrusbøker er utstilt som ikke bare viser oss den avanserte skrivekunsten, som også er kunstverk i seg selv: fargelagte og med rike illustrasjoner. Det unike ved hieroglyfenes verden er at de fungerer like mye som kunstformer som skriftformer. De kan kombineres i de mest elegante konstellasjoner – navn og titler blir lett til prydd på høyeste plan. Hieroglyfene sniker seg inn overalt hvor vi snur og vender oss: De preger hele den egyptiske kulturen, fra først til sist. For egypterne var deres skriftegn noe ytterst levende og aktivt, de opererer i alle sammenhenger, de er å finne i stort som i smått, i miniatyrkunsten som i monumentalkunsten og på portrettene, kanskje har de magiske evner. Men vi ser av papyrusfunnene at den fulle hieroglyfiske skriften ble forbeholdt offentlige innskrifter i sten mens kursive (forenklete) skrivemåter ble benyttet til brev og dokumenter (kalt hieratisk skrift); en ytterligere forenkling kalles demotisk og er svært krevende å lese.

Slik vandrer vi fra sal til sal. Her er stadig mye turister, selv om de store mengdene kommer på formiddagen. Mange er egyptere, studenter og skolelever som skal lære om landets historie.

Ett spørsmål dukker opp i denne sammenhengen: hvordan gikk det egypterne under greske og romerske herskere? For Alexander den store inntok i 325 et Egypt som hadde vært persisk satrapi i noen hundre år. Romerne overtok i sin tur etter Cleopatras selvmord i 30 f. Kr. – Hvordan gikk det med kulturen og sproget under dette overformynderiet?

Jo, begge parter – grekere som romere – respekterte og beundret det egyptiske. Det ser vi tydelig av alle templer, små som store, som de bygget eller restaurete, vi finner dem overalt (Dendera, Esna, Edfu, Filae, Kalabsha, og mange andre, særlig i oasene som ble strategisk viktige). Kunsten fortsetter, men blir forenklet, litt plump, når sant skal sies. Guder identifiseres med hverandre: egyptiske slås sammen med greske og romerske, nye kommer til. Det morsomme er å lete etter romerske keisere i museet, forsøke å gjenkjenne dem i faraos skikkelse, å lese deres navn i hieroglyfisk skrift: Julius Caesar, Tiberius, Vespasian, Trajan og alle de andre. Lenge før disse hadde Alexander og Ptolemeerne fått sin egyptiske drakt, vi finner spor av dem overalt. Og de beriker landet – samtidig som de utsuger det.

Museet har et eget kabinett for mumifiserte dyr. Dyrene var gjerne lokale guder eller helgener og ble mumifisert i anselige mengder der de ble dyrket: krokodiller i Fayum, katter i Bubastis, ibiser i Saqqara (millioner

mumier er funnet), Apisokser her og der (særlig i Saqqara), og så videre. Kjæledyr som hunder ble stundom også mumifiert.

Museet i Kairo er kort sagt det gamle Egypt i et nøtteskall. Det kan ikke erstatte selvsyn av monumentene rundt om i landet, men gir dem en enestående førstegangsinnføring i hele kulturen. Hit kan man ikke komme for ofte. Glem elendig belysning og dårlig informasjon, glem menneskestimler og høyrøstete guider. Åpne heller øynene for å se – og la det endelig bli slik at å se er å innse, at egyptologi er mer enn kunnskap, at det du ser er uttrykk for gammel visdom fra tusener av år.

Med en eneste tanke i hodet forlater vi museet denne ettermiddagen: Så det var sant, alt sammen – det vi leste om i bøkene og så illustrasjoner av.

*

Samme natt kom han til meg igjen. Toth og jeg tilbragte lang tid med å diskutere sproget, fremfor alt skriftegnene. Uttalen var hele tiden et problem – det var så vidt jeg klarte å henge på. For den moderne vitenskapelige lese måten innebærer at vi setter inn en vokal – vanligvis *e* – der vi er usikre på hvilken vokal vi skal bruke, og det er de fleste gangene. Til og med solguden selv, Ra, er blitt forvansket til Re! Det var her Champollion fant hjelp i koptisk, men ikke alltid – ny og gammel egyptisk er forskjellige størrelser.

Toth uttalte ordene langsomt og tydelig. Min skoleuttale ble ikke alltid godtatt. Diverse uttrykk fra lærebøkene - *inek bak iker nefer* ("jeg er en gode og nyttig tjener"), *Ra em epet* ("Ra står på himmelhvelvingen") - måtte gjennomgå en større forbedring. Til sist måtte jeg be han slutte forelesningen, det ble for mye å huske alt sammen. Men ett husker jeg: Han insisterte på at hieroglyfene og skrivekunsten var en gave fra gudene - fra ham selv - og måtte betraktes som sådan. Dette var ikke menneskeskapt, dette måtte læres med andakt, med respekt og med ærbødighet. - Ta tiden til hjelp, øvelse gjør mester.

- *Men nesten ingen kunne lese dette - ikke i samtiden, og langt færre i ettertid! I kristen tid var det bare noen prester som kjente sproget! Dessuten er hieroglyfenes sprog så gammelt når vi kommer til Imperiet - Det Nye Riket - at ingen som leste det høyt for sine samtidige ville bli forstått!*
- *Har ingenting med saken å gjøre - dere tenker bare i nytte! Vi tenker i evige verdier som sannhet og skjønnhet.*
- *Og hvem ser disse skriftene - høyt oppe på templer, på himmelstrebende obelisker, i taket, inne i graver?*
- ***Vi ser dem, caro professore!***
- *Er de skrevet for dere da - dere vet jo alt fra før!*

- *Innskriftene er menneskenes svar på våre gaver – en takk til gudene, en erkjennelse av at det er vi som styrer, en lovsang, et evig gledesutbrudd!*
- *Men slik var det ikke først?*
- *Nei – men slik var meningen at det skulle bli!*
- *Med andre ord er det slik at hieroglyfene fører til dere, leder oss oppover?*
- *Nei! Det er omvendt – det er vi som gir dem til dere ... det hele er en gave fra gudene!*
- *Som igjen fører tilbake til opphavet?*
- *Ja – til oss, Egypts evige guder ...*
- *Bevegelsen går ovenfra og ned – og så tilbake igjen?*
- *Riktig!*
- *Når vi leser innskriftene ber vi egentlig?*
- *Riktig!*
- *Til Isis, Osiris, Ra, Kheperi, Neith, Amun, Atum, Shu, Khnum, Aten, Montu, Ptah, Horus, Hathor, Mut, Seth, Anubis, Bes, Hapy, Bastet, Sobek, Maat, Imhotep, Selqet ...*
- *Og mange, mange flere ...*
- *Hvor mange er dere egentlig?*

- *Vårt tall er legio – to tusen ... vårt univers er levende – det vibrerer, ånder av mening, uten sammentreff og tilfeldigheter, slikt som dere tror på!*

Jeg aksepterte alt han sa denne natten. Til sist tillot jeg meg en praktisk bønn:

- *Når du går: vær snill å ikke lukke dørene til balkongen – jeg foretrekker frisk luft fremfor air-condition, selv om det er varm luft!*
- *Frisk, sa du? Hører du ikke trafikken fra Corniche de Nile? Den spyrr ut gift – ødelegger lungene deres, de blir svarte som kull!*

Han lo mens han rusket meg i håret. – I det samme ble alt mørkt igjen.

28/10

Siste dag i Kairo - for denne gang. Vi må disponere tiden riktig: hver dag er kostbar, ikke en eneste av dem kommer tilbake.

Først et gjensyn med Old Cairo.

Denne gangen har vi bak oss besøket i det islamske, middelalderske Kairo, noe som gir perspektiver til det eldste kristne nærværet. Da araberne tok Egypt etter nesten 300 år som del av det bysantinske østromerriket (395- 641), var landet allerede kommet i utakt med både

romersk og bysantinsk kristendom, som resultat av kirkemøtet i Kalkedon (541) og dets kristologiske dekret kalt Henotikon, det som definerte Kristi guddommelige og menneskelige naturer. De kristne i Egypt avviste dekretet og ble siden regnet for monofysitter, et heresi som har festet seg til navnet koptisk helt til våre dager (selv om moderne økumeniske bevegelser har bidratt til å fjerne dette stemplet; mye av problemet var av politisk art). Resultatet av det hele ble at egyptisk kirkeliv ble mer og mer nasjonalistisk, og at de kristne i Egypt ble forfulgt av de bysantinske overherrene, som også visste å utplyndre landet gjennom et finurlig skattesystem.

Da muslimske armeer østfra inntok Egypt i 641 var det ikke uten en viss lettelse fra koptisk hold - de var endelig kvitt Bysants. Men de forble annenrangs borgere og fikk nye problemer å stri med. Likevel hadde de da allerede lang erfaring i å overleve under fremmed åk og religiøst press. Patriarken - kalt paven - og klosterlivet ble ryggraden i dette kirkesamfunnet, som blomstrer til denne dag og aldri unnlater å gjøre inntrykk på den besøkende i Egypt.

Old Cairo rommer mye av denne historien, selv om stedet går lenger tilbake i sine tradisjoner, helt til kristendommens start i landet. Der vi besøker de gamle kirkene som er blitt gjenreist og fornyet flere ganger, er det den koptiske kirkes smertefulle historie som bevisstgjøres. I dag er det viktig for landets ca. 15 millioner kristne at de er del av det arabisktalende

Egypt, og arabisk er denne kirkens offisielle sprog, noe vi hører i liturgien deres og ser i bokhandelen. Men hva med det gamle sproget – koptisk – siste stadiet i det gamleegyptiske sproget? – Vi fortsetter å spørre oss frem.

En prest forteller at det gjøres store anstrengelser for å styrke koptiskkunnskapene i denne kirken, verden over: i klostrene, ved skoler og universiteter. Faktisk døde koptisk aldri ut, kan han fortelle – det finnes dem som på steder i syd stadig kan snakke det gamle sproget. Offisielt blir koptisk et dødt sprog omkring 1200 e. Kr. – men det lever fortsatt, hevdet han, skjønt ikke alle er klar over dette.

Vi avslutter besøket med en kort visitt til krypten under dem eldgamle kirken som er viet St. Sergius. Når den ikke er full av vann (den ligger dypt), er her et meditasjonssenter for besøkende. Og her var det ifølge legenden at den hellige familie (Maria, Josef og lille Jesus) tok tilflukt en tid. Sannheten bak alle historiene om Den hellige familie i Egypt er ikke et viktig spørsmål når vi sitter, står eller kneler her nede. Historiene er blitt flere med tiden, de har også vokst i innhold. Men de vitner om at Egypt ble et av de første kristne land, og at kristendommen her fikk sin egen utforming takket være landets isolasjon fra østromerriket (Bysants) så vel som fra vestromerriket (Roma). Stedene Den hellige familie besøkte er blitt en slags veivisere på kartet, tegn som angir viktige steder i Egypts kristne

historie. - Hva skal jeg si til Toth om alt dette, i fall han skulle dukke opp igjen?

Han har mer enn en gang antydnet at kristendommen er egyptisk – at den er gammelegyptisk religion med nye fortegn: Det beste eksemplet på dette er selvsagt Madonna med barn som ligner (eller er forespeilet) av Isis med Horusbarnet. Men her er mer. Ra får også ta del, for Kristus erstattet Sol Invictus på romersk grunn da keiser Konstantin begynte sitt kristningsverk: Kristus blir Ra så vel som Horus. Dommen etter døden – der Anubis kommer inn – er også egyptisk tro. Å ville demonisere de gamle gudene er derfor å misforstå overgangen fra gammelegyptisk religion til kristendom. De lever videre i ny skikkelse, de står for så vidt ikke det nye imot – med mindre de kristne selv vil det slik.

Disse og andre skurrende tanker melder seg lett i krypten under St. Sergius i Old Cairo. Folk kommer og går. De kneler, de korsner seg, de ber. Ber de til gamle eller nye guder, kanskje til begge samtidig?

Vel oppe i dagslyset igjen minnes vi om at den koptiske kirken er høyst levende. En flokk ungdommer kommer for å holde andakt: De kysser ikoner, korsner seg, kneler, synger, ber, går kirken rundt og viser venerasjon for det den alltid har stått for. Noen eldre mennesker sitter i benkene og ber – eller bare slapper av. Kirken er del av deres daglige liv, av livets puls, om man vil. Det er disse som representerer det gamle Egypt, som bærer

landets identitet. Araberne er nykommere, på gjennomreise, veifarende – vi ønsker dem vel: takk for besøket - god reise hjem igjen!

*

Den amerikanske bokhandelen har mer å by på, men det har også Lehnert and Landrocks berømte bokhandel i Sharifgaten. en parallellgate til Talaat Harb. Denne er oppkalt etter de to fotografene som har foreviget Egypt og andre Nord-Afrikanske land på en måte som er blitt stående som klassisk, enten det gjelder landskap, personer, tablåer, eller annet. De arbeidet med tidens ypperste fotografiske metoder og resultatene er imponerende. De er begge representanter for en orientalisme som har satt spor etter seg. Deres arbeider er publisert i mange former: postkort, fotos i forskjellige størrelser, kataloger, kalendere, billedbøker, og annet. Det er vel og merke europeeres visjon vi ser, Egypt sett utenfra og samtidig innenfra. Her er uendelig mye romantikk, sikkert i grell kontrast til det dagliglivet folk levde her nede på den tiden. Her er en form for estetikk som ikke er afrikansk, i hvert fall ikke egyptisk.

Det slo meg straks at disse tidsbildene passer utmerket godt som bakgrunn for Elizabeth Peters bøker om det arkeologiske miljøet i Egypt rundt forrige århundreskiftet. Du griper deg i å se det islamske Kairo, Khan el Halili, Nilen, monumentene og menneskene selv på en måte som kunne vært brukt som illustrasjoner til hennes bøker. Vi finner til og med bilder

av det gamle Shepheard's hotell (fra 1841), som lå like bak vårt Windsor og som brant under oppstanden i 1952 (den var rettet mot britiske interesser i byen). – Her er bare å forsyne seg.

Bokhandelen er mer enn en kunstbokhandel, og vi finner et godt utvalg av bøker om moderne egyptologi på forskjellige sprog. Noe av alt dette har vi sett i museets bokhandel eller i det amerikanske universitetets Bookshop, men her er mer. Denne delen av Kairo er full av bokhandlere og vitner om den internasjonale fortid som byen har hatt. Selv i dag, overvokst som Kairo er, gjør slike steder at den førstegangsbesøkende føler seg hjemme. Her er det viktig å gi seg tid, betjeningen er mer enn villig til å hjelpe med spørsmål. De tar seg også av ekspederinger til utlandet, om dette skulle være ønskelig. Vi forsyner oss av kjente egyptologers bøker: Adolf Erman, Allan Gardiner og andre.

*

Til sist - en feluccatur på Nilen.

Nær hotellet – langs den berømte Corniche el Nil – og godt synlig fra min balkong ligger seilbåtene på rekke og rad, båter av den gamle egyptiske typen, slike som har ferdes på elven i mer enn 5000 år. Kunsten å styre disse er avhengig av hvilken ferdighet du har med det store seilet, det som hele tiden må følge vinden. Har du medvind kan en felucca oppnå høy

hastighet – i motvind krysser du deg frem for på denne måten å utnytte vinden best mulig. Dersom vinden opphører, er det bare å ringe etter hjelp – kapteinen skaffer fort en motorbåt som tar oss på slep.

Men denne ettermiddagen klarer vi oss selv, vinden er god og det er klar sikt. To mann må til for å styre farkosten. Sjefen sitter ved roret mens assistenten klatrer i masten og utfører annet praktisk arbeid. Det serveres te eller kaffe om så ønskes. Assistenten – *the boy* – klatrer som en apekatt opp og ned den høye masten, med bare føtter, svidd svarte av solen gjennom mange års arbeid på Nilen. De kan faktisk frakte passasjerer over lange distanser med denne båttypen, og de hyres ofte av turister. Om natten pakkes hele båten inn, og passasjerer kan sove trygt; de lager til og med et lite avtrede. - Vil ikke jeg bli med dem til det sentrale Egypt, prisen er tusen pund (kroner) per døgn? - Nei, det vil jeg ikke, for neste dag skal jeg til Alexandria.

Nilen er i dag fri for de dyrearter som i gammel tid kunne gjøre en slik ferd farlig: flodhester og krokodiller. Gravene vi så i Saqqara viste eksempler på flodhestejakt og fanging av krokodiller, livet kunne være svært risikabelt, noe vi nevnte i forbindelse med klesvask langs Nilen. Krokodilleguden heter Sobek, hans sønner har mange liv på samvittigheten, særlig barn som lekte i vannet på varme dager. Der vi følger vinden og overlater vår skjebne til det erfarne mannskapet, er det lett å forstå

dekorasjonene vi har sett i gravene: De gamle ønsket seg et liv etter livet som var mest mulig likt livet langs – og på – Nilen. De trivdes så inderlig i landet sitt, de kunne ikke tenke seg å leve noe annet sted. Andre kunne innvandre så mye de ville, for egypterne selv var utvandring utenkelig.

Det er mange båter ute på elven nå, hvite seil er å se overalt. Elegant styrer vi unna hverandre, her er plass til alle. Grupper av turister synger, skåler og skråler, på en av båtene danser de mens noen klapper takten. Dette er god forretning for turistindustrien, noe som kommer vel med i et land som er overbefolket og hvor mange, altfor mange, lever under fattigdomsgrensen.

Nilens vann kommer fra Etiopias høyland, vet vi i dag. Men dette sa ikke de gamle noen verdens ting, for de trodde at vannet kom fra underverdenen, og kom opp ved kataraktene (vannfallene) nær Aswan, et mysterium de kunne takke guden Khnum for, han som bragte dem vannet fra kataraktene, fra sin hule der. Og alt som levde i elven var fullt av guddommelig mening, ikke bare de farlige livsformene som krokodiller og flodhester, men også de vennlige som fisk og fugl. For oss er elven blitt sekularisert, vi opplever den bare som en stor elv. De gamle så den som selve kilden til livet i Egypt, til ferdsel og kommers. Men lik alt annet på jorden var vannet også av en dobbelt betydning: Livet har sin motpol i

døden, slik vannet kan ødelegge jorden, drukne den, så vel som overrisle den med liv.

*

Solguden Ra er på vei ned mot horisonten. Det er tid for middag. Fra hotellets store spisesal ser vi at Nilen er blitt glødende, en refleks av aftengløden, ikke gyllen som ved soloppgang. Øyeblikket fører alltid til en litt høytidelig stemning – vil vi se solen igjen, alle vi som fikk se den stå opp? Nei, det vet vi ikke. Men vi håper, hver og en av oss, å være blant de heldige som får hilse en ny dag velkommen. Slik tenkte de gamle. Slik skal også de som dør, gjenoppstå til nytt og evig liv. For Osiris, som hersker i underverdenen, de dødes rike, blir ett med solguden – Osiris er gårdsdagen – Ra er morgendagen. Alt er fullt av motpoler, og alt er ett. Først – i den eldste tid – var det bare kongene som steg opp til himmelen og ble en stjerne blant de andre, som jo var gudene selv. Men med tiden ble det klart for egypterne at alle kunne få del i dette mysteriet og bli stjerner – vi blir sådan et fellesskap *coniuncti ad astra*, bestemt til et liv i himmelen.

Men Ras reise gjennom underverdenen gikk ikke så fredelig for seg som når han seilte over himmelhvelvingen i sin båt om dagen. Han støtte på stengsler og motbør, alle de krefter som tilhørte kaos, død og fordervelighet. Båten som førte Ra gjennom underverdenen ble styrt av Egyptes viktigste guder, og av mange mindre guddommer. Hver av nattens

timer ble til et eget kammer, eller hule, i det underjordiske, og Ra måtte forsere seg vei fra det ene til det neste ved hjelp av mange hemmelige løsener som slapp ham forbi demoner og halvguder. Selvsagt var det Osiris som ga Ra nytt liv – to motpoler som blir til ett og som kaltes Ra i Osiris, Osiris i Ra.

Tanker som disse førte inn i søvnens rike – Amduat - det vi kaller det underbevisste, i full tillit til at en ny dag ventet ved morgengry, en ny dag i Egypt. Men er det så selvsagt? Hva må ikke vi stundom sloss oss igjennom under søvnens timer: redsel og gru – men også skjønnhet og godhet? Hvilke skygger og skikkelser har vi ikke sett, hvilke uhyggelige drønn av en truende undergang har vi ikke hørt i vårt indre? Drømmer du altfor heftig om natten, forsikrer legene oss, er det fordi vi har spist for mye om kvelden. Men ett og annet sier oss at det er dagen i går som skal integreres, fordøyes, bli del av oss selv – ikke minst på det underbevisste plan. Dette visste egypterne, og slik malte de underbevissthetens avkroker i tekst og farger på manuskripter og i gravene. Nattens redsler er like reelle i dag som den gang egypterne beskrev dem i sine mange teologier, de vi nedlatende kaller mytologier, det vil si: usannheter.

*

Jeg våknet midt i den tyngste søvnen. Sjelen hadde nådd en sperre som jeg ikke kom forbi, her måtte vi gå rundt, for å tale med dikteren.

Igjen gjenkjente jeg Toth, først på håndtrykket hans, dernest på lukten av pelsen hans, endelig så jeg de varme og glansfulle øynene.

-Var du på Nilen i dag, professore? Hva lærte du der?

Jeg stammet frem en masse skolelærdom, den jeg hadde repetert under middagen og som angivelig hadde gitt meg alle drømmene.

- Du har helt rett! Vannet styres av gudene. Når det ikke kommer, er det kaos på jorden. Gudene har forlatt Egypt for en tid – for at dere skal lære å sette desto større pris på oss når vi vender tilbake.*
- Er det dette vi hører om i Egypts historie, perioder med kaos – oversvømmelse eller tørkte – som følger stabile storhetsperioder?*
- Du kan vel si det slik – jeg ville ikke ordlagt meg på denne måten ... dere setter slike ufysiske fortegn ved alt egyptisk, dette begynte med det dere kaller egyptologiens fødsel: en rasjonalisme som reduserer alt her nede til ting dere selv kan tro på!*
- Sier du at egyptologene har misforstått Egypt?*
- De har ikke begynt å forstå, det er saken!*
- Men før egyptologene og egyptologien?*
- Da var alt sammen et guddommelig mysterium: Nilen var som en åpen bok – lik pyramidene – som talte om livet og døden, dagen i dag*

og dagen i morgen. Nilen er skapelsens annet kapitel, herr professore, intet mindre.

Jeg hadde vært inne på tanken selv der vi for omkring i en felucca dagen før.

Så skvatt jeg til – og pekte. Nede ved fotenden av sengen lå noe som lignet en kjempesvær bille. Toth la hånden sin på min før jeg rakk å skrike. Den så majestetisk og fryktinngydende ut på samme tid, med fangtenger som på en krabbe, stort sort hode og mange ben.

- *Slapp av, dottore, frykt ikke! Den kommer ikke nærmere.*
- *Du er Kheperi!!* – Dette hvisket jeg frem gjennom skjelvende lepper.
Du er guden som skaper nytt liv – som får Ra til å stå opp hver morgen!

Nå så jeg ham tydeligere. Det var en mannsskikkelse, viste det seg, med en kjempeskarabe som hode!

- *Tro meg, dottore: Han er ikke farlig – han er den minst farlige av oss alle.*

Jeg spurte over meg nå, som i febevillelse:

- *Hvorfor kommer ikke Amun – hvor er Osiris?*
- *Du er ikke rede til å se dem ennå, skjønt de er her alle sammen ...*

- *Er jeg ikke moden ennå?*
- *Nei – du er underveis – du har ennå langt igjen ...*

Jeg henvendte meg direkte til Kheperi, mer i desperasjon enn i tro:

- *Hva gjør du her – midt på natten? Solen er ikke ved å stå opp ennå?*
- *Jeg er Ra – like før daggry – jeg er den som setter ham fri fra underverdenen, dytter ham over i dagens verden, om du vil, mitt navn er **den som blir til**. Hver morgen arbeider jeg, og det har jeg gjort fra tidenes morgen, fra verden ble til, da het jeg **Amun-Kheperi**.*

Jeg forklarte at mennesker i dag så på universet på en annen måte, at det hele gikk for seg av seg selv, at solen var hjertet og livsnerven i et system av planeter, at jorden var en av disse, at alt var helt naturlig og hadde ikke behov for religiøse forklaringer.

Toth ristet på sitt kloke hode. Så forklarte han:

- *Intet skjer automatisk eller tilfeldig. Den kjærlighet som skapte himmel og jord er fortsatt den skaperkraft som holder alt i live og som beveger alt. Ingenting går av seg selv, alt avhenger av kjærligheten til livet, den som Ra bebuder og som Kheperi setter i bevegelse. Som en bille skyver foran seg gjødselsballer fulle av*

larver, nytt liv, slik bringer Kheperi solguden Ra til horisonten. - Så enkelt er det.

Det oppsto en liten pause, ikke så mye fordi jeg ikke kunne svare, men fordi guden Kheperi med ett skiftet form: bare hodet – den sorte billen – var tilbake, menneskekroppen så jeg ikke mer. Han lå som et uhyre i sengen min, like ved føttene, men klørne var i ro. Toth sa ingenting på en stund, han ville vel at billeguden skulle forklare selv. Så kom det:

- Dere har erstattet skaperkraften med naturlover! For dere er alt naturlig mens det i virkeligheten er overnaturlig alt sammen.

Det var Kheperi selv som leverte denne kraftsalven.

- Dere ser alt utenfra og ingenting innenfra. Tror du virkelig at naturens mysterier skjer av seg selv? Universet er fullt av liv, i himmelen som på jorden. Og livet har jeg selv vært med å drive frem – jeg og Atum, vi er skaperguden, hans navn er tofold, vi er ikke en, men to.

Den enorme billen rørte på seg. Jeg frøs på ryggen hver gang han fanget mitt blikk.

- Bøkene sier ...

- Glem bøkene! De bare ødelegger din forstand. Ikke en av de bøkene du har kjøpt her nede kommer sannheten nær. De formoder i

utgangspunktet at universet er dødt! Det er ikke det – Ra selv er en levende ildkule!

Toth skyndte seg å bekrefte dette:

- *Hver morgen er et sakrament ... hver soloppgang er et mysterium ... resultat av livgivende positive krefter ... de som underverdenen ikke kunne kvele. Surr og surr, min jord, men Ra følger med. Dersom gudene ikke vil, faller alt tilbake til kaos og intethet ...*

Billen beveget på seg nå – den krøp nærmere. Sengen skalv.

- *Jeg kan ikke bli lenge, snart må jeg til verket på ny. Tiden nærmer seg, Ra er i ferd med å forsere de siste portene før vi skal møtes ved utgangen av Amduat, underverdenen.*

Jeg slet hele tiden med ikke å synke tilbake i drømmenes verden, den underbevisste delen av meg selv og mitt liv. Til tross for distingvert selskap måtte jeg anstrenge meg for å holde meg våken. Krefter i meg ville visst dra meg mot dypet i meg selv, det ukjente, det skremmende, det farlige. Med en kraftanstrengelse rev jeg meg løs fra fristelsenes avgrunn og spurte Toth:

- *Møtes vi i morgen - i Alexandria?*
- *Nei!*
- *Hvorfor det – er du ferdig med meg, er jeg gitt opp, avskrevet som nok et dumt blad fra den moderne verden?*

- *Slett ikke!*
- *Hvorfor da?*
- *Fordi Alexandria ikke er en egyptisk by – har aldri vært del av Egypt...*
- *Hva er den da?*
- *Gresk ... og deretter helt internasjonal.*

Langsomt begynte det å demre i mitt indre.

- *Grekerne skjønner ikke Egypt, sier du?*
- *Nei – de skjønner bare slikt som kan måles og veies! Deres såkalte vitenskaper angår bare tingenes ytre, de forklarer ingenting ...*

Kheperi lo og ristet på hodet. Så ble han borte – arbeid ventet før morgenen grydde.

29/10

Dette første møtet med Egypt ble hastverk, det så jeg klart. En drosje tok meg til hovedbanegården Ramses, jeg kjøpte billett til første tog til Alexandria - Alex kaller de henne på folkemunne - byen som ble oppkalt etter sin grunnlegger Alexander (den store) i 331 f. Kr., Egypts nest største

by, hovedstad i gresk, romersk og bysantinsk tid. Et første besøk i landet må inkludere Alex.

Toget gikk direkte, hadde en god vogn på første klasse og servering fra ambulerende småvogn. Alt var rent og pent, men vognen var slitt. Komfort var upåklagelig: aircondition og god plass mellom stolradene. Til høyre for meg sitter en ung lege fra Luxor, han taler god engelsk og snakker gjerne om hva det skal være. Alt ånder av fred og idyll.

Så skjer det.

Toget stanser, ikke ved en stasjon, men mellom to sådanne. Folk sukker, noen ler, andre stønner. Min legevenn forsikrer at dette er helt normalt på denne strekningen, det hører med, så å si. Flere slike stans kan ventes. Feilen skyldes lokomotivet, som er gammelt.

- Alle lokomotivene er gamle – dette skjer hver dag, hele året!

Nå risikerer han å komme for sent til den medisinske kongressen han er på vei til. Han fisker frem en mobiltelefon og meddeler fakta til noen på stedet dit han skal. Turen fra Luxor til Kairo tok ham ti timer, med andre ord har han sittet på toget i hele natt.

Som bestilt kommer vognen med forfriskninger, og atmosfæren blir med ett mindre trykket. Her er te og kaffe, mineralvann, smørbrød, kjeks, fruktjuice, og alt det andre som hører til en kafe på hjul. Praten får nytt liv.

Det er særlig befolkningseksplasjonen som interesserer. Hvordan i all verden skal de klare å få samfunnet oppover og fremover når de er på vei fra 80 til 90 millioner innbyggere? Praten går frem og tilbake, uten større resultat, ingen later til å vite hva de skal gjøre med situasjonen.

To togstans senere befinner vi oss i utkanten av Alex, i det som må være drabantbyer, etter å ha kjørt hele veien gjennom det grønne og frodige deltaet. Tiden går – legen har gitt opp å nå konferansen i dag. Vi har kjørt gjennom deltaverdenen, den som forsynte Egypt med matvarer og ble til romernes viktigste kornkammer i sin tid.

På jernbanestasjonen er det et folkehav som beveger seg hit og dit, legen blir borte i trengselen. Alle skal et eller annet steds hen, de som nettopp er kommet, må bane seg vei frem mot utgangen. Der venter drosjene. Så begynner en dragkamp mellom sjåførene. Jeg lar meg fange av en middelaldrende type som snakker godt engelsk. Jeg har reservert et dobbeltrom på et helt nytt hotell ved enden av den lange promenaden, altså helt mot øst. Ingen av dem har hørt om stedet, men gatenavnet hjelper. Så bærer det av sted gjennom trafikken, den er tykk som en sildestim og glir like langsomt. Jeg spør om den moderne byen, dagens Alex, og han svarer. På venstre hånd har vi strandlinjen mot Middelhavet, på høyre hånd en uendelig rekke høybygg, mest boligblokker. Men de fleste av disse ligger i

mørke, de er ubebodde. Jeg får vite at de skal rives til fordel for ennå høyere blokker.

Vi befinner oss ikke lenger i Egypt, er inntrykket jeg får, men i en hvilken som helst stor middelhavsby: Napoli, Athen, Tel Aviv. Luften er ikke tørr som i Kairo og Giza, men fuktig, slik jeg kjenner det fra alle reisene Middelhavet rundt. Guden min har rett – dette er ikke Egypt: vi er kommet ut i den vide verden. – Hvilke guder er det som råder her, tro?

Ingen av dem oppsøkte meg den natten.

30/10

Første morgen i Alexandria!

Toth hadde rett: gudene var ikke her. Jeg hadde hatt en stille og rolig natt, uten forstyrrelser av noe slag. Frokosten var full av spenning, ikke over maten, men over alt det nye det innebærer å befinne seg på et nytt sted i Egypt. Denne følelsen kjenner jeg godt fra tusen forskjellige steder i middelhavsverdenen: en første soloppgang i Athen, i Istanbul, i Ankara, i Efesos, på Paphos, i Syrakus, i Monemvasia, i Herakleion, i Jerusalem, i Tiberias, i Amman, i Petra, i Napoli, og i Pompeii. Begivenheten var alltid like spennende: Hele dagen sto til rådighet, jeg kunne disponere den som

jeg ville. Ikke minst: Jeg var alene og behøvde ikke ta hensyn til noen. Men vi var allerede kommet ut i slutten av oktober og det ble tidlig mørkt.

Turen langs strandpromenaden fra hotellet og ned til den gamle havnen tok nesten to timer, en liten kaffepause inkludert. Været var friskt, men mildt - vi kunne like gjerne vært på Sicilia eller Kreta. Det blåste fredelig fra havet, luften luktet salt, og skyene skiftet med å komme og gå over hodene våre. En ting var konstant: duren fra all trafikken langs *La Corniche* - den var like intens som kvelden før, og hadde sikkert vært det natten igjennom.

Like etter å ha passert det moderne biblioteket, av norsk fabrikat, ser du det gamle havnebassenget, med festningen der det store fyrtårnet lå i antikken. Men den øy der kongepalasset lå er sunket i havet. Her har de greske kongene levd og dødd. Her har de imitert den faraoiske stil og luksus etter beste evne. Her var det trolig at Cleopatra og hennes nye romerske kjæreste Marcus Antonius tok sine liv etter nederlaget mot Octavianus og Agrippa ved Aktion i Hellas. Nå er det intet tilbake å se av hele herligheten, det gjelder også mange av havnens andre praktbygg - til fryd for undervannsarkeologene som stadig henter skatter opp fra havets dyp. For Alex er blitt gjenstand for så mange jordskjelv gjennom tidene at selv den delen som ligger under vann er vanskelig å identifisere.

Til venstre ligger den gamle bykjernen.

Den var lagt ut etter en hellenistisk mønsterplan – en slags rist - med rette gater og hjørner, og med forskjellige kvarterer for de ulike befolkningsgruppene som slo seg ned her. Helligdommer var her i fleng, men ingen av dem står i dag. I det hele tatt er dette en vanskelig by å se for seg. Ny bebyggelse har fjernet alle spor av det gamle, bortsett fra de ”lommer” eller ”vinduer” i bybildet som vi snart skal besøke. Jeg hadde utstyrt meg med Fosters klassiske bok om byen og pløyd meg gjennom det meste av denne før avreise fra Norge. Nå fikk jeg se om den kom til nytte.

Et virvar av elegante bygg i europeisk stil inviterte til nærmere bekjentskap, men også disse fikk vente. Først var det om å gjøre å komme seg til festningen ytterst, der fyrtårnet hadde stått, hvor det hadde falt sammen under et jordskjelv; stenene finner vi i selve borgen. Anlegget er stort og du kan klatre og klyve i det uendelige. Herfra ser du byen i dens moderne profil – under denne ligger de gamles Alexandria: grekernes og romernes by, og så den internasjonale metropol som byen utgjorde i løpet av de siste århundrene, like til den i senere tid sank ned i en slags arabisk natt og er blitt fororientalsk.

Det viser seg at byen er tørrlagt. Etter besøket på borgen stikker vi på måfå innom en del elegante kafeer nær den sentrale piazza ved havnen, i håp om å få et glass øl for tørsten, dagen var varm, vind og sol skjerpet behovet for noe leskende å drikke. Men, nei – her var bare ett svar å få

overalt: *soft drinks only!* Vi gir ikke opp så lett, ikke før en innfødt forklarer på flytende italiensk at Alex ikke lenger er internasjonal eller europeisk, men egyptifisert: alkohol serveres bare på hotellene ...

Som plaster på såret – og etter en del varm te – oppsøker vi de største koptiske kirkene. Her finner vi det kristne nærværet vi gjenkjenner fra Kairo: den egenartede kunsten, de fargerike gevantene, sangen som lyder mer afrikansk enn orientalsk. Her er det du likevel får kontakt med det gamle Alexandria, byen som ble så viktig i kristen tid, som avga så mange teologer og helgener, og en del berømte martyrer med. For den koptiske kirken tilhører hele vår verden, ikke bare Egypt, med viktige avleggere i mange land. Og det kan den trenge i tider da kristne utgjør en minoritet i sitt gamle land. Igjen slår det oss der vi sitter i en av kirkebenkene, omgitt av helgenbilder, fresker, faner og draperier: Det er her det gamle Egypt lever videre, ikke i islam, for det utgjør et brudd med landets tradisjoner. Prester kommer og går, i sine side og sorte gevanter og med den karakteristiske hodepryden vi forbinder med den koptiske kirken. Her innenfra sett er muslimene nykommere, gjester eller turister om man vil, ”på gjennomfart” er det blitt hevdet, og ikke innfødte eller fastboende. Dristige tanker dette! For like rundt hjørnet ligger en moske, og nå begynner sangen fra minareten å lyde utover hustakene – det er bønnetid også for disse besøkende.

Vi tar en drosje hjem – føtter trenger pleie og hvile. Dessuten skriker magen etter mat og drikke.

*

Så skjer underet.

Jeg måtte ha sovnet fra både pipen og Forsters bok, den som var i ferd med å åpne byens hemmeligheter for meg ved å vise hvor alt det gamle befant seg under alt det nye. Boken var havnet på gulvet og pipen lå i fanget, nattlampen sto slått på og vinduet var halvt åpent og slapp inn den friske havbrisen. Jeg våknet med et rykk, men ikke så mye at jeg klarte å sette meg opp i sengen. – Noen satt hos meg på sengen, en jeg alsterk og hevne drapet på sin far Osiris ved å slå brodermorderen Seth – den samme Horus som skulle regjere Egypt gjennom farao.

- Grekerne ga meg dette navnet – fortsatte han – men jeg er den unge Horus.

Sannelig! Lenge før Alexander grunnla byen vi befant oss i hadde grekerne identifisert egypternes guder med sine egne: Amun kalte de Zeus, Horus ble til Apollon, Hathor kalte de Afrodite, Isis ble Demeter, Min ble kalt Pan, Nut ble Rhea, Osiris ble Dionysos, Ptah ble Hefaistos, Toth kalte de Hermes. – Og Horusbarnet ble til Harpokrates! Han stirret meg inn i øynene mens han forklarte:

- *Alt sammen beror på misforståelser – de skjønnte ingen ting ... men hensikten var god: de ønsket å føle seg hjemme i Egypt!*

Og hva var så hemmeligheten han bar på, den han vocket med hysj-tegnet? Var det en annen form for sannhet enn den grekerne hadde søkt med sine identifiseringer? Dette er hva han sa:

- *Du kan ikke forstå gudene eller gi dem navn som gir deg makt over dem slik grekerne gjør, de tror de skjønner alt! Gudene nærmer du deg i taushet, stillhet er deres fremste kjennetegn, mysteriøst er deres virke ... derfor er de fremstilt som dyr, for å understreke mysteriet, noe grekerne aldri gjorde. De brukte alltid samme form, grekernes egen – menneskets, sin egen rasjonalitets form.*
- *Men en slik har også du!*
- *Som barn, ja – en som advarer de voksne! Gudenes vesen er en hemmelighet, det er dette jeg minner dem om. Gudenes vesen er skjult bak dyrets form – en menneskelig form er for enkelt, vil bli misforstått, tolket bokstavelig ...*

Jeg avbrøt ham i denne utlegningen, den var ny og uvant:

- *Amun – Allfaderen – har form som et menneske – lik farao!*
- *Men det er et bilde. Hans navn betyr "den som skjuler seg" ...*
- *Bak formen?*

- *Riktig! Du ser ham – uten å se ham. Han skjuler samtidig som han åpenbarer.*

Nå kom han nærmere og flyttet på ny høyre hånds pekefinger over munnen. Han forsøkte med dette å si noe vesentlig – uten å tale. Han advarte meg mot overmotet hos grekerne, de som ville storme himmelen med sin rasjonalitet og tro at de forsto alle hemmeligheter. Nei – det guddommelige lar seg ikke forstå. Harpokrates ville peke på mysteriet med sin vernende finger, sannheten bak alt det åpenbare, alt det som blander oss i gudeverdenen. For sannheten er skjult bak formen den bærer. Form og innhold er ikke identiske, ikke i Egypt. For meg var dette en ny vri på en gammel erkjennelse.

- *Vokt deg for grekernes blendverk! Dette var det han ville si. - Se deg varsomt om, grekerne briljerer så de blander seg selv ...*

Han sto ved siden av meg nå, jeg kunne kjenne den søte lukten fra kroppen hans og parfymen fra hårløkken. Rundt armene bar han kostbare smykkeband i gull, prydet med edle stener. Fingrene bar ringer innsatt med lapis og turkis, agat og onyx, samt en stor ametyst. Rundt anklene bar han store smykker som var fullsatt av jade, rav, rubin og safir. Rundt halsen bar han et paktoral innsatt med topas, turkis og smaragd. Jordens vakreste stener vitnet om hemmeligheten bak skjønnheten, det uutsigelige bak alle de ytre formene. Nå begynte han å forklare på ny:

- *Husk: mennesket er skapt av muld, av jord, formet av gudene og gitt liv av disse ... i seg selv er de ikke guder.*
- *Men gudlike?*
- *Billedlige talt, ja, ikke i bokstavelig forstand.*

Jeg hadde et spørsmål på tungen:

- *Men hvorfor bruker vi greske navn for gudene siden dette er så galt? Isis, Osisris, Anubis – selv Memphis, Theben og Heliopolis er greske navn!*

Han tok pekefingeren bort fra munnen og la den på min høyre hånd.

- *Fordi dere glemte det egyptiske sproget!*
- *Det ble gjenoppdaget, for noen hundre år siden.*
- *Men dere hverken bruker eller forstår det. Hør – og nå la han fingeren sin på min munn - gudene heter Asir, Aset, Inpu – byene heter Mennufer, Waset, On ...*

Jeg turde ikke si mer.

Harpokrates var kommet for å advare meg mot grekerne, hvis fornuft og teknikker vår egen kultur er tuftet på. Han hadde nettopp gitt meg en lekse i det han kalte stillhet og hemmelighet, vi ville vel sagt "negativ teologi" (apofase) – visdom heller enn teknikk. Han representerte

religionen før det greske, og etter. Selv var han paradoksalt nok et uttrykk for grekernes trang til menneskelige bilder: Harpokrates hadde en antropomorf skikkelse - for egypterne var han Horus, falken. Harpokrates var en egyptisk gud i gresk form, dette ble konklusjonen på det hele. Men hans form var i seg selv en advarsel mot alt tilsynelatende - og alt ytre gresk blendverk.

Derfor sendte de ham til meg her i Alexandria, som var en gresk by.

Men det var noe i alt dette som ikke helt stemte. For egypterne fremstilte ham jo også som et barn, født av Isis og Osiris, i menneskelig form? - Ja, men de visste at hans egentlige form var Horusfalken - ikke Harpokrates.

Det var dette grekerne hadde oversett.

31/10

Morgenen var gyllen og dagen lovet godt. Brisen fra havet var behagelig, men det hadde regnet om natten og veier og fortau glinset av vann.

Promenaden langs havet og ned til sentrum gikk raskere denne morgenen. Målet var det første av våre vinduer inn til den antikke storbyen: den såkalte Pompeius' søyle. Denne brukes som navn for et

arkeologisk felt midt i byen (som også kalles Serapeum). Å komme hit til fots er ikke vanskelig – du spør deg frem. Men vær forberedt på at byen er kraftig forsøplet i moderne tid, du vasser gjennom avfall og smuss.

Det arkeologiske feltet gir oss gløtt fra forskjellige sider ved den gamle byen. Selve æressøylen som stedet oppkalles etter er 25 meter høy, hugget i ett stort stykke granitt fra bruddene i Aswan. Den har overhode ingenting med den romerske generalen Pompeius Magnus å gjøre (han ble drept her i Alexandria i 48 f. Kr. etter å ha flyktet til Egypt etter å ha tapt slaget mot Julius Caesar ved Farsalos i Hellas). Søylen ble reist i år 297 e. Kr. til minne om keiser Diokletian etter at han hadde slått ned et opprør i byen. Området er best kjent som Serapishelligdommen, stedet der det store templet til guden Serapis sto. Bare plattformen er tilbake i dag, men her er et lite utendørsmuseum som er vel verd et besøk. Kunsten vi ser er av aller ypperste kvalitet, og på en dag med godt vær er mulighetene gode til å få de beste fotoresultater.

Guden Serapis er for øvrig et typisk produkt fra det greske Egypt. Litt forhistorie er påkrevd i dette tilfellet.

Etter at Alexander hadde grunnlagt byen i 331 f.Kr. dro han videre for å erobre perserriket. Der døde han i Babylon i 323, bare 33 år gammel. Erobringen av Egypt hadde gått som smurt ettersom han allerede hadde seiret over perserkongen Darius III i 333 i slaget ved Issos. Året etter sto

han i Egypt og ble ønsket velkommen av prestene der. Først dro han til oasen Siwa der det berømte oraklet til Amun ligger (grekernes Zeus). Her ble han utropt til sønn av Zeus – og følgelig også sønn av Amun, det vil si Egypts farao (noe som ble bekreftet og feiret noe senere under et opphold i Memphis). Det var på tilbaketuren til Middelhavet at han grunnla Alexandria – i 331 – for så å fortsette østover og slå Dareios i et siste og endelig slag (i Gaugamela). Men Alexander dør ung, uten en utpekt etterfølger til å overta kongemakten etter ham. I striden mellom hans generaler blir riket delt, og en av hans generaler – Ptolemaios – dro til Egypt og slo seg ned i Alexandria som ny farao. Hans slekt – ptolemeerne – regjerte ubrutt etter ham, like til den siste av dem, Cleopatra, gjorde slutt på denne stammen da hun begikk selvmord i 30 f.Kr. Fra da av var det romerne som hersket i Egypt.

Midt i denne historien skjer det at grekernes iver etter å identifisere greske guder med de gamle egyptiske fant en løsning som var helt ny og temmelig unik i religionshistorisk sammenheng. For under ptolemeernes styre ble det skapt en ny guddom – en sammensmelting av Osiris og den hellige oxen Apis, samtidig som han forener sider ved Zeus, Helios (den greske solguden), Hades, Dionysos og Asklepios. Dette er synkretisme av høyeste – eller verste – slag. Selv om vi finner mange mindre Serapishelligdommer rundt om i den romerske verden, er det bare ett

tempel til ham i Egypt, og det er her i Alexandria – på stedet der vi står i øyeblikket. Her står lite tilbake, men vi ser straks at templet var av store dimensjoner og at det var uttrykk for sterke religionshistoriske motiver. Det er kanskje av interesse at utgravninger innenfor den store helligdommen avdekket fundamentene for et mindre tempel til en annen gresk-egyptisk gud: Harpokrates, som vi nettopp har møtt, en nyskapning, han og.

Mest interessant ved dette stedet er ikke tempelruinene, men den underjordiske delen av tempelområdet, kalt *galleries* på oppslag og veivisere. Her ble deler av det berømte biblioteket i Alexandria lagret, etter sigende, nisjer i veggene viser angivelig hvor bokrullene har ligget. Men andre tolkninger understreker at det var her nede mysteriekulten til Apis-oksen fant sted. En praktstatue av Apis ble funnet på stedet og en kopi av denne kan sees i enden av galleriene. Apis er igjen del av den faraoiske arven i Egypt, kongens beskytter, oksen som symboliserer faraos kraft og makt. Den hellige Apis-oksen som levde i Memphis ble balsamert og begravd ved sin død (utallige slike ligger i enorme sarkofager i en labyrintisk kirkegård under jorden i Saqqara).

Det hører med til historien at det var de kristne i byen som ødela hele anlegget på ordre av keiser Theodosius i 391. Byen er i det hele tatt full av historier om voldsomme stridigheter mellom kristne og hedninger. Her er

martyrer på begge sider. Mest kjent av hedningene er den nyplatoniske filosofen Hypatia, en av de få kvinnelige filosofene vi kjenner fra senantikken.

*

Vi fordøyer fakta og selvsyn med en kopp sterk og søt egyptisk te i en kafe like utenfor inngangen.

Egyptis kunst og kongelige tradisjoner preget de greske herskerne, det ser vi av kunsten deres. Tradisjonelle trekk ved farao går i arv til ptolemeerne, men kunsten er likevel litt plump i sammenligning med den vi så i Kairo og i Giza (det samme gjelder romerne i sin tur). Likevel er det kontinuitet å spore – like til egypterne ble kristne og utviklet sin egen ikonografi til forskjell fra grekernes. Den koptiske kirkes kunst er like særpreget som den gamle egyptiske var det, men på helt andre premisser. Den spredte seg til alle deler av landet, men hadde sitt opphav her i Alexandria og i klostrene rundt om (i Abu Minas og klostrene i Wadi Natrun, samt Kellis og Sketis).

Dessverre er det store arkeologiske museet stengt grunnet oppussing, og vi er henvist til det som måtte være å se utendørs. Funnene er talløse i denne byen, for det gamle Alexandria ligger under det nye. Stadig skjer det at noe dukker frem under reisning av nye bygninger – eller motsatt: at noen forsvinner ned i avgrunnen og aldri blir sett mer (som for eksempel en brud

som skulle over gaten og kjøpe sigaretter før vielsen: hun ble borte i et hull i veilegemet – og det var det siste noen så til henne), men slikt hører til sjeldenhetene. Vi vet hvordan den klassiske byen så ut i sine hovedtrekk, men systematiske utgravninger er umulige, av opplagte grunner. Forsters bok er igjen å anbefale.

Arkitekten som planla det hele het Dinokrates og var nær venn av Alexander. Tre befolkningsgrupper preget byen fra starten av og hadde hvert sitt distrikt: grekernes, jødernes og egypternes. I romersk keisertid regner man med at her bodde ca. 300.000 mennesker, det vil si at byen var den nest største i hele riket (etter Roma). Som havneby og senter for handel og kommers var byen i særklasse, men det var den også som senter for lærdom: først i hedensk og dernest i kristen tid (det berømte biblioteket skal ha hatt over 700.000 bøker). Alexandria var Egypts hovedstad i kristen tid, men araberne flyttet tyngdepunktet til Kairo i 969. Før dette – i 365 – hadde et større jordskjelv senket kongepalassene i havet, samtidig som mange berømte bygninger ble ødelagt. Samtidig endret Nilen sitt utløp og byen ble mer isolert fra innlandet.

Vi får heller glede oss over det som er å se - og fortsetter vår vandring.

Neste stopp er det romerske forum som ligger et lite stykke unna.

Her finner vi nok et utendørsmuseum, mange gjenstander tatt opp fra havet er utstilt her. Et odeion (lite teater til konsertbruk) er pent restaurert og kan brukes i dag som før. Men den store markedsplassen med alle butikkene er det som dominerer stedet, skjønt disse er dårlig bevart. Igjen befinner vi oss i en slags lomme i bybildet hvor moderne høyblokker omgir usle rester av fortids storhet. – Er det aldri mulig å få historien til å stå stille – stivne på et tidspunkt da verden står på sitt høydepunkt? Åpenbart ikke, for da ville jorden bli forvandlet til et museum som ville gjøre livet ulevelig for dem som kom etter.

Her er mange turister denne ettermiddagen, grupper som fort farer gjennom det hele, ledet av guider som forvandler dem til en slags saueflokk. Det blir ikke tid til å stille spørsmål, lydige følger de lederen og er borte like raskt som de kom. Noen går på egen hånd, de tar seg tid til å stanse opp foran innskriftene på statuer og søyler. Jeg tilbyr meg å oversette for noen japanere, de blir henrykt over så uventet hjelp, og takket være verdenssproget – engelsk – klarer vi å kommunisere om det vi ser. Selv i gresk tid benyttet egypterne det gamle hieroglyfiske sproget til dekor eller viktig informasjon. Det dreier seg om de samme ord og vendinger som vi fant i Kairos museum og i Giza eller Saqqara: standard uttrykk, lett å lese.

Flere kommer til, og med ett har jeg et godt publikum for denne improviserte forelesningen. Alle blir fascinert av hieroglyfene.

*

Vi begir oss ned til havnen på leting etter et spisested som kan stille hunger og tørst etter dagens utflukter.

Alex ble en smeltedigel for kunst og kultur også i moderne tid. Greske og engelske forfatternavn svirrer gjennom hodet mens vi forsyner oss av fersk fisk fra Middelhavet og grønnsaker fra den egyptiske deltaregionen. Men Alex er ikke lenger internasjonal – for første gang er den egyptisk. Byens magi er borte, her er like overbefolket og skittent som i alle andre egyptiske byer. Her er fortsatt mange kristne, men det er muslimer som dominerer bybildet, akkurat som den nådeløse trafikken gjør det.

Jeg studerer kartet i Forsters bok. Landskapet har endret seg mye, liten tvil om det. Kanalen som løp rundt byen og førte videre til Nilen og byen Kanopus er vekk, sammen med alle de mest berømte bygningene: Caesareum, Paneum, Posidium, Isis- og Artemishelligdommene, biblioteket. Alex ligger ikke lenger på en øy, dette er hovedforskjellen fra i dag. Havnen mot innsjøen Mareotis er også vekk.

Blikket går mot festningen ytterst på havnen – der fyrtårnet sto, Faros, det mest berømte av byens monumenter, et av antikkens syv

underverk. Den lå på en øy for seg i gammel tid, men var gjort landsfast ved hjelp av en molo som kaltes Heptastasion (den var 1260 meter lang). Tårnet ble påbegynt under Ptolemaios I og fullført under hans sønn Ptolemaios II. Høyden var ca. 140 meter. Lyset herfra kunne sees kilometervis i alle retninger. Tårnet fungerte utmerket som turistattraksjon, og besøkende kunne bispises på en av de høyere avsatsene, hvor utsikten over byen var unik. Jordskjelv ødela bygget bit for bit. Men stenene er her alle sammen, og de som ikke gikk med til å bygge festningen vi ser i dag, ble brukt til nye havneanlegg. - *Sic transit gloria mundi!*

Ved tilbakekomsten til hotellet fikk jeg vite at en ekspedisjon til oasen Siwa ville ta 7 timer til sammen og koste 2000 egyptiske pund (noe som tilsvarer det samme i norske kroner). Vi besluttet å utsette ekspedisjonen – neste dag ble altså den siste i Alexandria. Hvorfor Siwa? - For å reise i Alexanders fotspor.

*

Forsters bok er en eneste stor overraskelse av innsikt og lærdom, men han levde jo her nede og kjente Alex som sin egen bukselomme. Dette var tredje kvelden jeg tilbragte med å bli bedre kjent med boken. Men kroppen var trette enn sinnet, og jeg måtte gi opp etter et par timers tid. Det skjedde mens jeg satt på balkongen, i en dyp lenestol, med utsikt over Middelhavet.

Tretthet og sjøluft hadde overmannet meg før jeg rakk å søke sengen. Pipen lå på gulvet, der også boken var havnet. Klokken viste 01.30. Jeg listet meg inn og slo av fjernsynet, det var en italiensk nyhetskanal som sto på. Så til Morphaeus' favn.

Jeg våknet litt senere - ved synet av en underlig skikkelse som satt på sengekanten halvt vendt mot meg, med en papyrusrull på fanget, den tykke og stive kilten av lin fungerte godt som skrivebrett. Men han skrev ikke, han leste halvhøyt for seg selv, slik de gjorde i antikken (innenatlesning er av moderne dato). Så snur han seg halvveis mot meg, slik at overkroppen ble seende ut som i et typisk egyptisk relieff. På hodet har han en slags hatt, nei, en hette er det. Rundt halsen henger et bredt og kostelig pektoralsmykke med rad på rad av alle de edelstener som bare det gamle Egypt kunne oppvise. Rundt håndleddene glitrer flere stener, i gullinnfatning. Øynene forsterkes av kullfargen som er lagt rundt dem. Han er en mann i sin beste alder, etter antikk målestokk å dømme, ikke mer enn 30 år.

Han ser på meg med et vennlig uttrykk.

- *God aften, professore dottore!*

Jeg får ikke frem en lyd. Han fortsetter derfor:

- *Gjenkjenner du meg ikke? Jeg er både gud og menneske. Det var jeg som lærte egypterne å bygge pyramider og lage statuer, jeg lærte dem legekunsten, jeg underviste dem i skrivekunst, for at vårt hellige sprog ikke skal forfalle. De dyrker meg som gud i et uttrykk for takknemlighet – de har reist templet til meg både i Saqqara, Waset og Filae ...*
- *IMHOTEP!*
- *Ja, jeg er Imhotep – fra kong Djosers hoff. Jeg er nesten 5000 år gammel etter din tellemåte å regne.*

Dette er en av Egypts mest berømte historiske personer, landets desidert best kjente geni.

- *Hva er det for en hatt du bærer? Ordene slapp ut av meg helt spontant, jeg visste ikke hva jeg skulle si.*
- *Den har jeg fra Ptah, min far, skaperguden fra Mennufer, som grekerne kaller Memphis.*
- *Men hva gjør du her i Alexandria – de andre har ikke oppsøkt meg her nede?*
- *Jeg ble sendt hit av Toth. Han kan ikke komme selv.*
- *Fordi vi er utenfor Egypt i historisk forstand?*
- *Riktig!*
- *Men du kan komme – har de dyrket deg her i Alexandria?*

- *Ikke grekerne, de har sin egen visdom, tror de. I virkeligheten er de fulle av seg selv og sitt, de hater andre folkeslag, de vil ikke skjønne det vi har lært her i Egypt. De vil bare gjøre alle til grekere!*

Sant nok, kulturtvang er noe av det vi forbinder med grekerne. – Vent litt, nå gikk jeg for fort frem.

- *Men Alexander hadde rom for andre?*
- *Alexander var et geni ...*
- *Lik deg selv?*
- *På et politisk plan ...*

I det samme var det et viktig spørsmål som demret for meg, et som moderne arkeologi har vært svært oppatt av:

- *Imhotep, si meg: hvor er Alexanders grav – alle verdens arkeologer leter etter den?*
- *Det kan jeg ikke si deg ennå – du er for fersk, for ny til hemmelighetene her ...*

Jeg fikk vel som fortjent – alt i sin tur. Likevel kunne jeg ikke dy meg:

- *Men Kleopatras og Antonius' graver, er ikke de her?*
- *De er her, men på havets bunn ...*
- *Hvor er din egen grav?*

- *Under pyramiden i Saqqara – men den spiller ingen rolle nå. Offer, kult og presteskap er ikke noe jeg har bruk for lenger – jeg er fart opp til gudene, til stjernene på himmelhvelvingen, jeg er en av dem, sammen med min far Ptah. Jeg vet alt, jeg kan alt – lik Toth. Jeg er ikke de dødes gud, men de levendes.*
- *Så du blir dyrket den dag i dag?*
- *Jada – jeg har overlevd både kristendom og islam. Jeg er nok et bevis på at det gamle Egypt lever videre, tross tilsynelatende forandringer. Selv i Alexandria hadde de bruk for meg, men jeg ble omgjort til greker – ha, ha ha!*

Mer fikk jeg ikke med meg denne natten. Fra Egypt hadde de sendt meg en halvgud, den meste berømte av slike fra hele den antikke verden – Imhotep, den evige og udødelige, ikke født slik, men gjort slik, som resultat av alle hans gode gjerninger mot egypterne. Jeg håpet at han kom tilbake snarest.

1/11 - Allehelgensdag

Det gjorde han – sammen med Harpocrates.

Men før jeg gjengir samtalen med dem, kommer besøket i Alexandrias katakomber.

Bare en av byens mange katakomber er åpen for publikum i øyeblikket, den som kalles Kom el Shofaqa etter distriktet den ligger i.

Det var tilfeldigheter som gjorde at den ble oppdaget i 1900: En eselkjerre falt ned i en grop i veilegemet, og slik begynte eventyret. Det som ble avdekket under byens gatenivå var en større gravplass som hadde vært brukt fra det første til det tredje århundret av vår tidsregning. Hele anlegget er i tre etasjer, med en spiraltrapp (99 steg) rundt en sylindrisk åpning hvor de døde kunne senkes ned, en rotunde nederst, og en kostbart utsmykket familiegrav, med sidegrener for enklere graver (trappen er kjent for å ha lavere trinn når du nærmer deg utgangen – for da var de besøkende trette). Den laveste etasjen ligger under vann og er ikke tilgjengelig. Anlegget var opprinnelig en rik familiegrav som ble utvidet med tiden og til slutt spredte seg over et stort område (navnet "katakombe" passer derfor godt på grunn av sammenligningen med Romas underjordiske gravplasser). Det hele er hugget ut i fjellgrunnen. Cirka 300 legemer ble funnet her.

Dekorasjonene er det som mest av alt fengsler den besøkende: Her er en blanding av egyptisk, gresk og romersk kunst, om hverandre. Sarkofagen i midten av hovedkammeret er dekorert med Medusahodet og guden Bakkus, men like ved ser vi en fremstilling av en mumie på paradeseng med Anubis (i romersk klesdrakt) ved siden, han bærer solskiven på hodet med en kobra på hver side av denne. Her ser vi også de

fire krukker som innholdt den avdødes indre organer og som ble beskyttet av Horus' fire sønner (Hapi, Amseti, Duamutef og Qebehsenuf). Toth og Horus er begge avbildet like ved, og i neste kammer finner vi både Serapis og Isis. Tatt i betraktning av at dette er et hvilested for grekere og romere, er det egyptiske innslaget påfallende. – Forhåpentlig gjelder det mer enn bare dekoren. Samtidig noterer vi oss at en spisesal – triklinium – ligger like til venstre for rotunden ved utgangen: Her har familie og venner møttes for å minnes den eller de døde i form av et festmåltid, akkurat som vi fant i gravene i Saqqara og i Giza. Her er tale om kontinuitet i gravskikker. Det er dessuten nærliggende å tro at den opprinnelige familien sto egyptisk religion nær.

I hagen over er det mange sarkofager å se, disse kommer nede fra dypet og mange av dem er kostbarheter, rikt utsmykket med girlander og hedenske symboler, noen har rester av hieroglyfiske innskrifter. Her er benker hvor du kan hvile kropp og sinn, er du heldig kommer noen og byr deg et glass te. En ung vakt setter seg ved siden av meg og er pratesyk – jobben er vel ikke av de mest spennende. Han har et litt uklart bilde av forskjellen grekere, romere og egyptere i mellom, men dette lar seg fort forklare, dessuten har vi en god del innskrifter til hjelp.

Er det mulig å få arbeid i Norge?

Det betviler jeg sterkt, vi har et svær profesjonelt samfunn hvor alle er faglærte og kan et eller annet.

Men hva med meg – kan han ikke arbeide for meg?

Sant å si skulle jeg gjerne hatt en kammertjener, men min økonomi tillater ikke en slik estravaganza – takk, men akk! Han klager over prisnivået som stadig skyter i været, og over befolkningsekspløsjonen i Egypt. Hva med all skitt og smuss, undrer jeg, generer ikke slikt? Han skjønner ikke spørsmålet. Er vi muslimer i Norge? Nei – ikke ennå ... Takk for te – takk for prat! Han kvitterer med en varm klem og følger meg ut, til gater fulle av søppel.

Så bærer det ned til forum for å fortsette å fotografere der. Så fulgte en avskjedsvisitt til festningen der Faros hadde ligget. Her er livlig, med mange små markeder, samt gateselgere med hver sin "basar" (en av dem, en svart en fra Aswan) vil absolutt at jeg blir med ham hjem – jeg hadde kjøpt et par pakker Arousa te fra ham – og det tok lang tid å få ham til å forstå at jeg var her for å fotografere Egypts monumenter, ikke egypterne selv. Han kjærtegner det lange håret mitt – jeg kvitterer med å gi ham et smellkys på pannen for deretter å ta bene veien inn i festningen, dit fulgte han ikke etter. Da jeg kom ut igjen var han vekk. – *Sorry, mate, you got the wrong man ...*

På veien hjem langs den lange strandpromenaden reflekterer jeg litt over at dette at jeg blir gjenstand for så mange tilnærmelser fra maskulint hold. Det må skyldes den lange kunstnermanken i kombinasjon med en stor ring på fingeren. Gjennom århundrer har europeere kommet ned hit og lært dem å prostituere seg for penger; fattige som de er vil det alltid være mange nok som er villige – kanskje kunne det oppstå en kontakt som førte dem ut av Egypt?

*

Dagens siste timer går med til å lese om Alexander den stores forsvinningsnummer i Alexandria – hans sarkofag er sporløst vekk!

Bakgrunnen for denne opplysingen er som følger:

- Alexander døde av feber i Nebukadnessars palass i Babylon 10.6 år 323 f.Kr., bare 33 år gammel. I 6 dager fikk den døde kroppen hvile i fred, og de som så ham sa at han så helt levende ut, med friske farger.
- Han ble dernest balsamert av egyptiske eksperter (eller lagt i honning) for så å bli plassert i en menneskeformet sarkofag av solid gull, som igjen ble plassert i en kiste av gull. Denne ble utstilt i to år mens store leker til hans ære ble avholdt og en storslått likvogn konstruert.

- Dernest begynte en transport tilbake til Makedonia, hans hjemland.
- Denne ble stanset av en av hans viktigste generaler – Ptolemaios – som tok hele stasen med seg hjem til Egypt, der han hadde overtatt styret.
- Først ble kisten plassert i Memphis.
- Dernest ble den overført til Alexandria (hvis grunnlegger Alexander var); det skjer i 280, under Ptolemaios II; her får han sitt eget mausoleum.
- Rundt 215 blir han så plassert i ptolemeernes familiemausoleum, kalt Sema.
- Under Ptolemaios IX ble gullet fjernet fra sarkofagen og erstattet av glass (kongen trengte gull til å slå mynt i anledning kriger). Her har mange historiske personer oppsøkt ham, mest kjent er Julius Caesar og Octavianus (senere keiser Augustus), men også mange andre romerske keisere.
- Kisten ble trolig ødelagt eller flyttet etter 270, da her var flere oppstander både under keiser Aurelian og Diokletian.
- Sikkert er det at kisten forsvinner etter 391, da ble Serapistemplet ble ødelagt av de kristne, noe som bevitnes av flere av

kirkefedrene (for eksempel Johannes Krysostomos, patriark av Konstantinopel).

- I løpet av disse endringene har det seg at mausoleet kalt Sema ble omgjort til kirke (navn: St. Athanasios), som igjen blir omgjort til moske på et senere tidspunkt (navn: Daniel), denne har katakomber/graver under (men de er aldri blitt undersøkt av arkeologer). En sarkofag som lenge ble sagt å være Alexanders viste seg å ha tilhørt farao Nektanebo.
- Arabiske kilder nevner at Alexanders sarkofag ble sett av besøkende på 800- og 900-tallet, noe som neppe stemmer.
- Ifølge eget ønske ville Alexander bli begravet i oasen Siwa, men ingenting tyder på at dette ønsket ble innfridd (til tross for visse energiske fremstøt fra gresk arkeologisk hold: funn på stedet som ikke har fått vitenskapens tillit).

Summa summarum: enten ble hans sarkofag ødelagt av de kristne på slutten av 300-tallet – eller så er den fortsatt i Alexandria et sted.

*

Imhotep: *Hva lærte du i katakomben, professore? Gjenkjente du oss i alt det fremmede?*

Jeg, etter en liten tenkepause:

- *Så dere her og der, men mest som pynt ... de ser dere helt utenfra i*

Alex.

Toth: *Riktig! Nå skal vi endelig måles og veies ...*

Anubis: *Men det er vi som dømmer menneskene!*

Toth: *På vekten!*

Anubis: *Etter døden...*

Harpokrates: *Utfallet er alltid en stor hemmelighet ... hvem som er rettferdig.*

Jeg: *Er det lov å komme med spørsmål, bare ett?*

Toth: *Vær så god – ingen har hemmeligheter for oss, men du får ikke flere – din oppgave er ikke å spørre, men å forstå.*

Harpokrates: *Hør, hør!*

Jeg: *Hvor ligger Aelxander begravet – jeg mener: hvor er hans sarkofag?*

Toth: *Er dette ditt ene spørsmål på den siste natten din i Egypt?*

Jeg: *Ja – vi er jo utenfor Egypt, så hvorfor ikke?*

Bastet: *Ok, du skal være unnskyldt, du vet ikke bedre.*

Anubis: *De kristne gjemte den ... samtidig som de ødela templet til Serapis, etter at de hadde drept Hypatia, den siste store greske filosofen i Alexandria.*

Harpokrates: *Dette er en stor hemmelighet! Du må ikke si det til noen, hører du?*

Jeg: *Gjemte de den her i Alexandria? – Turde de ikke ødelegge den?*

Toth: *Hvorfor vil du vite dette? Er det viktig for deg? Er du på jakt etter den selv?*

Jeg visste ikke hva jeg skulle si.

Anubis: *Vet du ikke at de døde skal hvile i fred og ikke forstyrres?*

Jeg: *Men da hadde ikke arkeologene hatt mye å gjøre!*

Anubis: *De du sikter til er gravrøvere, intet mer, intet mindre ...*

Jeg: *Men hva med egyptologien – er ikke det vår mest kostbare vitenskap?*

Toth: *Du har intet skjønt av alt vi har forklart deg! Det dere kaller vitenskap ser tingene utenfra – dere skjønner ingenting ...*

Harpokrates: *Husk: Alexander var greker – ikke en av oss.*

Jeg: *Men han ble farao av Egypt, prestene i Memphis godtok ham!*

Thot: *Alexander lekte med ilden da han tok på seg faraos rolle – derfor gikk det ham som det gjorde ... han fikk en ung og tragisk død.*

Jeg: *Men de førte ham tilbake til Egypt?*

Anubis: *Bare for en stund – til Memphis – så havnet han her, utenfor våre grenser.*

Jeg: *Og her ligger han?*

Tot: *Han må ligge her – han er ikke en av oss, Egypts guder – han er en fremmed!*

Jeg: *Og dere kan ikke si hvor?*

Anubis: *La de døde begrave sine døde ...*

Så ble det helt stille. Jeg så fra den ene til den annen. Alle så alvorlig på meg, og litt skuffet. Jeg visste ikke hva jeg nå skulle si. Jo, der kom det:

Jeg: *Gir dere meg lov til å stille et nytt spørsmål?*

- *Nei – svarte de alle sammen, den ene etter den annen.*
- *Du har brukt din frihet galt, du er slave av en mentalitet som ikke hører hjemme i Egypt.*
- *Men får jeg lov til å spørre hva jeg burde ha spurt om?*
- *Nei – du får ikke flere spørsmål!*
- *Hva gjør jeg da?*

*- Kom tilbake til Egypt neste år – glem Alexandria. Kom til Waset -
Iunu i syd - for å lære oss bedre å kjenne. Da skal vi vise deg hva
Egypt står for.*

Vel møtt i Luxor til vinteren! På gjensyn! Takk for denne gang! - Slik endte min siste natt i Egypt, denne første gangen.

2/11 – Alle sjelers dag

Fra Alex bar det til Kairo gjennom det frodige deltaet, landets enorme kjøkkenhage. Tog var ikke aktuelt denne gangen, faktisk ordnet hotellet med en drosje som ikke kostet mer enn den ville gjort fra Voss til Vinje. Jeg kunne se tilbake på mine to første uker i Egypt, fulle av inntrykk og kontraster. Handling - ikke drømmer - preget bevisstheten denne dagen, jeg tror ikke jeg mintes gudene et øyeblikk. Men ett var sikkert: Neste år ville turen gå tilbake til Egypt, til de sydlige deler av landet.

Jeg lot minnene passere revy i hukommelsen: Giza, Saqqara, Dashur, Meidum, Fayum, de forskjelligste steder i Kairo – for et land! Samtidig så jeg for meg de mange nye forstedene i Kairo, vitner om en befolkningsøkning som var svært skremmende. Jeg mintes kirker og moskeer i fleng, men fremfor alt egypterne selv. De hadde vist seg å være vennlige, fargeglade, matglade, ikke minst elsket de alt søtt, av og til

nærgående, alltid av den overbevisning at turister har uendelig med penger å ta av. Hotel Windsor var et minne i særklasse, likeså det nye Shepheard, men på en helt annen måte. Alex var kommet som en kontrast til alt dette: Den var ikke lenger seg selv - ikke gresk, ikke europeisk, ikke internasjonal, men et bilde på det moderne Egypt, overbefolket og tilsmusset, skitten og bråkete. En ung egypter som drakk te ved bordet ved siden av mitt på en fortausrestaurant og som var på besøk hos familien (han levde og arbeidet i Amerika, men var født og oppvokst i Alex), innrømmet villig at han hadde problemer med å føle seg hjemme: Alex var forvokst og forsøplet, atmosfæren var annerledes enn den han husket, kort sagt. Jeg forsøkte meg med noen trøstende ord, men de falt på stengrunn – dette var ikke hans barndoms by, ikke lenger.

Vi stanset ved en større veikro underveis. Her var et sant virvar av reisende, turister som fastboende. Sjøføren unnskyldte seg så lenge, og jeg havnet ved et bord ved siden av et italiensk par som var på vei til Alex. Vi kom i prat. De var fra Roma og hadde alltid hatt lyst til å se denne gamle metropolen på egyptisk jord, de hadde allerede vært i Kairo og latt seg imponere av alt de hadde fått med seg der. Jeg ymtet forsiktig frempå om trafikken og alt det andre som ventet. Men de lot seg ikke skremme – slikt var de vant med fra Roma. Fra Alex skulle de ta ferge til Sicilia, og ferien var slutt. Jeg nevnte høydepunktene under mitt eget korte opphold, de var alle

knyttet til den gamle byen. Men det gamle hadde de nok av i Roma – de var kommet for å nyte den moderne byen, dagens Alex. Jeg kunne bare ønske lykke til.

*

Fra Kairo til Oslo tok lang tid, med flybytte i Riga. Men turen gikk uten forsinkelser, og jeg var fremme på Thon Hotel Opera i god tid før midnatt – på en dag som hadde startet i Alexandria.

3/11

Det var på toget tilbake til Voss fra Oslo at jeg kom til å tenke på drømmene jeg hadde hatt i Egypt. Jeg hadde sovnet fra boken jeg leste – av Elizabeth Peters – og våknet med et rykk. Jeg måtte ha sovnet tungt, om ikke særlig lenge. Hva var det jeg hadde opplevd under mine egyptiske netter – en våken form for drøm? Jeg prøvde å se dem for meg samtidig som jeg bladde gjennom notisboken med alle opptegnelsene fra eventyret der nede. Med høyfjellstasjonene på Bergensbanen som bakgrunnskulisse var det ikke lett å mane dem frem igjen. – Hva var det jeg hadde opplevd?

Natten i Egypt hadde bearbeidet inntrykkene fra dagens forløp, slik netter skal. Det underbevisste arbeider når den flakkende bevisstheten tar en hvilepause. Men hvordan kunne det ha seg at resultatet ble slik som det

ble? Egypt hadde ikke latt seg føye inn i moderne kategorier om liv og død, tvert imot hadde landet lagt meg i støpesjeen, utfordret nedarvete forestillinger og moderne tvangstanker. - Det ville bli en større oppgave å bevisstgjøre alt dette når jeg kom hjem.

Da toget rullet inn på Voss stasjon viste gradestokken minus 20 – akkurat som da jeg hadde reist til Oslo for å møte gruppen min i Roma. Velkommen hjem!

ANNEN KRØNIKE

Vinteren 2010

5/2

Flyet fra Gardermoen til Hurgada ble en grytidlig og søvnig opplevelse. Apollo Reiser leverer som bestilt - endelig skal drømmen om Luxor bli til virkelighet! Men først etter fem og en halv time i et trangt sete (vi flyr SAS). Mat og drikke om bord gjør det hele levelig. Men vi er alle innstilt på å få tatt igjen tapt søvn, og sover gjør vi, små og store, ung og gammel. Når vi våkner igjen, er vi kommet langt fra Norge, over Øst-Europa et sted. Så følger kaffen, herlig! Alle omstiller seg til en ny virkelighet langt hjemmefra, med palmer og varmt vær, med badestrand og fluktstoler, med sol og varme. Men ikke alle skal bli i Hurgada, mange skal sydover til Luxor eller Aswan.

Vi kommer i prat, og jeg forklarer at endelig og omsider skal jeg få sett de stedene jeg så lenge har lest om, se bygninger hvis kunst og innskrifter jeg har studert, se hvor mye av kunnskapene som sitter igjen. Er du arkeolog? Nei, filolog. Hvorfor har du ikke reist før? Har ikke hatt

anledning. Kan du leser hieroglyfisk? Ja, dersom teksten ikke er vanskelig. Kjenner du templene i Luxor? Fra bøker, ja. Kjenner du Kongene Dal? Ja, fra bøker. Skjønner du egyptisk religion? Nei – ingen av oss gjør det ... nesten ingen, i hvert fall. Hva gjør du? Jeg er katolsk prest, har vært universitetslærer, er faglitterær forfatter.

Sidemannen spør og jeg forklarer: Livet er frem og tilbake, i mitt tilfelle, ikke under egen kontroll. Jeg har reist mye i faglige øyemed, hatt mange og lange opphold i Italia, Hellas, Israel og Tyrkia – men ikke Egypt. Rosinen i pølsen har jeg til gode. Har gledet meg hele vinteren. Har utholdt kulde og sne med tanke på Nilens varme bredder. Har sett på kalenderen hver dag, utålmodig talt hver ny dato, krysset av et nytt siffer hver morgen. Nærmere Egypt – hele tiden nærmere Egypt. Leser nytt og repeterer gammelt. Bor jeg alene? I øyeblikket, ja – hadde to svære hunder, de er døde for tiden. Hadde ikke hatt råd til dette om de levde ... men jeg så helst at de fortsatt var hos meg og at Egypt fikk være et Fata Morgana noen år til. Men du har vært i Egypt før? I nord, i Kairo og Alexandria.

Jeg forteller kort om mine eskapader der. Men for en egyptolog – profesjonell eller hobbyegyptolog – er Luxor målet, det er der de viktigste monumentene finnes, etter Giza og Kairo, vel å merke. Vi skal til det rikeste kapittel av Egypts historie – imperiet, Nyriket, tiden da Egypt var størst og rikest, ubestridt stormakt i den gamle verden. Her var det de best kjente

personene virket: faraoer som Tutmose og Ramses, Akhnaton og Tutankhamun, sterke kvinner som Hatshepshut, Tyi, Nefertiti og Ankhesenamun, generaler som Ay og Horemheb. Luxor – Theben – Waset: byen har mange navn. Her ligger alle de store minnetemplene over de mest kjente, her er Kongenes dal og Dronningenes dal, her er nobilitetens praktfulle graver, her er landsbyen hvor de bodde, de som hugget ut og dekorerte kongegravene, her blir det levende alt sammen – de døde står opp, fortid blir samtid, vi blir med på en reise inn i fortiden som intet annet sted kan oppvise maken til. Ikke Roma? - Nei. Ikke Athen? - Nei, langt ifra. Ikke Konstantinopel? - Overhode ikke ... Ikke Jerusalem? - Selv ikke Jerusalem ... Er du sikker? – Helt sikker: Her lever de døde, jeg vet det, fra andre!

Han, sidemannen, er på leting etter sol og varme, noe som er forståelig nok – jeg etter en lenge etterlengtet fortid, en materialisering av studier og tanker, en visualisering av årelang innsats. Livet gir mening på ny. Den akademiske tilværelsen kan være krevende, fremfor alt ensom, men i øyeblikk som dette gir det avkastning, lønn for strevet. Klassiske filologer skrøt i sin tid over aldri å ha vært i Italia eller Hellas – bøkene var deres verden. Ikke så med egyptologene – ikke en eneste av dem har unnlatt å besøke dette fascinerende landet. Ikke en eneste har klart å ikke bli forelsket i det. Ikke en eneste en har bare vært her en gang, mange har

pendlet, bodd i to verdener, delt livet med Egypt, levd med to slags kjærlighet. Noen har slått seg til ro her nede – klarte aldri å vende hjem.

30.000 meter over jordens overflate sitter vi og samtaler om de gamle – en ung norsk entrepenør spør og jeg svarer etter beste evne. Jeg foreller kort om livet i Roma, Hellas, Tyrkia, Israel – han tilstår en stor grad av misunnelse. Jeg trøster ham med at ingen av stedene lar seg fange, du tar dem med deg i ditt indre, og det er alt. Til sist må vi jo forlate denne jord med alle dens herligheter – leting etter menneskenes fortid er av denne grunn alltid fylt med vemod, til tider er den direkte smertefull – hvor er de alle sammen? Du leter i et tomrom, du går på steder der de gikk, du søker blant tomme graver. Tiden lar seg nemlig ikke fange. Sikkert er det at den før eller senere parkerer oss alle i fortiden, der det store flertallet av menneskeheten lever. Vi som lever på jorden i dag er et mindretall, faktisk, ikke rart at vi søker de gamle, de som var her før oss. Vi er flere enn de noen gang var på ett enkelt tidspunkt, men sammenlagt seirer de stort i tall - hva har de å si oss?

Vi flyr over det nordlige Sinai, gjennom vinduet kan vi se fjellmassivene i syd. Så endrer vi kurs og drar vestover, mot Rødehavet. Vi begynner nedstigningen. *FEST SETEBELTET!* Jeg takker min unge entrepenør for gjestfriheten. Han virker glad til. Så lander vi – og skilles.

Flyplassen er under ombygging, og det blir litt frem og tilbake etter landing. Her er fullt av turister fra hele verden – alle skal visst til Egypt denne dagen. Været er kjøligere enn ventet, det blåser og luften varsler regn. Jeg har bestilt transport til Luxor, men der ingen plakat med dr. Hauken ved utgangen. Det er bare å stille seg opp og vente. Nei – ingen bil dukker opp. Mine papirer oppgir et telefonnummer som kan ringes i fall transport uteblir. Jeg får noen på stedet til å hjelpe meg, men de når ikke rette vedkommende. Flere og flere engasjerer seg i søket, med like lite resultat. – Hva nå?

Det begynner å bli kjølig, regndråpene faller raskere og større. – Jeg må finne en løsning, ingen andre klarer det for meg. Klokken er over 17.00 og mørket er i anmarsj.

Det står noen drosjer like ved. Jeg går mot disse. Hva skal de ha for å kjøre meg til Luxor? 80 euro! 100 euro! En vakt like ved rister på hodet: Ikke ta noen av disse, *bad man!* Hvor finner jeg en *good man?* Han der! Han peker. Sjøføren ser skikkelig ut, han skjønner at vi diskuterer ham og nærmer seg. Hva skal du ha for en tur til Luxor? 120 euro! Det var ikke lite ... Fast pris! Men de andre er billigere? Har ikke noe å gjøre med de andre –

120 euro, *fixed price!* Ta ham, sier vekten, *good man – no risks, no trouble, no problem!*

Som sagt, så gjort. Så suser vi av sted sydover, klokken viser 18.00. Vi passerer det ene badestedet etter det andre langs Rødehavskysten før vi endelig tar av til høyre og forsvinner inn i ørkenstrøkene på vei mot fjellene.

Her er mørkt nå, og lysene fra bilen er det eneste som gjør veien synlig. Sjåføren er fra Luxor, forsikrer han, og kjenner distansen bedre enn noen. Jeg får bare ta til takke og stole på at høyere makter er med oss. Praten går mens timene flyr. Fjell er å se til høyre og venstre. Slik fortsetter det en stund. Så flater landskapet seg ut. Etter en stans ved en veikro – sjåføren "må" et aldri så lite øyeblikk – fortsetter vi til dyrket land. Vi nærmer oss Nilen. Vannkanaler kommer til syne, de er store og bebodde, med landsbyer hvor lys piper ut av lave bygninger. Slik fortsetter det lenge. Så tiltar bebyggelse, mer moderne denne gangen. Vi er kommet til utkanten av Luxor. Klokken viser 22.00. Endelig peker han på en majestetisk flod som må være Nilen. Ganske riktig. - Her er Karnak! Sannelig – tempelanleggets fasade er opplyst, det ser stort ut. Neste flombelyste oldtidsbygg er Luxor temple. Det er åpenbart mindre enn Karnak, men langt og imponerende å se til, med et virvar av søylerader.

Så er vi fremme – The Old Winter Palace. Takk til sjåføren, betaling som avtalt, og stakkaren skal tilbake til familie i Hurgada. Vi har bestilt to ukers opphold i den moderne hageseksjonen av dette gamle og berømte hotellet, lang, langt rimeligere enn palasset selv. Innsjekkingen går raskt, og før vi vet ordet av det er vi på plass. *Roomservice* sørger for kveldsmat, restauranten er nå stengt.

Det er varmt – luften er tørr. Fra balkongen ser vi rett over til palasset. Det ligger der som et eventyrslott, opplyst alle vegne, et monument over europeisk – særlig anglo-amerikansk – turisme i egyptomaniens storhetstid, tiden rundt 1900, da alle som kunne flokket ned hit for å se de vidundere som arkeologien avdekket på vestbredden, den er ikke synlig herfra. Palasset ble bygget i 1886, i viktoriansk heller enn i orientalsk stil. Her har de bodd alle sammen: konger, politikere, aristokrater av alle slag, egyptologer og dilettanter, journalister og forfattere – Agatha Christie skrev en av sine romaner her (visstnok ”Døden på Nilen”). Den tiden da hotellet var i sentrum for verdens oppmerksomhet var selvsagt under utgravningen av Tutankhamuns grav, fra 1922 av. Dette er av særlig interesse for egyptologer. For her bodde Lord Carnarvon med hustru eller datter, egyptologene Gardiner og Breasted – for å begynne øverst på listen – og deres mange medhjelpere fra The Metropolitan Museum i New York. Churchill og kong Faruk har bodd her (i kongesuiten).

Listen er så lang at det snart viser seg enklere å liste opp navn på dem som ikke har bodd her! Men palassets tariffer ligger langt utenfor det som en fattig amatørregyptolog kan spandere på seg. Hageseksjonen – kalt Sofitel til forskjell fra palasset - er det nærmeste vi kommer til all herligheten, og selv det er i dyreste laget.

Værelsene er moderne og komfortable, utvalget av tv-kanaler er stort for dem som vil se nyheter fra verdens forskjelligste hjørner og avkroker. Men all reisingen, og husets gode kjøkken, gjør at tretthet setter inn, den varme ørkenluften gjør sitt. Søvnens er det eneste som kan forberede min første dag i Luxor - byen som har vært etterlenget i tiår på tiår, forberedt gjennom studier og mye tilfeldig lesning. Ergo – en tidlig kveld, som man sier på engelsk.

*

Natten igjennom hadde jeg følelsen av ikke å være alene i værelset. Men jeg var for trett til å åpne øynene og se etter. Jeg hadde latt skyvedørene til balkongen stå halvt åpne, ørkenluften utenfra bidro til å gjøre søvnen tyngre. Drømmene blir som de gjør når man har spist mye før leggetid: usammenhengende episoder av varierende spenningsgrad, ansikter som kommer og går, kjente og ukjente som passerer revy for det indre øyet – alt

sammen i et forsøk fra vårt underbevisste på å fordøye og bearbeide det som dagen førte med seg.

Denne natten dukket mange dyr frem fra dypet – egyptiske dyr: en ibisfugl og en phoenix, en bavian, en hund med menneskekropp, en kolossalt stor og svart bille, en krokodille, en jaktfalk med en solskive på hodet, diverse kvinneskikkelser som også bar noe på hodet, en mannsperson med store fjær som hodepryd, en annen som var grønn i ansiktet og hadde en praktfull egyptisk kongekrone på hodet, en herre som var kledd som en mumie og hadde faraos skjegg, en okse med solskiven mellom hornene, en kraftig bygget mann med hodet til en vær, en kvinne med hodet som en katt, en annen med hode som en løve og solskiven øverst, nok en kvinneskikkelse som bar den røde kongekronen fra det Nedre Egypt, enda en med en skorpion på hodet denne gangen, enda en kvinne prydet med den doble kongekronen, enda en med solskiven mellom to langhorn, et underlig dyr med lang snute og svære ører, en enorm slange, en heslig dverg – jeg husker ikke flere. De kom og gikk alle sammen, de lot til å se på meg i tur, de stanset ved sengen der jeg lå, de så på hverandre, nikkete smilte. Ingen forsøkte å røre meg – takk og pris. Jeg var for trett til å åpne øynene. Men det kjentes som om ørkenluften med ett var iblandet lukten fra dyr, en svært variert palett av luktfornemmelser, stundom svak, stundom sterk. Dette var en drøm – intet mer. Den var ikke skremmende.

Neste kveld skulle jeg ikke gjøre den tabben å spise så sent ... kanskje var det også best å lukke vinduet?

*

6/2

Sofitel Pavillion svarte til forventningene: Frokosten var ypperlig – den kunne du ta ute i hagen - betjeningen var perfekt, tjenestene mange, behagelig internasjonalt klientell. En og annen hvit dress av lin var å se, sogar en tropehjelm – lik ekko av hotellets gullalder. Turister i dag er stort sett kledd så hverdagslig at den gamle atmosfæren er brutt. Jeg akter å bli ett av unntakene – men må først skaffe meg utstyr ... det får komme etter hvert.

Corniche el Nil heter den kjente avenyen som løper langs elven og har monumenter og hoteller hele lengden mot øst. Her er en stadig strøm av hestedrosjer – alle speider etter turister som kan fraktes. Du blir nesten overfalt av taxisjåfører og feluccamannskap som ser etter kunder: *Taxi, taxi, TAXI?? !! - You go Nile, NILE!!! – Calesh, calesh, CALESH!!!* Man må lære seg

kunsten å riste dem av seg alle sammen – dette lærte vi ikke i Kairo eller i Alexandria. Nei takk: Ikke drosje, ikke felucca, ikke hestedrosje – ikke akkurat i dag! Vi skal nemlig ikke så langt. Det berømte Luxortemplet ligger bare hundre meter borte og er første mål denne dagen.

Luxor er i dag en liten by med ca. 450.000 innbyggere som lever av turismen på en eller annen måte (tallet er fra inneværende år, 2010, men dekker langt mer enn byen selv: alle landsbyene på Vestbredden er inkludert, byen selv er liten). Og her er store mengder besøkende, de kommer i grupper eller parvis, også en og annen ensom ulv er å se (disse er særlig utsatt for lokalbefolkningens luner). I egyptologiens gullalder var Luxor enda mindre enn i dag, den har vokst med turismen.

Waset het den på gamleegyptisk, eller *Iunu shemaa* (det sydlige Iunu: Heliopolis). Grekerne kalte den *Thebai* (fordi dens hvite murer og mange porter minnet dem om Theben hjemme i Hellas), romerne kalte den *Thebae*. Det var først under Nyriket (Imperiet, særlig dynastiene 17 - 20) at byen ble en slags hovedstad, faraos by, med storslåtte templer, mange palasser, og så videre, et resultat av Egypts samling etter en lang periode med kaos. Dette førte til at templene på stedet ble utbygget og utbygget, prydet og utsmykket, slik vi ser rester av i dag. Samtidig ble vestbredden bebygget i stadig stigende grad. Langs Nilen lå store minnetempler på rekke og rad, i trange dalføre ble konger og dronninger begravd,

embedsmenn og storfolk fikk sine graver i fjellsiden mot vest - West Bank kalles den i dag. Her var tett befolket – og levningene av alt dette ligger der og lokker med sine skatter, vitnesbyrd om en kultur som er enestående i sin rikdom og skjønnhet – verdens eldste. De gamle egypterne er de første medmennesker fra historien, de aller første vi får i tale – de kan nemlig lese og skrive (den første mesopotamiske kulturen er bare litt yngre).

Stedet er som en magnet på turistene – og på oss egyptologer (i en eller annen betydning av ordet). Her graves fortsatt, her restaureres og repareres, stundom dukker nye ting frem og blir forsidestoff i verdens media. Noen utlendinger slår seg til her, kjøper leiligheter og blir del av livet her. Men de aller, aller fleste kommer på kortere visitter: dagsutflukter med buss fra Hurgada, med tog fra Kairo på noen dagers besøk, noen lander her med fly – og drar like raskt igjen. De aller færreste blir mer enn en uke.

Ved inngangen til Luxor tempel er det lang kø – turbussene er begynt å komme fra Rødehavskysten. Inne er det allerede fullt av grupper med sine guider, alle slags sprog er på luften samtidig. Jeg er visst ikke tidlig ute etter lokal regnemåte.

Først går vi et stykke ned avenyen med alle sfinxene – den som i gammel tid gikk like til Karnak – for bedre å kunne se den majestetiske

tempelfasaden, med den enslige obelisken foran (den andre står på Place de la Concorde i Paris) og kolossalstatuene av Ramses den store. Det vi ikke ser er de hvitkalkete tempelveggene med figurer og innskrifter i briljante farger: Her er det faraos makt og velde som fremstilles – men i dag er det grått alt sammen.

Så tar magien fatt i oss – og vi blir dratt inn i templets indre. Sildestimen av turister blir simpelthen borte i alt det som er å se. For her befinner vi oss i et tempel som er blitt påbygget og prydet av de største faraoer i Nyriket: Tutmose III, Amenhotep III, Tutankhamon, Seti I, Ramses II, Meremptah, Ramses III til VI, og så videre, helt ned til Alexander den store som endret de eldste delene. Det er ifølge guideboken (K. Weeks: *The Treasures of Luxor and the Valley of the Kings*, Cairo 2005) slik at de bygget templet bakfra og fremover: Du går inn i de yngste delene først og vandrer deg så til de eldste (et tempel til Amun fra 12. dynastiet, du ser dette når du krysser veien fra Winter Palace og følger fortauet til inngangen mot øst). Det indre templet er preget av at helligdommen ble omgjort til en romersk militærleir i senantikken, så ble den brukt som kirke og kloster, inntil hele stedet utviklet seg til en muslimsk landsby (det eldste Luxor), slik moskeen like innenfor inngangen vitner om (Abu Haggag Mosque, fra 10. århundre). Man bygget seg "fremover" ved å skape nye gårdsplasser og søylehaller.

Første port – inngangsportalen – er reist av Ramses II og har hatt fargerike fremstillinger av faraos makt og prakt.

Resultatet ble et storslått tempel til Amun-Ra, hovedguden under Imperiet (Nyriket). Men mye av det hele er blitt ødelagt med tiden, og det vi ser i dag er en helligdom i bruddstykker, med tilbygg her og der. Templet var ment å skulle fungere som siste stasjon under Opet-festelighetene: Da kom man fra Karnak med treenigheten Amun, Mut, Khonsu – deres gudebilder ble midlertidig plassert her mens festelighetene pågikk. Stenen antar man kommer fra de store bruddene nær Aswan, Gebel el Silsila.

Det var først på 1880-tallet at arbeidet med å frilegge de gamle strukturene tok til, det pågikk til 1960; moskeen fikk stå. Rundt anlegget ligger mengder av rester fra de deler som ikke står i sin opprinnelige plassering, samt deler fra templets romerske etappe. I dag er anlegget et monument over store deler av landets historie, både i vekst og forfall.

Vi går fra den ene gårdsplassen til den andre, gjennom hallen med de 32 kjempesøylene, til enda en søylehall, til det innerste templet som Alexander utsmykket på ny (det skjedde på hans ordre – han var aldri i Luxor selv). Overalt er det innskrifter å prøve seg på. Den ene farao etter den andre har etterlatt seg sitt navnetrekk her, det vil si de kongelige kartoucher med deres hieroglyfiske navn. Vi stanser og leser, fortograferer

og tar notater. Vi står i veien for hverandre, vi kolliderer, trår på andres føtter, ber om unnskyldning, flytter oss for et eller annet portrettfoto, søker til skyggefulle steder, for varmen er nesten uutholdelig, i dag er det full sommertemperatur. Drikk så mye du kan – ingenting kommer ut igjen likevel. Her og der har ukultiverte besøkende etterlatt seg et navn og et årstall – fy!

Det er litt over middag og de fleste gruppene begynner å forsvinne mot utgangen. Vaktene sitter ved foten av en søyle, i skygge for solen. Den aller eldste delen – Amuns fødselskammer – er det aller helligste. Her bør du stanse opp, innstille all aktivitet, det være seg fotografering eller drikking eller skriving, og la stedet gripe deg. Det er tiden som innhenter deg her inne. Du vet ikke lenger hvilket årtusen og århundre du lever i.

Her er du nemlig på hellig grunn.

Her minnes du om menneskehetens søken etter mening og religiøs tro. Her senker de besøkende røsten – her skjer noe med deg. Her blir bilder og skrifttegn vinduer inn til en tapt verden – men ikke mer tapt enn at den fortsatt eksisterer i vårt underbevisste, den delen av oss selv som går like langt tilbake som livet selv, kanskje før – den delen av oss som har hukommelsesspor fra all tid, fra før månen besto.

Her kommer vi garantert tilbake, stedet krever flere besøk, mange kanskje.

*

Nede ved Nilen ser vi oss om etter fløtt – vi skal til Vestbredden. En ild raser i vårt indre: mer, mer - mer Egypt!

En Nil-taxi (motorbåt med tak og plass til over 20 passasjerer) tar 15 pund for å frakte oss over (ingen har ennå fortalt oss at den kommunale fergen koster 1 pund og har avganger like ved). Vel fremme på den andre siden går vi til en taxipark og ser etter en passende bil og sjåfør – min skipper fra båten følger hakk i hel for å hjelpe. Han peker på en bil med en svært ungdommelig utseende sjåfør:

- *Ta ham, han heter Saber!*

Jeg bøyer meg inn vinduet og spør sjåføren:

- *Hvor gammel er du?*

Svaret kommer uten å nøle på et elendig engelsk:

- *25 ...*

- *Umulig, Saber – du ser ut som du er 15!*

Skipperen forsikrer:

- *Nei – han er 25, ta ham, god sjåfør – ærlig mann!*

Så avtaler vi prisen til våre to første mål: Deir el Medina og Howard Carters hus (som i dag er museum). Disse sto øverst på min prioriteringsliste etter templet i Luxor.

*

Vi kjører i retning fjellene, forbi restene av minnetemplet til solkongen Amenhotep III, rett frem ligger ruinene av den gamle landsbyen Gournna (i dag kalt Old Gournna, den strakk seg langs hele denne fjellsiden). Der veien deler seg ligger billettkontoret. Her står et stort skilt med navn på alle de steder du kan besøke i øyeblikket: navn på templer og graver. De berømte Kongenes dal og Dronningenes dal har eget billett kontor, det har også dronning Hatshepshuts tempel. Prisen er lav – egyptere slipper med bare to pund, vi må ut med 20, 30 eller 40, alt ettersom.

Så fortsetter vi mot fjellet foran oss, tar til høyre – og der ligger det vi så lenge har ønsket å se: landsbyen hvor arbeiderne i Kongenes Dal bodde med sine familier, Deir Medina kalles stedet. Den er nydelig utgravd, med murer rundt (dette var et stengt enklav, vaktet av faraos soldater, av forskjellige sikkerhetsgrunner). Her har de levd, de som skapte de berømte gravene, de som hugget og de som malte, ikke bare de faraoiske, men også embedsmennenes graver, nobilitetens graver, aristokratenes graver (og her

er minst 500 slike i fjellsiden, under det som var landsbyen Old Gourna).

Fra den lille byen sin gikk de over fjellet ved ukestart, og hit vendte de tilbake til helgen (uken hadde ti dager den gang). I uken overnattet de i noen hytter oppe på fjellet, midt mellom landsbyen og dalen like bak, den er usynlig fra der vi står. Arbeiderne ble godt tilgodesett av farao, men ble altså bevoktet og var muret inne. De utgjorde rundt 70 familier.

Da anlegget ble avviklet etterlot de seg rundt 5000 meddelelser på bruddstykker og biter av den hvite kalkstenen som utgjør fjellet i området. Og på disse skrev de ned alt som var nødvendig: korte beskjeder – praktiske opplysninger – bestillinger av dette og hint – kommentarer om hverandre – kjærlighetsbrev – karikaturer og vitser - og alt mulig annet. Disse "brevene" gir oss et enestående innblikk i livet i landsbyen, og den var både lik og ulik andre landsbyer i Egypt. Ved første syn føles det som om vi kjenner dem fra før – de var nemlig mennesker som vi, på godt og på ondt.

Vi har god oversikt over murkanten, men kommer ikke inn. En hovedgate løper gjennom hele landsbyen, med mange sidegater. Husene hadde to etasjer, med terrasse på taket, anvendbar til mange formål, arbeid som hvile. De ble godt tatt vare på av staten: God mat og drikke ble fraktet hit ukentlig. En gang dette uteble gikk arbeiderne til streik – den første vi kjenner fra historien – og myndighetene måtte skaffe matvarer til veie fra et av de nærliggende templene (dette skjedde under farao Ramses III).

Landsbyen er blitt verdensberømt etter at den ble utgravd, ikke bare på grunn av arbeidernes dyktigheter (de skal vi snart se eksempler på i Kongenes Dal), men også fordi arkeologene her fant de over 5000 "brevene" vi nettopp har nevnt. På denne måten blir landsbyen lys levende og de som bodde her blir historiske medmennesker. Når den er stengt for besøkende skyldes dette at man fortsatt driver utgravninger på stedet – en og annen hvit solhatt er sannelig å se inne blant ruinene.

I fjellskråningen like bak ligger arbeidernes egne graver, uthugget i den myke stenarten. To av disse er åpne for besøk og jeg vinker til Saber at han må bli med. Først protesterer han:

- *Jeg venter alltid i bilen, Doctor ...*
- *Ikke denne gangen – dessuten kan jeg trenge en tolk! Her er din billett!*
- *Ok, Doctor!*

Så stiger ved ned i et underjordisk eventyrkammer, likt dem i Giza og Saqqara – og samtidig ulikt. For rommet over selve gravkammeret er dekorert av dem som dekorerte kongegravene og dronningegravene – Dronningenes Dal ligger like ved. Her er utrolig vakre scener med mennesker og dyr, ikke minst avbildninger av gudene selv, samt frodig vegetasjon – alt sammen i sterke og friske farger, de kunne vært malt i går. Selve gravkamrene kommer vi ikke ned i, men de døde ligger der og nyter

evig liv i et paradys som er likt det de kjente fra Nildalen. Vakten peker og forklarer, jeg gjør det samme. Vi har forflyttet oss over 3000 år tilbake i Egypts historie. Det er altså ikke sant at de gamle egypterne var besatt av tanken på døden, at deres samfunn handlet om dette på mange vis, siden det er så mange storslåtte graver, pyramider, kister og mumier. Nei - det er livet de er besatt av, livet lang Nilen, det vakre, rike og sørgelig korte livet de levde her nede. Det er ikke døden, men livet de tegner og maler i sine mange graver: vannet, dyrene, plantene – og seg selv, staselig antrukket. De tar oftest med stjernehimmelen over – den de alltid kunne se i mørket, noe vi ikke kan i våre byer, i mangel på mørke.

Men hvor lenge var Adam i paradys? Det kommer nye besøkende, vi blir nødt til å komme oss opp igjen til solen og varmen ute. Her er en grav til som vi må se, og den viste seg like vakker. Det mest betagende er dette at de er dekorert for besøkende å se - familie, venner, alle som kom for å minnes den døde. Han ligger trygt i fjellet under, i et eget gravkammer, dit vi ikke kommer. Det er en feiring av livet de gir oss, ikke av døden, i troen på livet som venter dem. Måtte det bli like rikt og vakkert som livet langs Nilen.

Neste stopp er et mindre tempel som ligger nær andre enden av landsbyen, helt inn under fjellet.

Dette er en perle fra gresk tid – bygget over en eldre helligdom som gravhuggerne benyttet – som har vært kloster i kristen tid. Høye murer av egyptisk mursten omgir bygningen, den er gjort i sten, og minner om behovet for beskyttelse mot eventuelle farer, det være seg dyr eller mennesker. Kristne symboler møter oss allerede like innenfor murene og forteller om klosteranlegget som lå her. Templet selv er under restaurering og vi kommer ikke inn i den innerste helligdommen, den består av en forhall og tre kapeller som er rikt dekorert med lange rekker av gudebilder. Det er disse som nå renses for å skulle gjenoppstå i sin fulle fargeprakt. Jeg peker:

- *Amun – Hathor – Anubis – Thot – Neftys – Selket – Neit – Horus ...*

Her står de på rekke og rad, Egypts gamle guder, de som både grekerne og romerne fortsatte å ære. Sabers øyne skinner og funkler i halvmørket – i dag er dagen! Han har for første gang kommet over en turist som tar ham på alvor: For første gang ser han selv det som alle turistene kommer for å se, hvert år, hele året igjennom, slikt ha bare har hørt om. De gudebildene som en hel verden er blitt kjent med. De henger på veggene foran oss, de iakttar oss - heller enn omvendt - for vi er nykommere her.

Så klatrer vi opp trappen til takterrassen. Utsikten er utrolig – vi ser ut over hele den del av vestbredden som er pepret med historiske monumenter. Saber hjelper med å identifisere disse:

- *Ramesseum – Medinat Habu – Memnonkolossene – Seti den førstes tempel – Hatshepsuts tempel rundt svingen til venstre ... NILEN!!*

Ganske riktig: den ligger der som et bredt belte i horisonten mot øst, midt i et hav av grønn frodighet. Noen bikkjer kjefter – noen kuer rauter, fuglene kakler over hodene våre, bråtebrann stiger opp fra jordene rundt om. Her er velsignet stille, en og annen bil tuter i forbifarten, men lykkes ikke i å forstyrre andakten. Noen turister kommer syklende nede på veien – god ide, den må vi prøve en dag.

Vel nede på bakken igjen spør vi vaktene om veien arbeiderne tok når de gikk over til Kongenes Dal. De tar oss med rundt tempelmurene og peker – der! Sannelig: noen spreke turister nærmest sprinter opp fjellsiden. Andre er på vei ned. Vi er ikke skodd for slike utflukter denne dagen, de får vente så lenge. En av vaktene prøver å selge oss moderne kopier av gammel kunst - men forgjeves. Vi samler ikke. Vi er kommet for å se.

*

Neste stopp er Howard Carters hus – ved inngangen står det et skilt med *Cartar House* (sic!). Det er gjort i egyptisk stil, med en kuppel i sentrum.

Adgang er gratis og en vakt guider oss rundt. Dette er et sted med mange minner om kunstneren og arkeologen Howard Carter som kom til Egypt som 17-åring og arbeidet her for forskjellige arkeologer, først og viktigst av disse var Flinders Petrie, den engelske pioneren som i ettertid er blitt kalt "arkeologiens far", siden han arbeidet systematisk og metodisk. Han ble Carters læremester, og takket være han ble Carter egyptolog og arkeolog. Samarbeidet førte den unge Carter til forskjellige steder i Egypt, men han er mest husket for sin innsats her, da han senere arbeidet for den rike amatør-egyptologen og entusiasten Theodore Montague Davis, han som drev og utforsket Kongenes Dal med stort hell og utbytte. Andre engelske arkeologer hadde arbeidet for ham i dalen, og de gjorde viktige funn hver vintersesong. Men da Davis kom til at dalen nå var ferdig utforsket og at Tutankamuns grav ikke lå her, dro han hjem til Amerika og arbeidet ble innstilt.

Det ble en styrtrik engelsk lord – Lord Carnarvon – som finansierte fortsatte forsøk på finne graven. Det forelå nemlig bevis for at han var blitt begravd her et sted, et avfallsdump – et slags hull eller liten hule – som rommet gjenstander som var tilbake etter begravelsen (lintøy, krukker, noen redskaper, og lignende), den var blitt funnet i 190. Men det var ikke før i 1922 at de takket være systematisk arbeid kom over nedgangen til graven. Denne lå under restene av noen arbeidshytter som var blitt

benyttet av dem som bygde graven for Ramses VI, en av de vakreste i dalen. Da disse restene var fjernet, var det at gutten som bar drikkevann til arbeiderne oppdaget et par trappetrinn i bakken.

Da Carter kom til, skjønte han at her var en mulig nedgang til en hittil ukjent grav. Og slik begynte det moderne eventyret omkring kong Tut, han som døde ung, regjerte kor Etter Tut kom generalene, slik det gjorde i det moderne Egypt da Kong Faruk ble tvunget i eksil. Og generalene hersker den dag i dag.

Huset, som ble reist under tømningen av graven, er blitt museum og fører oss rett inn i begivenhetene rundt denne sensasjonelle oppdagelsen. Her er personlige rekvisitter, her er bøker, vinylplater til en gammel grammofon, hatter, stokker, skrivesaker, barberutstyr, fotoutstyret hans, mørkerom til billedeksponering, barberutstyr, den gamle sengen, klesskapene, stoler, spisebord, kjøkken med utstyr – kort sagt. Vakten er en fjern slektning av Saber, viser det seg, og vi får forevige oss selv med de mest attraktive rekvisittene. Dette er et vakkert sted, skjønt det rommer ekko av spenningene mellom Carnarvon og Carter, samt en del annet. Hovedsaken er ikke problemene underveis – og de sto i kø – men den lykkelige slutt det hele fikk. De mange gjenstander som de to herrene nasket til seg er kommet vel tilbake til Egypt og deres minne er med dette rensset for anklager om tyveri.

Historiene om alle de mystiske dødsfall som fulgte i kjølvannet av funnet, er alle sammen sterkt overdrevet, mye er oppspinn. Lord Carnarvon døde i Kairo av blodforgiftning som fulgte et moskitobitt han fikk i Aswan og som det gikk betennelse i etter barbering. At hunden hans hylte da lorden utåndet, er ikke noe å forundre seg over, alle hundeelskere kjenner slike historier. At Carters undulat ble spist av en slange, er heller ikke oppsiktsvekkende i et land som Egypt. At noen av de andre utenlandske medarbeiderne døde like etter at eventyret var over, skyldes at de var kommet i den alderen da man dør, i hvert fall var det slik dengang. Sist og viktigst er dette: Ingen forbannelse var uttrykt i graven selv. Enhver historie om mumier og forbannelser må prøves for seg. Hittil er ikke noe av dette blitt funnet sannsynlig.

At Carter aldri mottok noen offisiell engelsk anerkjennelse for sin innsats, er sterkt å beklage. Det henger etter sigende sammen med at han var en *outsider* – en *loner* kaller de ham stadig – han hadde ikke studert egyptologi, var ikke profesjonelt trent arkeolog, osv. I virkeligheten kunne han alt dette bedre enn de fleste, siden han hadde vært assistent for Petrie og kjente Egypt fra Nord til Syd. Dessuten hadde han lært seg det gamle sproget og kunne lese gammelegyptiske tekster. Kort sagt kvalifiserer han for mange utmerkelser – de uteble alle sammen. Huset har en god atmosfære, fredelig, vennlig. Saber setter seg i Lord Carnarvons stol og lar

seg avbilde med Carters hatt på hodet, med vaktens velsignelse. – Denne dagen kommer han til å huske.

*

Vi vender tilbake til Nilbredden og jeg tar den kommunale fergen over dit hvor den kom fra. Like under Vinterpalasset er det en rekke restauranter som mer enn gjerne stiller både tørst og sult. Elven er full av båter nå, med turister som vil tilbringe kvelden i en felucca, disse elvebåtene som har den samme fasong og funksjon som i gamle dager. Hele elvebredden er full av dem, i forskjellige størrelser. Turister kommer – turister går, de er på vei til eller fra en liten Nilreise. De store cruisebåtene har forlatt Luxor og er på vei til Aswan, en reise som ta tre døgn og hvor det er stoppesteder ved de store templene i Esna, Edfu og Kom Ombo.

Vi spiser i stillhet. Det er ikke mer å si i dag.

Solen er gått ned etter å ha kledd himmelen i regnbuens mange farger. Det er ikke varmt lenger. Vi strammer skjerfet om halsen og knapper vesten godt igjen. Vinen er søt og smaker av frukt, ikke av druer. Maten er variert og god – vi husker på å unngå salater som er vasket med vann fra Nilen, selv om dette er blitt rensset. En magehistorie er det siste vi trenger her nede. Mange har fått oppholdet i Egypt ødelagt av det de kaller "Faraos hevn".

Første dag i Luxor lakker mot enden. Den har vært rik på inntrykk. Nå skal de fordøyas, notater skal skrives i dagboken. Det skjer på terrassen utenfor værelset. Herfra ser vi ikke over til Vestbredden, men til Vinterpalasset. Det ligger rett frem, opplyst og skinnende som et Soria Moria slott. Himmelen er klar og stjerneirik, palmegrenene blander seg med lysene der oppe og skaper en eksotisk bakgrunnskulisse.

*

- *Hva lærte du av det store templet i Luxor, dottore?*

Jeg hadde vel sovet noen timer da jeg våknet av et nærvær like ved siden av meg, et nærvær jeg kjente fra året før – en jeg ventet på, når sant skulle sies.

- *Jeg lærte at Luxortemplet er det mest sentrale i hele Egypt!*

- *Hvordan da?*

- *For her ble guden Amun født – innerst inne, i den eldste delen.*

- *Det er riktig nok det, men er dette alt?*

- *Hva mener du med det?*

- *Amuns fødsel er ikke nok – her skjer en annen fødsel, en som er like viktig for deg som Amun.*

- *Hva da?*

- *Tenk!*

Selv om jeg ikke var våken, demret det for meg på et vis:

- *Ah –her er verden født – her er det skapelsen finner sted – her er det at det tørre land kommer til syne og vannet viker bort – før var alt bare vann – så kommer planter – så kommer dyrene – så menneskene!*

Toth vendte seg mot meg med et bredt smil:

- *Riktig! Nå begynner du å skjønne: Luxors tempel viser oss vekster og trær som strekker seg mot himmelen, taket som er den blå hvelvingen med alle stjernene. Her finner du papyrussøyler og lotussøyler – de strekker seg oppover, de skaper avstand mellom himmel og jord, de skaper derved et rom, rommet alt lever i!*
- *Luxors tempel er derfor et kosmisk tempel, et universelt tempel, et bilde på verden – det fremstiller, det forklarer, det maner til religiøse uttrykk, det er i seg selv et eneste stort religiøst uttrykk for det faktum at verden har en mening – og den finner du forklart her inne! Verden forklares her inne – her finner du verden forklart!*
- *Ikke spor av historisk åpenbaring?*
- *Ikke i jødisk, kristen eller muslimsk forstand.*
- *Verden forklarer seg selv?*
- *Riktig!*

Jeg vendte meg over på den andre siden. Dette var nok for i natt – jeg ville sove.

Da jeg våknet var Tot ikke lenger der.

*

7/2

Morgenen var kjølig og de aller fleste av oss spiste frokost inne i restauranten. Her var en god del hosting og harking – mange hadde sovet med åpent vindu og natten hadde vært kald.

Så bega jeg meg ut i byen og så meg litt om.

Luxor er nesten en pen by. Hver morgen er den feiet ren, hovedaksen går fra jernbanestasjonen og ned til templet. Til høyre og til venstre for Le Corniche ligger turisthoteller på rekke og rad. Det eldste av dem alle – Luxor Hotell – er stengt for ombygging. Like til høyre for utgangen fra Vinterpalasset ligger en liten basar med Abudi Bookshop. Den er en gammel og ærverdig institusjon i byen, og innehaveren, en gammel egypter, forsikrer meg om at her har alle de store egyptologene og forfatterne vært

på besøk: Han nevner i farten både amerikaneren Norman Mailer og franskmannen Christian Jacq. Jeg leter etter flere bind av Elizabeth Peters, og finner dem.

Foran inngangen til templet, vis a vis den store piazzaen, ligger inngangen til turistbasaren. Vi lar den ligge i fred så lenge og beveger oss på utsiden i retning Karnak. Uavbrutt blir jeg hjemsøkt av egyptere i alle aldre og utgaver som vi selge et eller annet, samt hestedrosjer og andre. Å riste dem av seg blir en kunst som må læres, ellers kan vi ikke være her nede. "Nei" heter "la" på arabisk, og ordet blir det aller viktigste i vokabularet så lenge. "La" - "la, la" - "La, la, la!" - "La, la, la, la!" - alt faller for døve ører. Den eneste utveien er rett og slett å flykte. Det gjør vi ved raskt å bevege oss mot et kirketårn litt lenger fremme, på trygg avstand fra templet. Her ligger fransiskanernes kirke, med tilhørende nonneklostre og en katolsk skole. Prestene tilhører en italiensk provins av ordenen, viser det seg, og vi kommuniserer lett. En dominikaner som er hobbyegyptolog? Det stemmer. Fra Norge? Riktig. Hvilken provins tilhører dere? Den franske. Hvor har du lært italiensk? I Roma, jeg underviste i Angelicum på 80-tallet. Slik oppsto en kontakt som med tiden ble både nyttig og verdifull. Søndagsmessene er kl. 09.00 på arabisk og kl. 10.00 på italiensk, sistnevnte er en slags turistmesse. Jeg lovet å komme.

Fergen la til ved Vestbredden og jeg speidet etter Saber. Der! Han vinker begeistret og kommer løpende. I fetterens bil drar vi rett opp til billettkontoret. Hva skal det være i dag? Ramesseum og Kongenes Dal! Sistnevnte har eget billettkontor, resten ordner vi her.

Minnetemplet til kong Ramses II ligger like ved hovedveien sydover, han peker, lett å finne, umulig å ikke legge merke til. Saber har kjørt folk hit i over ti år og kjenner hver vei og hver sti. Så står vi i restene av den store helligdommen. Den har vært mye større, men tiden har forsynt seg av anlegget: først egypterne selv som trengte materialer til nybygg – dernest turistene som fraktet hjem det beste av det de kom over (kolossalhodet av Ramses står i BritishMuseum i dag, fraktet dit av Bezoni på 1700-tallet, han har forresten etterlatt seg navn og dato på en annen Ramses-skulptur som ligger her).

Det er den store søylehallen som det står mest tilbake av – nydelig dekorert, godt rensset og fornyet i vår tid. Vi går rundt og fotograferer kapiteler i alle varianter og fasonger, faraoiske navn, gudebilder i mange farger, og så videre. Igjen er vi kommet inn i et kosmisk tempel, en naturens helligdom, en helligdom til naturen, der en skog av søyler vitner om vegetasjonen som vokser og vil nå til himmels. Taket er det ikke mye igjen av, men det har vært bilde på himmelen, her som i Luxor. Alle faraos navn i sine elegante cartoucher vier oss at jordens velsignelser og gaver

kommer gjennom ham til folket. Faraos rolle er en krumtapp i det hele, slik vi opplevde det i Giza. Vi er kommet to tusen år lenger ut i Egypts historie, men faraos rolle er den samme – han er livgiver. Han er nasjonens far og mor, slik den androgyne kunsten fra Amarna antyder det.

Ramses, Rames, Ramses! Du regjerte i 67 år, hevder historikerne. Du ble 94 år gammel. Du hadde 150 sønner og sikkert like mange døtre, dette for å sikre deg en etterfølger (da han omsider overtok, var han allerede en gammel mann). Du var en stor atlet, du felte utallige villdyr i ørkenen. Du Nedkjempet Egypts fiende i Øst. Du hersket over et helt imperium. Du var farao da landet sto på det høyeste, da gullet fløt i striae strømmen fra Nubia, da det var rikelig med slaver å forsyne seg av. Men historikerne glemmer i sin jubel over denne farao at når rikdommen er så stor, så er fattigdommen det også. Tvangsutskrivning av soldater har sikkert vært et problem for mange bondefamilier langs Nilen. Og en gedigen vegginskrift fra dette templet forherliger kongens kriger, særlig det berømte slaget ved Kadesj i Midt-Østen. Her sparer han ikke på propagandateknikker – problemet er bare at hettittenes egne arkiver gir en alternativ beretning om dette berømte slaget, og der er det Ramses som taper, noe de hjemme aldri fikk vite. Han dro hjem i triumf og feiret seieren i store tablåer på diverse templer, som også her.

Kunsten fremstiller Ramses som evig ung og skjønn, sterk og viril. Hans mumie – den vi så i museet i Kairo – viser oss et forfinetansikt. Han var sikkert uhyre intelligent, aristokratisk og raffinert. Men kongelig var han ikke. Han var en av en rekke generaler som etterfulgte kong Tut, sønn av Seti I, som igjen var sønn av Ramses I. Denne Ramses regjerte svært kort mens Seti fikk en lang regjeringstid og ble viktig i Egypts historie, ikke minst ved sin store byggeaktivitet. Denne fortsatte sønnen (Ramses II) etter farens død og restaurerte alle gamle templer i Egypt i tillegg til at han lot reise mange nye. – Ikke rart at vi finner hans navn overalt på offentlige monumenter. Han levde lenge nok til å realisere denne drømmen, midler var det dessuten nok av.

På ett punkt blir vi alle samstemte – Ramses hadde den vakreste dronning antikken har kjent - etter Nefertiti, selvsagt, hun som var Akhnatons dronning. Nefertari var hennes navn og hun ble gravlagt i den vakrest dekorerte grav Egypt kjenner. Denne ligger i Dronningenes Dal, og er stengt for publikum, med mindre du kan bla opp med store penger og få innvilget tillatelse fra sentrale myndigheter i Kairo. Ramses egen grav er totalt ødelagt – den har ligget åpen siden antikken og her er ingenting tilbake å se.

Mange har skrevet historiske romaner fra det gamle Egypt, og Christian Jacq er blitt verdensberømt (og sannsynligvis styrtrik) for sitt

egyptologiske og skjønnlitterære forfatterskap. Dette begynte med en serie om nettopp Ramses, den var ny i sitt slag og ble svært populær. Senere skrev han et utall romaner fra Egyptisk historie, men kom aldri opp igjen på nivået han hadde klart å holde i bøkene om Ramses. Det Christian Jacq ikke makter som forfatter, det klarer han som egyptolog. Og han skal ha æren av å ha oppdratt og utdannet generasjoner av moderne mennesker til å elske det gamle Egypt. Takk og takk!

Vi vender oppmerksomheten mot templet vi står i etter disse digresjonene.

Nesten like imponerende som tempelrestene er kanskje alle de lagerbygninger som ligger rundt templet på tre kanter og vitner om hvor viktige disse byggene var i en sosial sammenheng. Her er også verksteder for mange slags varer, en guide viser oss rundt og forklarer entusiastisk på et solid engelsk. På andre siden finner vi restene av det som har vært en skole for de få som fikk lære å skrive, de aller gløggeste guttene fra gode familier – her er det ikke tale om en kommunal skole for kreti og pleti. Her satt de med skrivebrett i fanget og lærte hieroglyfenes verden å kjenne: Glapp konsentrasjonen eller døset de av et øyeblikk, fikk de smake lærerens stokk eller pisk.

Det er blitt varmt nå, klokken nærmer seg middagstid. Vi drar til den lille kafeen like ved inngangen som vi vet serverer kaldt øl. Min sjåfør drikker aldri alkohol, han er streng muslim og bestiller søt te. Vi vet at muslimene i Egypt drikker av hjertens lyst, men ønsker ikke å såre hans følelser og unnlater å nevne slikt. Faktisk drikker de mer enn landets kristne pleier. Saber later som han ikke vet hva ordet "kristen" betyr, men vi arresterer ham raskt. Hvor mange er de, spør vi? Svært, svært få! Neida, de er en stor minoritet – mellom 15 og 17 millioner – og de har ofte problemer med sine muslimske naboer. Ikke her i Luxor hevder han, med atskillig rett, noe fransiskanerne nettopp hadde bekreftet. Det er i midtre delen av Egypt at friksjoner er hyppige. Luxor er fri for slike. Hva slags muslimer er dere – sunni eller sjia? Alle er sunni i Egypt! Det er dere ikke, får han til svar, for her er en sjiamuslimsk minoritet som slett ikke blir pent behandlet av majoriteten. De er så få, lyder svaret – det spiller ingen rolle! Jo, det er det det gjør – minoritetene er prøven på hva slags folk som utgjør majoriteten! Saber tenker – og blir svar skyldig.

*

Vi står ved inngangen til Kongene Dal – endelig og omsider!

Saber har vært her tusen ganger – det vil si: Han har ventet i bilen utenfor. Nå blir han beordret med inn. Men får han lov? Har han adgang

her? Først må vi albue oss frem gjennom en basar som fører til inngangen, her er pågangsmotet fra de innfødte på topp, de forsøker å pakke på oss all verdens suvenirer. Forsøket mislykkes. Hva med noen ekstra flasker vann? Prisene er så høye at vi lar det være. Etter sigende er det en kafeteria inn i dalen et sted, vi får prøve der.

Så står vi ved sikkerhetskontrollen. Saber slipper med nød og neppe gjennom, jeg må gjentatte ganger forklare at han er med meg som tolk, livvakt og den slags. Hans papirer granskes nøye. Han har ikke adgang her, får jeg forklart. Men jeg avfeier det hele som tull og tøys, insisterer på å ta ham med, basta, jeg er egyptolog far Norge – *no nonsense!* Ok! Det gikk.

I inngangshallen er det en svært verdifull rekonstruksjon av hele dalen – i plexiglass – med alle gravene bygget under, et sant virvar av passasjer ned i fjellet; alle er de forskjellige, noen ligger dypere enn andre, noen er lengre, andre kortere. Trengselen er stor for å komme til for å se, det vesentlige er å bøye seg ned og få sett det hele nedenfra.

Ved billettluken får jeg adgangstegn til tre kongegraver, det koster litt, men la gå. Saber koster to egyptiske pund. Et lite tog transporterer oss et stykke oppover i dalen. Ved neste kontrollpost går det lettere. Her er noen graver til spesiell pris - vi tar til takke med Tutankhamun, hundre pund ekstra takk! Saber går fri denne gangen. Så må vi avlevere fotoutstyr,

det er klokest å Det er svært varmt denne ettermiddagen, vi vil trenge mer vann.

Så ser vi dalen foran oss. Den ligger der som en hovedgate med mange sidegrener, med fjell på alle kanter. Midt i er det en piazza hvor en kafeteria er å finne. Inngangen til gravene er bygget som sjakter inn i fjellet, de er alle omgitt av murer som skal beskytte mot vann og annet. Vi provianterer etter å ha satt til livs en stor kopp søt te. Så bærer det av sted. Guideboken min viser hva som er å se – her er det bare å velge.

Her er over 80 graver i alt, mer enn 20 av dem er kongegraver. Resten tilhører andre notabiliteter. Men bare de færreste av alle disse er dekorerte og åpen for publikum. De aller fleste er nemlig ødelagt, av elementene, av mennesker som har benyttet seg av dem gjennom tusener av år, eller som ikke er skikkelig utgravd. Det underlige er at når man valgte å begrave kongene her, var det nettopp fordi de mente å ha funnet en helt trygg måte å unngå gravrøvere, de hadde brutt seg inn i alle pyramidene og vandalisert dem, samt i alle andre graver de kunne komme over. Den første som benyttet seg av Kongenes dal var Tutmose I (1493-1482). Med andre ord ble dalen benyttet gjennom hele 3 dynastier: 18 – 19 – 20.

Over alt er det turister, noen få egyptere er å se. Til gjengjeld myldrer det av unge selgere som prøver å få solgt billige guidebøker med dårlige reproduksjoner. Vi kjøper et par for å bli kvitt disse. Men det var å forregne seg – nå kommer alle hitover og presser på med fornyet energi. Vi ber vaktene om hjelp – de bare ler av oss. Men så klarer vi å rive oss løs og andre overtar rollen som lett bytte. Der kommer de med små suvenirer – billige varer av alt mulig, særlig katten Bastet, dårlige imitasjoner av usjabtier, bomullsartikler, og mye annet.

Guider snakker om hverandre på mange sprog: tysk, engelsk, fransk, spansk, italiensk – noen kan til og med japansk. Stillhet er en mangelvare i Kongenes dal denne ettermiddagen, her er ingen respekt for de døde. Men så ligger de ikke lenger i sin respektive graver. De er for lengst fraktet til Kairo Museum etter å ha flyttet på seg en god del.

*

Første grav vi velger er Ramses III, på venstre hånd. Dette ble et storslått første møte med gravkunsten. Vegger og tak er dekorert med motiver fra egyptisk religion og sier oss mye om hva de forestilte seg om livet og døden. Kongens navn ser du mange steder: *Ramesses heka-iunu* – Ramses, hersker over Iunu (som betyr Luxor - eg.: Waset - her kalt Iunu i Syd, til forskjell fra Heliopolis i Nord) og navn nummer to: *User Maat Ra Meri Amun* (valgt av

Ra's Maat, elsket av Amun). Graven er lang, den nest lengste i dalen - 188,11 meter - og er utstyrt med en del sidekapeller. Da denne ble oppdaget i 1769, men var så full av slagg og avfall at det først var på slutten av 1800-tallet at den først ble rensset og tømt. Dekorasjonene er relativt godt bevart og i hele hovedkorridoren er veggene beskyttet av glass. Et gjennomgangstema er selvsagt den avdødes møte med Egypts guder. Vi gjenkjenner lett Amun, Osiris, Atum, Ptah og mange andre størrelser. Denne Ramses var den siste av Egypts store krigerkonger, og hans grav er et monument over hvor vellykket han var. At han døde som resultat av en palasskonspirasjon, er det intet som tyder på her inne. Han regjerte i nesten 30 år og hadde god tid til å forberede sin grav.

Jeg tar meg tid til å oversette noe av de enklere tekstene - Saber måper. Hvor i all verden har jeg lært dette? På universitetet hjemme ... Hvor er det? Bergen, i Norge? Hva er Norge? Et stort land med liten befolkning ... Må alle lære gammelegyptisk? Neida - vi var bare tre stykker som deltok på forelesningene ... Her er de vanlige ærestitler som tilkommer Egypts farao: Sønn av Ra, Herre over de to land, Herre over åpenbaringer (umulig å oversette) - Liv, Makt og Helse til deg for evig tid - jeg har gitt deg evig liv lik Ra!

Den beste kunsten er å finne i sidekapellene, her er hieroglyfene fargelagt og i rammer mot en bakgrunn i oker. Folk strømmer inn og ut -

her er for lite oksygen - varmen er vanskelig å takle. Folk snakker høyrøstet, guidene nærmest roper, alt er et uverdigg pandemium.

*

På anbefaling av en av vaktene fortsetter vi oppover dalen, til en grav som har et delt navn: Tausert-Setnakht; den ligger like ved graven til Seti II. Denne er overdådig dekorert, og det skyldes at den har lidd en svært vekslende skjebne, skiftet hender, om man vil. Tausert var Seti II's dronning, ville regjere alene etter Setis død, men ble avsatt, men først etter at en sønn, Siptah, hadde regjert, han døde ung. En viss Setnakht tok tronen, han ble far til Ramses III som plasserte ham i denne graven ved hans død. Med andre ord: Her har vi dekorasjoner fra så forskjellige regjeringstider som Seti II, Tausert, Setnakht og Siptah. – Resultatet er blitt overdådig rikt, som ventelig kan være.

Her er ikke så mange turister i øyeblikket, de er vel gått til Ramses III eller VI.

Dette er en grav man nyter, fra først til sist. Den er lang, et resultat av alle endringer og utvidelser. Her venter gudene på oss, moderne mennesker som ikke tror på dem lenger. De er så delikat tegnet og malt at de nesten kunne hoppe ned fra veggene der de befinner seg og komme oss i møte: Maat, Ra-Harakhty, Thot, Horus, Anubis, Geb, Isis, Neftys, og mange

av de andre. Veggene er forsynt med tekster fra en samling vi kaller "Dødeboken": beretninger om sjelens ferd i det underjordiske, vandringen gjennom død til nytt liv. Her er benyttet de beste kunstnerne, så vidt vi kan skjønne, her har de overgått seg selv. Forklaringen er selvsagt at graven har hatt en lang og vekslende historie, mange har arbeidet her over lengre tid.

Vi er av og til alene her inne – sammen med vakten - og jeg kan fortsette å gi Saber noen egyptologiske injeksjoner. Det er mye å repetere her inne, altfor mye – jeg velger noen få scener her og der. Vakten prøver hele tiden å overta denne lille guideturen, i håp om *baksjish*. Han blir mektig frustrert over at jeg ønsker å forklare selv. Saber hadde aldri forestilt seg at gravene var så imponerende – nå vet han det av selvsyn.

- *Kom – vi har enda noen godbiter i vente!*

*

Og så havnet vi øverst i dalen, høyt oppe i fjellsiden, i graven til Tutmose III, kalt Egypts Napoleon, en av de største krigsherrer landet har kjent, helt avgjørende for at Egypt etablerte et imperium under det 18. og 19. dynasti. Gjennom 20 lange år kriget han hver sommer – fortrinnsvis i Midt-Østen – og hvilte i Egypt hver vinter. Vi kommer hit ved å klatre opp moderne trapper og stiger. Når toppen er nådd, bærer det nedover i fjellet, langt ned

denne gangen, helt ulikt de gravene vi hittil har besøkt. Vi går i vinkel inntil vi med ett står i gravkammeret. Det er ovalt i formen, stort, dekorert med tekster i sort og rødt, som på en papyrusrull. Det hele er såre smakfullt.

Sarkofagen i midten er juvelen i kronen – et nydelig arbeide som er hugget av gul kvartsitt, men farget rød for å se ut som granitt, den har form som en *kartouche*. Mumien ble fjernet i gammel tid og plassert i den berømte kollektivgraven TT 320 nær Deir al-Bahari. Dette gjorde av sikkerhetsmessige grunner, gravrøveri var blitt et stort problem. Faktisk samlet de sammen alle de mest berømte kongene og plasserte dem i denne klippegraven som så å si er umulig å nå. Den ble først oppdaget i 1881, og mumiene ble fraktet til Kairo, det var mellom 40 og 50 av dem.

Graven ble oppdaget i 1898. Den var blitt plyndret i gammel tid. Tyvene forsynte seg av det som interesserte dem, kastet alt annet hulter til bulter. De må tatt med seg gjenstander til grav nummer 4 ved inngangen til dalen, for her fant man i 1978 mange gjenstander med Tutmose III's navn.

Mumien av Tutmose III så vi i Kairo Museum. Han er forbløffende liten av vekst, fint mumifisert, tennene er gode til tross for høy alder.

Vi blir nødt til å kjøpe mer vann før vi fortsetter til siste grav – Tutankhamuns. Heldigvis ligger kafeteriaen like overfor denne siste kongegraven i dalen, den bærer nummer 62.

Så begynner et eventyr av et helt spesielt format – grunnet all den mediadekning som funnet av graven fikk. Den ble funnet i 1922 av Howard Carter under et aller siste forsøk på å finne den. Da visste de at den var her et sted. Men Lord Carnarvon hadde ikke råd til flere forsøk – det var nå eller aldri. Og det holdt. Det var vanngutten som først oppdaget trappetrinn i grunnfjellet på et sted der det hadde stått noen hytter for arbeiderne tidligere – det var grunnen til at ingen hadde oppdaget den før. Vanngutten er i dag en gammel mann, men lever fortsatt.

Vaktene har en liten pause ved graven – kom igjen om en time. En flokk turister som har møtt opp blir utålmodige og anspent. Så viser det seg at Saber kjenner de to vaktene godt fra landsbyen hjemme. De vinker oss innfor og stenger porten før noen av de andre klarer å smette inn. – Vi har helligdommen for oss selv og kan gå ned de kjente trappetrinnene som vi har sett på bilder og på film.

Med ett står vi i forværelset, der det var stuert sammen hundrevis av gjenstander. Like til venstre for inngangen ligger mumien av kong Tut i en glasskiste. De har tatt ham ut av sarkofagen og lagt ham til offentlig skue,

en ynkelig utseende ungdom. Mumien ble faktisk ødelagt under arbeidet med å ta den ut av sarkofagen. Grunnen til dette var at den så å si var limt fast med forskjellige flytende midler, de måtte varme den opp for å få den løs. Så skjedde det at hodet løsnet, penis falt av, og så videre. Hodet, hender og føtter er det som stikker frem fra det nye og rene lintøyet han nå er svøpt i. Likevel er han et trist syn, dette siste skuddet på en gammel kongelig stamme. – Kunne han virkelig ikke få hvile i sin sarkofag? Gjør man alt for turistene i dette landet?

Sarkofagen ligger der den skal, på sitt opprinnelige sted i neste værelse. Her er veggene dekorert, men bare her, noe som tyder på at begravelsen kan ha skjedd raskere enn forventet. Mange tror at denne lille graven opprinnelig var tiltenkt en annen, for eksempel onkelen, general Ay. Hans grav ligger i en annen dal, den mot vest, like bak den vi står i, en større grav med mye dekorasjoner, en vi ikke har tid til å besøke denne dagen. Tuts gravkammer avbilder kongen sammen med noen av gudene: Osiris omfavner ham som velkomsttegn til dødsriket, til høyre ser vi Ay som utfører den seremoni som kalles "åpning av munnen": den avdøde kongens munn åpnes for første gang etter døden slik at han skal fungere i livet heretter. Ay bærer her et leopardskinn som tegn på yppersteprestlig verdighet.

Vi takker for oss, gir vekten en ekstra slant, og går opp de seksten trinnene til alle dem som venter ute – nå er det endelig deres tur.

Tilbake i Luxor finner jeg en restaurant i basaren. Turistbasaren er ikke helt lett å manøvrere seg gjennom. Her blir du nesten overfalt av selgere av alle slag, de vil gjerne bruke pengene dine, uansett midler. Det eneste av interesse er en skredder som syr klær etter mål og har et stort antall modeller hengende rundt omkring i butikken. Prisene er rimelige. Her spør vi om kaki- og linstoffer, alt som hører til et klassisk Egypt-eventyr. Han måler og vi bestiller. Hva med silke? Brukes ikke lenger i Egypt! Hva med fløyel – har de det? Ja, men av lav kvalitet. Vi blir anbefalt å gå til den andre basaren – den for egyptere – for å lete litt der, den begynner der turistbasaren ender. Vi velger å komme tilbake til saken en annen dag.

Etter mat og drikke går turen tilbake til Vinterpalasset. I arkadene foran hotellet ligger butikker i fleng, også en bokhandel, den eies av egyptiske kristne – koptere – noe vi ser av alle de bilder av pavene deres som pryder veggen her og der. Her er et stort utvalg av faglitteratur og skjønnlitteratur om Egypt, samlinger av gamle foto av Luxor som viser stedet i forvandlingens tegn, suvenirer av alle slag og mye annet. Det er utrolig hvordan det gamle Egypt appellerer til moderne forfatteres fantasi. Metervis av hylleplass fylles av romaner om fiktive og historiske skikkelser, ikke bare Christian Jacq og Elisabeth Peters, men en horde nye navn. Alle

forsøker de å leve seg inn i en fortid som de så nødig vil gi slipp på. De skriver og skriver, i håp om å få dele sine inntrykk med andre.

Denne natten ble travel, om jeg husker riktig. Samtalene med Thot dreier seg om det vi har opplevd denne andre dagen på Luxors vestbredde.

- *Hvilke tanker gjør du deg om det du har sett?*
- *Troen på livet etter livet ... at døden er en forvandling, en portal inn til et nytt liv ...*
- *Men dette visste du fra før – hva er nytt for deg?*
- *At farao blir selv en gud – Osiris!*
- *Men guddommelig har han vært hele sitt liv ...*
- *Ja, men nå er det mer poengtert!*
- *Underverdenen er blitt faraos rike, ja. Her består han mange prøver og overlever mange farer.*
- *Gjelder dette bare farao – hva med oss andre?*
- *Han gjennomgår alt dette for deres skyld, min venn, han vokter dere i død som i liv, han forbereder en vei for dere alle.*
- *Dette er en slags apoteose – faraos himmelfart?*
- *Om du vil ... Egypt kan ikke bestå uten farao, han er bindeleddet med alle oss guder ... han eier landet og han råder over det i liv som i død.*

- *Gravene viser oss altså en teologisk kunst?*
- *Helt riktig, professore!*
- *Og når gravene plyndres og mumiene skjendes er det Egypts evige fred som står på spill?*
- *Riktig igjen! Derfor reddet prestene mumiene og la dem på tryggere steder – Egypt er ikke Egypt uten kongene.*
- *Å bevare farao er ensbetydende med å sikre og bevare Egypt?*
- *Nemlig!*
- *Og gravrøverne?*
- *De lider evig straff og pine – de er Egypts fiender!*
- *Hvorfor er kong Tut så uvesentlig i Egypts historie?*
- *Hvem sier det? Tøv og tøys! Han er en av de beste kongene vi har hatt.*
- *Fordi?*
- *Fordi han gjenreiste den gamle religionen og åpnet templene igjen etter at hans far hadde stengt dem. Husk: Han ble født i Akhetaten – Amarna - og vokste opp der, i skyggen av Akhnaton. Da faren dør overtar prestene i Karnak på ny, unge kong Tut flytter tilbake til Luxor, han kalles nå Tutankh-Amun. Sirkelen er sluttet.*
- *Og dere jubler over hans triumf?*
- *Jada, Vi holder hans minne høyt i ære!*
- *Hva døde han av?*

- *En kombinasjon av sykdommer - verst var en betennelse etter et benbrudd.*
- *Og alle teoriene om at Ay myrdet ham?*
- *Ha, ha, ha - sludder!*
- *Men kongefamilien dør ut med ham?*
- *Det stemmer, generalene overtar.*
- *Og Ankhesenamun, hans dronning?*
- *Hun prøvde lykken hos asiatene - men uten større resultat.*

Jeg stusset litt.

- *Hvor ligger hun begravet?*
- *I en fellesgrav - dere han oppdaget den for lengst!*
- *Hvilken - nummer 55 eller 35?*
- *Husker ikke ...*

*

Morgenen er varmere enn de to foregående. Vi skal til det største tempelkomplekset verden kjenner – Karnak – og kjøper vann i mengder, for vi skal inn i en stenørken. Vi kommer dit i hestedrosje. Ali fikk napp denne morgenen og er svært fornøyd, inntil vi avtaler prisen. Da oppdager han at livet ikke er så rosenrødt som han hadde trodd. Etter mye krancling går han med på 20 egyptiske pund, gir hesten et rapp, og vi raser av sted.

Parkeringsplassen er full av turistbusser, selv om klokken bare viser 09.30. Det er en uendelig lang kø foran billettkontoret. Når det blir vår tur har de ikke mer vekslepenger. Sedlene fra bankautomaten er for store – kom tilbake en annen gang! Den går ikke. Etter mye munnhuggeri er det en av de lokale guidene som hjelper oss inn, han kan veksle. Trenger vi guide, forresten? Ikke det – hvorfor? Jeg viser frem guideboken jeg alltid bærer med meg: *The Treasures of Luxor and the Valley of the Kings* av Kent R. Weeks, Kairo 1005. Han snøfter – dette kan han bedre! Tull og tøys, ingen kan Luxor bedre enn professor Weeks! Det er ikke lov å gå alene, prøver han seg. Jo da, det er det det er - takk for pengehjelpen og farvel!

Karnak er i dag et resultat av århundrer med byggeaktivitet. For under hele Nyriket – Imperiet – ble templet til Amun, Mut og Khonsu utvidet og bygget på, til det ugjenkjennelige. I deg ligger her et virvar av templer, men hovedtemplet er det vi kommer inn i først, med den enorme søylehallen. Du vandrer bakover i egyptisk kongetid dersom du går rett

frem. Oppslag - plansjer og klart – viser hvordan anlegget vokste ettersom de mest kjente kongene bygget på det eldgamle templet som var opphav til det hele. Anlegget måler i dag 2 kvadratkilometer og vitner om at dette var en slags faraonisk helligdom, en slags slottskirke i Egypts velmaktsdager. Dette var det rikeste tempel i landet, det eide mest jord, hadde flest slaver og tjenere, styrte 65 byer, hadde 46 skipsbyggerier, mottok utrolige mengder gaver (skatter og avgifter) i gull, sølv kobber, vin, dyr, frukt og grønnsaker. Hver nye farao overgikk sin forgjenger i å bygge stort, de rev ned, raserte og fornyet for å få plass til sitt eget. Templets indre var en verden for prestene og deres tjenere. Folket kom aldri inn hit.

Amun var rikest, størst og best, liten tvil om det. Presteskapet her hadde stor makt, og det var de som hadde fått Tutankhamun til å forlate Akhetaten (Amarna) og komme tilbake til Luxor, skjønt han aldri hadde vært her før. De store matlagrene var en slags sikkerhet i trange tider, dersom uår herjet. Men Karnak overlevde ikke tidens herjinger, det vi ser i dag er gjenreiste og rekonstruerte monumenter. Selv den store søylehallen nær inngangen falt under sviktende fundamenter eller jordskjelv og måtte reises opp igjen av franske arkeologer på 1800-tallet. Gamle fotos viser hvordan det hele lå i ruiner før gjenreisningen begynte.

Vi gjenkjenner de store faraonavnene på mange bygninger: Ramses III – Ramses II – Seti I – Horemheb – Amenhotep III – Hatshepsut – og så

videre. Vi går i en slags sildestim, det er nesten umulig å fotografere. Alle bussene har fraktet turister fra Hurgada, de som ikke kommer hit, drar til Vestbredden og gravene der. Vi følger stimen, den tar av til høyre etter en stund, like ved de to obeliskene - vi kan fortsette rett frem, mot templets eldste deler, nær muren mot øst. Ødeleggelsene her er store og det er lite å se av de deler som fører oss lengst tilbake i tid. Så tar vi av mot den lille innsjøen som prestene vasket seg i. Solen står i senit – det er snart nok for i dag. En av vaktene anbefaler oss å gå opp til en utkikkspost like ved for å få best mulig oversikt over det hele. Det lønner seg, utsikten er storslått.

Så går kroppen i stå – vil ikke mer.

En kafeteria redder oss fra heteslag og kollaps. En bredbremmet hvit solhatt – kjøpt i Saqqara året før – hjelper bare måtelig i varmen. Søt te gir nytt liv, det gjør også kjeks og frukt. Kamera har fått hjertestans, kan det skyldes varmen eller sand som er trengt inn? Må huske å få det rensset i Luxor ... Her er stappfullt av medtatte besøkende, alle skal ha drikke og litt å spise. Med litt smidighet finner vi en ledig sitteplass ved et langbord i et skyggefullt hjørne – føttene trenger snart seriøs oppmerksomhet. Vi strekker leggene og lindring setter inn. Mer varm te gjør underverk, livet kan fortsette.

Så blir vi grepet av lysten til å se nye deler av det enorme anlegget.

Vi drar korteste veien til det store templet til Khonsu, like ved de store portalene som leder mot Mut templet; dette er nok et svært tempelanlegg mot syd, men stengt grunnet arbeider. Khonsutemplet er godt bevart. Vi kan spasere omkring selv om amerikanske arkeologer driver og renser veggmalerier og søylepryd. Stillaser fyller inngangshallen, men ikke de indre deler av templet. Noen av amerikanerne lar seg gjerne forstyrre under arbeidet og forklarer om restaureringsprosessen: De renser gamle tablåer og innskrifter, de maler ikke over dem på nytt. Resultatet vil bli imponerende.

Det er i de innerste kamrene mot templets bakvegg at den helt store overraskelsen venter oss. Siden vi er alene, går vaktene med på å slippe oss inn i et par kapeller som er stengt. Her venter det helst store egyptiske eventyret på oss: De opprinnelige dekorasjonene er helt intakte – fargene de er mest imponerende vi har sett så langt. Faraos bringer gaver til gudene: På rekke og rad står de der med sine kjente former, mennesker og dyr kombinert, fargene er de opprinnelige – og de kan ta pusten fra noen hver av oss. Ingen andre besøkende dukker opp i øyeblikket, vi har hele herligheten for oss selv. Dette bygget er i det store og hele reist under Ramses III, men her er mange vitnesbyrd om senere herskere, ikke minst de siste herskerne i det 20. dynastiet – særlig Ramses XI – som viser at den

egyptiske staten er svekket og at presteskapet i Karnak blir de reelle herskerne i Øvre Egypt.

Vi passerte så vidt minnetemplet til Ramses III i den store indre gårdsplassen i Amun-helligdommen, like før vi går inn i den store søylehallen. Dette er også svært godt bevart, takket være alt det avfall og slagg som dekket det meste av helligdommen. Da de grov det hele frem igjen, fikk verden på ny se et egyptisk tempel fra storhetstiden, med mye av dekorasjonskunsten forbløffende godt bevart. Selvsagt er det ikke tale om dekor i vår moderne bruk av ordet: Det vi ser er hellig kunst som illustrerer og gir mening til byget som helhet. Og denne handler om farao som gudesønn, som farao som landets store beskytter og livgiver. Dette passer alt sammen godt i tilfellet Ramses III, siden han var den siste store krigeren. Den greske historikeren Manetho (3. årh. f.Kr.) delte egyptisk historie inn i perioder som han identifiserte som "dynastier", 30 i tallet, deretter fulgte persisk, gresk og romersk overherredømme.

På Vestbredden ligger et enda større tempel til minne om denne store farao, bygget i de samme proporsjoner som Khonsutemplet vi nettopp har besøkt. Guideboken til Kent R. Weeks forsikrer oss at det er like godt bevart som det vi nettopp har sett, bedre faktisk og av atskillig større proporsjoner. Og med det samme ser vi for oss mumien til denne farao

slik vi fant den i museet i Kairo: Et viljesterkt ansikt, fullt av uttrykk, typisk hersker.

La oss snarest komme oss til Vestbredden og se på herligheten.

*

Vi fant Saber i fetterens drosje like ved fergeleiet. Han vinker begeistret, han er ledig, hopp inn!

- Hvor skal vi?

- Til Medinet Habu!

- Vi må først kjøpe billett!

- Ok!

- Templet ligger like ved!

- Først mer vann!

- Det fikser jeg!

Hele tempelanlegget har fungert som en liten landsby: omgitt av høye murer, med alle slags nødvendige bygninger mellom tempelbygget og murene rundt (lagerrom, verksteder, arbeidsboder – et lite kongepalass dersom Hans Høyhet skulle komme hit).

Vi går først rundt templet for å få inntrykk av dimensjonene i det hele. Vi tar til venstre for inngangen og beveger oss langsomt langs den første av langveggene. Denne er dekorert med kampscener fra kongens mange slag mot landets fiender. Den hvite bakgrunnsfargen er blitt borte med tiden – vasket vekk av sol og regn – det er også fargene som prydet personer, vogner og hester, våpen og skjold, ikke minst fiendene fra øst og vest, syd og nord. Det slår oss at å være farao i Egypt umulig kunne være en enkel oppgave.

Ramses III regjerte fra 1186 til 1155, da falt han som offer for et palasskomplott. Dette oppstod i kongens harem der en av hans tre dronninger – Tiye – som ville at hennes sønn, Pentaweret, skulle arve tronen etter faren. Men den utpekte etterfølger var sønn av en annen dronning, Tyti, og det ble han som etterfulgte faren som Ramses IV, noe som tyder på at sammensvergelsen ble oppdaget. Hele 38 personer var impliserte. De fleste av dem ble henrettet, noen fikk begå selvmord. Alt dette vet i detalj siden rettergangen er beskrevet i et papyrusdokument. Det som er kommet til i ettertid, er at da man undersøkte Ramses' mumie, fant de spor av et dypt kutt i strupen og i nakken på kongen, mer enn dypt nok til at det kostet ham livet. En typisk palassrevolusjon – med et uheldig utfall. Det spesielle er at dette skal ha skjedd under en feiring på stedet der vi befinner oss – i Medinet Habu – kanskje i palassruinene der vi nå står.

Vi fortsetter marsjen rundt templet og står ved inngangen på ny.

Så går vi inn i helligdommen – her er minst like varmt som i Karnak, men solen står ikke så høyt lenger og Saber bærer rikelig med vann i skuldervesken. Templet er praktfullt, særlig de godt bevarte dekorasjonene nede i ankomsthallen og oppe i det øvre galleriet. Vårt kamera er kommet til hektene igjen og et nytt minnekort kan fylles med bilder av egyptisk kunst i storhetstiden. Dette blir bare et første besøk – hit kommer vi garantert tilbake. Men vi har hele tiden en eller annen guide i hælene på oss. De bruker denne teknikken: hekter seg på en eller flere turister – begynner å forklare et og annet – deretter tar de deg med på en rundtur over det hele – det hjelper lite at du har en kompetent guidebok i hendene. Til sist rekker de en hånd frem for å høste *bakshisj*. Vil du unngå dette må du helt i starten signalisere at du klarer deg selv – *la, la, la, shukran!!!* Vær forberedt på å måtte gjenta operasjonen flere ganger under samme besøk.

*

Har vi tid til å se mer i dag? Det er helt opp til meg, får jeg vite.

- Kjør til Kongenes Dal!
- Javel!

Kort tid etter står vi i den sidedalen mot vest som kalles med arkeologenes engelske navn The West Valley (WV). Her ligger noen få graver, tilhørende

kjente konger: Amenhotep III og Ay. Vi skal besøke den av dem som er åpen for publikum. Ay ble kong Tuts etterfølger, og hadde vært hans formynder da han var helt ung. Ay var hans onkel i all sannsynlighet, og den som giftet seg med Tuts enke, Ankhesenamun, som for øvrig var hans barnebarn: Det var viktig å holde kongeembedet innenfor familien – intet nytt blod, takk!

Denne dalen er større enn Kongenes Dal, fjellene er høyere og villere å se til, her er aldri mange besøkende samtidig, du har vanligvis stedet for deg selv. Her er helt stille. Vakten venter i en hytte like ved et lite hus som Theodore Davis bygget som hovedkvarter under hans ekspedisjoner. Vakten kommer bort til bilen, vi slipper ham inn, og med et stort nøkkelknippe i hånden setter han seg i baksetet, ved siden av politimannen som de sendte med oss fra billettkontoret i Kongenes Dal. Så kjører vi et stykke til, runder noen svinger mens dalen hele tiden blir trangere. – Endelig – vi er fremme.

Graven er blant de aller lengste. Den må ha vært forberedt i langt tid – kanskje med tanke på Akhnaton, Tut eller Smenkara. Kunsten er ypperlig og har store likhetspunkter med den vi fant i kong Tuts grav, sannsynligvis er det de samme kunstnerne som er på ferde: samme farger, samme figurer, samme tekster. Men bare gravkammeret er dekket, nok et likhetspunkt. Sarkofagen er blitt knust i gammel tid, og reparert i moderne tid, noe kong Tuts sarkofag ble forskånet for, men mumien var plyndret. Spesialister i

gravarkitektur hevder at Ays grav minner mer om Amarnagravene enn om de vi kjenner fra Kongenes Dal, noe som selvsagt medfører at arbeiderne – i hvert fall arkitektene – ble med tilbake til Luxor sammen med riksadministrasjonen og kongefamilien.

Ute er det ikke så varmt lenger. Solen kaster lange skygger og vi har akkurat tid til å nå fergen før det blir mørkt.

*

Han kom som ventet. Vanligvis var det Thoth som kom, han var kunnskapens gud, skrivekunstens gud, sønn av solguden Ra, hans by var Hermopolis (med et gresk navn: Grekerne sammenlignet ham med deres gud Hermes).

I det jeg ble var ham, var det en del spørsmål som presset på, spørsmål fra dagens ekspedisjon – her gjaldt det å være først ute:

- *Var det du som lærte presten Manetho om Egypts historie, den gang de greske kongene hersket?*
- *Ja – jeg forklarte ham om de tredve dynastiene – over tre tusen års historie!*

- *Du er klar over at vi har beholdt denne inndelingen til dags dato?*
- *Jada – men dere ser ingen dypere mening i den: Tredve er et komplett tall, Egypts tall. Persernes, grekernes og romernes herskere er ikke farao i Egypt.*
- *Hva er de da?*
- *Lånte erstatninger – de regjerer i faraos sted ...*
- *Navnet Manetho kommer altså fra "elsket av Thoth"?*
- *Det stemmer!*

Den lille sjimpansen satt der med ansiktet vendt mot vinduet, mot lyset han visste ville komme om ikke så lenge. Han så alltid forventningsfull ut, han var alltid parat til å hilse solen velkommen. Den som var hans far. Her var tale om mer enn tilbedelse, for de to var de nærmeste slektninger. Thoth visste at Ra ville komme, samtidig kjente han både håp og spenning i sitt indre. Hver morgen var like ny, hver dag en ny skaperakt, hvert menneske han traff ble til en elev og disippel. Nå var jeg først ute igjen:

- *Karnak er et monument over Luxors guder – Amon, Mut, Khonsu – hvor langt tilbake kan vi spore disse?*
- *Helt til det XII dynastiet.*
- *Og så tar det hele av og blir et monument over Nyriket, Imperiet?*
- *Riktig! - Hvilken bok bruker du, forresten?*

- *Professor Weeks guidebok til Luxor.*
- *Den er bra!*
- *Men Karnak er enormt – det vil ta tusen besøk for å få med seg alt!*
- *Ja, her må du komme tilbake igjen og igjen ...*
- *Men det hele er jo et monument over Imperiet – Nyriket – og Luxors tid som hovedstad og byens gamle gud Amun?*
- *Riktig! Det er en lokal helligdom som vokser til en rikshelligdom i det som er den rikeste perioden i landets historie – her sparte de ikke på noe. De mest kjente faraoer har alle satt sitt preg på helligdommen.*
- *De bygget nytt hele tiden?*
- *Ja, overalt. Ofte rev de gammelt for å få plass – og materialer – til nytt. Det du ser i dag er et konglomerat av alt mulig.*
- *Og de eldste delene? De er nesten borte, alle sammen – slukt opp av det nye ...*
- *Samtidig finner vi spor av senere tider, tider da Egypt var svekket?*
- *Jada, her er mange spor av både grekere og romere – perserne var her før dem!*

Var det virkelig min tur til å spørre denne natten? Hvor lenge fikk jeg fortsette slik? Kanskje var det klokest å skynde seg videre:

- *Var det Ay som drepte kong Tut?*

- *Nei – dette er et moderne eventyr. Tut døde av naturlige årsaker: infeksjon etter et benbrudd, malaria, og en del andre komplikasjoner.*
- *Ble han ikke offer for pesten som kom til Amarna?*
- *Nei – men det gjorde andre i kongefamilien.*
- *For eksempel Nefertiti?*
- *Ja, hun er den mest kjente av dem.*
- *Men Ay fortsetter jo slekten – vi kan ikke hevde at den døde med Tut!*
- *Jo, det kan vi, for Ankhesenamun fikk ingen barn med Ay. Han var dessuten hennes onkel ... så gammel at han døde bare et par år senere. Da var hans unge dronning allerede blitt offer for pesten.*

Elsket av gudene – gave fra gudene ... jeg var visst like heldig der jeg lå.

- *Dersom gudene har hver sin by som hjemsted: hvilken er din by?*
- *Grekerne kalte den Hermopolis – dit må du dra. Der er fortsatt levninger tilbake. Ras by er Iunu, grekernes Heliopolis - Ptahs by er Memphis, Knum bor i Elefantine, og så videre.*
- *Hvordan binder dere alt dette sammen?*
- *Amun og Ra forener hele landet med alle dets guder – de opererer sammen som Amu-Ra, landets høyeste guddom.*
- *Amun vokser seg altså stor og sterk sammen med Luxor?*

- *Du kan vel si det slik. På ditt moderne vis. Egentlig var han nummer en hele tiden.*
- *Og du selv?*
- *Jeg har vært med hele tiden, fra Egypts morgen.*

Hadde han kanskje noe å betro meg om Medinet Habu, det store templet til minne om farao Ramses III?

- *Her er opprinnelig et tempel til Amun, sammen med skaperguden Ptah, for det var her verden ble skapt, i den forstand at det tørre land kom til syne og hevet seg over vannmassene - dette temaet finner du i alle de store templene. Her valgte Ramses III å bygge sitt store minnetempel – større enn Ramesseum, nettopp fordi det var viet Amun. Og det brukte han hele sin tid som farao på å gjøre – vi kan lese oss til hele hans regjeringstid i dette monumentet.*
- *Nok et sted man ikke blir ferdig med?*
- *Som du sier!*

Og det var det siste jeg husket fra den natten.

9/2

Luxor arkeologiske museum er et moderne bygg som huser minner fra byens storhetstid. Det dreier seg om et mønstermuseum når sant skal sies. Her er god plass, rikelig med informasjon, utmerket belysning, unike gjenstander i fleng, et par viktige mumier, mange praktfulle statuer, en del våpen, materialer fra bygninger som ble revet, og så videre. Museet er også utstyrt med en god bokhandel.

Det er særlig portrettkunsten som tar pusten fra oss her inne. Egypterne hadde en utrolig evne til å skape stor kunst ved hjelp av beskjedne redskaper. Ansiktstrekkene hos de forskjellige kongene ser ved første øyekast like ut, men ved nærmere ettersyn er de forskjellige alle sammen. Men de er alle idealiserte – det er faraos rolle som mellommann mellom guder og mennesker som fremstilles, kongens overjordiske rolle reflekteres i hans uttrykk og antrekk: hodeplagg, emblemer på hodesmykket, herskerstaver, og annet. Det er langt fra disse portrettene til personen bak. Men det gjør så lite, deres posisjon og rolle er det avgjørende.

Sammenligner vi med de romerske keiserportrettene er både likheten og forskjellen stor. De romerske herskerne gjenkjenner vi med en gang,

romernes portrettkunst er briljant i sin naturalisme. Likevel er de også idealiserte. Ta for eksempel keiser Augustus. Han regjerte i førti år, og i løpet av denne perioden er det ingen endring å spore i hans offentlige utseende – han er evig ung og sterk. I virkeligheten var han langt fra det: Augustus var verken sterk eller sunn, han var døden nær mange ganger i løpet av sin lange regjeringstid. Utseendet stemmer heller ikke: Med årene mistet han både håret og tennene. Han var liten, tynn og puslete å se til. Men når du ser ham på myntene, statuene, byster og på relieffer, er han en perfekt skapning å se til.

Dette – og mye annet i sin herskerideologi – hadde romerne lært i Egypt, noe grekerne hadde gjort før dem. Egypt gir dem både ideologien og formvalget i herskerkulten. Men straks vi ser de forskjellige egyptiske kongene avbildet, stusser vi uvegerlig: Hvem er hvem? Amenhotep III, Tutankhamun, Ramses, Seti – hvor er forskjellene å se? De er der, såfremt du gir deg tid til å se etter. Alle er de forskjellige, men forskjellene er ikke så store som likhetstrekkene. Solkongen – Amenhotep III – har ansiktstrekk som skinner og funkler. Tutankhamon ser virkelig ut som en idealisert ungdom. Ramses er mer viljesterk, som hans far Seti også er det. Et trent øye vil kunne identifisere dem uten problemer. Men vi som er her for første gang, må finne oss i å lære nytt hele veien. Og museet i Luxor er en god skole i nettopp dette.

Vi stanser også opp ved et utstillingsvindu som viser buer av mange slag: buer til jakt og buer til kamp. De er forseggjorte og kommer fra rike graver. Men de ser gjenstridige ut – ikke alle kunne spenne dem. Farao er alltid fremstilt som den største bueskytter i landet, han leder sitt folk i krig, slik vi ser det fremstilt i veggdekorasjonene på templenes fasader, i Luxortemplet, Karnak og i Medinat Habu. Her er faktisk kjempebuer å se, altfor store til at selv den sterkeste faraο kunne bruke dem. Det viser seg at disse var festet til bakken og fungerte som et langdistansevåpen, med grusomme konsekvenser for dem de måtte ramme. En mumie er kanskje den største attraksjonen her inne. For den vi ser i er en gave fra USA, der den var havnet av mange underlige grunner. Det er kanskje selveste kong Ahmes vi ser ligge der, han som startet storhetstiden i Luxor og ble begynnelsen på det 18. dynasti.

*

Dagen er ung og vi jager videre. Neste mål er Hatshepsuts tempel på Vestbredden. Først ferge, dernest taxi – og vi kan begynne vandringen opp alle trinnene til dette storslåtte anlegget som ble rekonstruert for over hundre år tilbake, da lå det i ruiner etter tidenes herjinger, jordskjelv ikke minst. Men flid og kjærlighet fikk bygget på benene igjen, og i dag er dette et av Luxors mest besøkte monumenter.

Saber var ikke å se, så vi kjørte med en livlig nubier som snakket godt engelsk. Han spurte og grov om alt som kunne fortelle litt om denne turisten fra det høye nord, alt som kunne lette litt på sløret: Hvor lå nå Norge (de fleste tror det er en by i Sverige)? Var jeg gift (her skal man svare varsomt – jeg forklarer at jeg er enkemann og har voksne barn)? Hva er min stilling i samfunnet (jeg er pensjonist)? På hvilket hotell bor jeg (Vinterpalasset, det var enkelt nok)? Er jeg interessert i en ny kone (svar: nei)? Vil jeg ikke heller bo på et rimelig hotell (svar: nei)? Han er ung og vakker – hva med å bli med ham hjem etter besøket (har ikke tid ...)? Skal han vente på meg ved utgangen (ja, gjør endelig det)?

Så venter nok et eventyr.

Hatshepsut er en av Egypts får regjerende dronninger, hun fortsatte å styre landet da hennes mann (Tutmose II) døde, i virkeligheten var hun formynder for sin nevø, han vi kjenner som Tutmose III og som vi gjerne kaller Egypts Napoleon, til minne om alle hans bragder i krig. Han må ha hatet henne inderlig, for da hun omsider døde, lot han hennes navn utradere fra alle offentlige monumenter samtidig som han lot demontere mange av hennes bygninger. Men templet vi nå befinner oss i lot han stå. Han er selv tilgodesett med en mindre helligdom til venstre for det store anlegget.

Her er to store terrasser å besøke. Men før vi stiger opp trappen til disse – på bakkeplan - finner vi galleriet med alle freskene som minnes denne dronningens forskjellige bragder, særlig ekspedisjonen til Punt (landet vi kjenner som Eritrea eller Somalia, eller begge). Denne historien er interessant fordi den ikke bare handler om handelsforbindelser, jakten på råmaterialer og lignende, men også på sjeldne planter – faktisk skal et tre som står ved oppgangen til templet være plantet til minne om denne oppdagerferden (det vi ser i dag er av nyere dato). Mest berømt i hele billedreportasjen er den enormt fete dronningen av Punt: Hun er negroid og så vannformet av en eller annen sykdom at hun knapt kan gå. Båter med mannskap er flittig avbildet, og vi får inntrykk av at ekspedisjonen var en stor suksess, noe som trolig medfører riktighet (flåten seilte langs Rødehavet fra en av de mange havnene egypterne hadde her).

Neste galleri er kjent for den rekken av statuer som avbilder dronningen med faraos attributter: hodepryden med diadem øverst, faraos løsskjegg i særdeleshet. Statuene har bevart mye av sin opprinnelige farge, en dyp rød koloritt som solen har bleknet. Der står hun på rekke og rad, ingen skulle være i tvil om hvor de befant seg. Øverste galleri fører inn til templets forskjellige helligdommer – og de er alle stengt. Her arbeides det, restaurering pågår – stans, stopp, ikke går over sperringen, nei, dere kan ikke gå lenger. Bestikkelser hjelper ikke denne gangen, det var for

mage besøkende til stede til at det lot seg ordne. Vi får heller fotografere så godt vi kan fra der vi står. Templet ligger ved foten av noen imponerende klippevegger, utsikten er fabelaktig, vi ser ned mot Nilen, med store områder med gravplasser like ved, dernest ser vi andre templer lenger nede, landsbyen vi passerte, grønne marker – og endelig elven i all sin majestet.

Da er det vi med ett husker at massakren på et større antall turister fant sted nettopp her. Terrorister ville ramme turistindustrien ved å skremme turistene bort, noe de lyktes i. Bandittene lå på forskjellige steder i fjellsiden bak templet og skjøt mot turistene der nede, hele 67 ble drept. Siden er vaktholdet blitt betraktelig styrket og turistene er vendt tilbake. Men episoden er langt fra glemt.

Etter å ha avlagt Tutmoses helligdom en snarvisitt, bærer det videre.
– Drosjen venter, vår nubier er på plass.

*

Noen minutter senere står vi ved billettkontoret ved inngangen til Dronningenes Dal. Her må vi gå gjennom en basar for å komme til inngangen, selgerne er svært pågående, en av dem blir aggressiv i det vi

avslår å kjøpe varene hans. Heldigvis er det politi til stede. Disse gir selgeren en skarp advarsel, flere klager og han må flytte herfra. Han viser seg intelligent nok til å be om unnskyldning, og vi kan fortsette uten problemer.

Denne dalen har over 90 graver, de aller fleste av disse er tomme og udekorerte, grunnet ødeleggelse fra regnvann, mange har aldri vært brukt. Dalen selv er forskjellig fra Kongenes Dal: Den er langt mindre, rettere, har færre sidegrener – og langt færre turister søker hit. Dette gjør besøket lettere, for de fire gravene som er åpne ville ellers vært praktisk talt blokkert. De fire er: Tity, Ti, Khaemvaset og Amenherkhepshef. I tillegg kommer den mest berømte av alle gravene på Vestbredden – tilhørende Nefertari, Ramses II's fremste dronning, vakker som Nefertiti, foreviget i gravkunsten på stedet. Men her må du ha adgangstegn fra kulturdepartementet i Kairo, en billett koster 20.000 egyptiske pund, sies det. Men om dette medfører riktighet får vi ikke anledning til å undersøke.

De to deluxe-gravene tilhører prinsene Khaemwaset og Amenherkhepshef, sønner av Ramses III (navnene er identiske med to sønner av Ramses II). De er brødre og sannsynligvis sønner av dronning Tyti, hennes grav ligger like ved. Det var italieneren Schiaparelli som utgrov disse mellom 1903 og 1906. Kunsten viser oss kong Ramses som presenterer sine avdøde sønner for gudene i underverdenen. Veggfreskene

er svært godt bevart og garanterer at du finner tilbake hit når anledningen måtte by seg. Prinsene er nydelig fremstilt, men med den særegenhet at hodene deres er for store i forhold til kroppen og pannen er for høy. Guttenes hårlokk på venstre side av hodet er nydelig prydet med flettverk og smykker. Som vanlig i egyptisk kunst er menneskekroppens bryst- og midjeparti fremstilt *en face*, mens hodet og føtter er malt *en profil*. Gudenes drakter er forseggjorte, nesten litt overdrevne å se til. Fargene er delikate, du glemmer dem ikke så lett. Heldigvis er freskene beskyttet av glass paneler.

De er oppstilt i rekker av guder og mennesker. Her er atskillig bevegelse, skjønt ved første øyekast ser de stive og døde ut alle sammen. Men dødsriket er ikke dødt, ifølge egypterne, og det vi ser på veggmaleriene og i kapellene, er gløtt av livet i dødsriket. For her finner du dem alle, de vi har nevnt så ofte tidligere: Osiris (dødsrikets konge), Isis, Neftys, Thoth, Anubis, Knum, Ptah, Hathor, Horus, Neit, Sekmet, og alle de andre. De ønsker den døde velkommen. Gravene ble funnet uten noen form for inventar, men sarkofagen til Amenherkhepshef ligger fortsatt i gravkammeret, tom.

Fred og ro farvel! Mens vi nyter tablåene og det hersker fred og høytid, høres stemmer utenfra, høyrøstede stemmer, de nærmer seg raskt. Ganske riktig – en italiensk gruppe er i ferd med å innta gravender vi står.

Under høystemt latter, skrål og skrik, brøyter de seg vei mens de knapt har tid til å beundre kunsten her inne – at de står i en kongelig grav fra Egypts storhetstid later bare til å øke livsappetitten. Vakten blir først forfjamset, så fortvilet, dernest rasende – de forsøker å ta på freskene! På italiensk griper jeg inn, myndig og med klar røst: Stopp – stopp dette vanvittige opptrinnet! Oppfør dere som voksne mennesker! Respekter stedet – vær stille, ikke ta på noe, gå langsomt gjennom det hele og så ut igjen! Dette hjelper. De gir seg surmulende – bortskjemte store barn i alle aldre og av begge kjønn, de sender meg drepende blikk, jeg svarer med å gjøre tegnet mot *malocchio*. – For en skam, hvisker vakten til meg, han kommer for å takke for innsatsen. Jeg måtte forklare ham meningen med tegnet mot det onde øyet, *malocchio*. Han ler ikke av det, slikt er alvor. - *Allah, Allah!* Han får sagt det på sin måte.

Graven til minst en av guttenes mor, dronning Tyti, ligger like ved.

Graven er like delikat utsmykket som hos de to prinsene. Et originalt trekk er at hun noen steder er avbildet som ung pike, andre steder som moden kvinne. Vi gjenkjenner de fleste av gudene, men her er mange av dem og ikke alle er gjengangere i gravkunsten. Guideboken hjelper oss med disse. Igjen finner vi at gravkammeret er tomt.

Vakten rekker ut en håndflate til avskjed – den skal ikke trykkes, men fylles med drikkepenger. Vi gir ham en slant, han kvitterer med å grine på

nesen, men mer småpenger har vi ikke. Heldigvis kommer det mer folk i det samme og disse får all hans oppmerksomhet.

*

Her lå i alt 15 minnetempler langs fjellkjeden som skjermer mot Kongenes Dal, bak disse ligger utallige enkeltgraver for høyere embedsmenn. Templene er et minne om den velstand som rådet under Nyriket – Imperiet – og de mange kongene som gjorde Egypt rikt i en ekspanderende situasjon. Bare noen ganske få av disse er godt bevart: Vi har allerede besøkt det største og mest kjente av dem, Medinet Habu. Men langt større og imponerende var templet til ære for Amenhotep III, Solkongen, far til Akhnaton (Amenhotep IV): Her står bare de to kolossalstøttene tilbake, de som kalles Memnstøttene. Ramses II's tempel fant vi delvis bevart, mens templet til hans sønn og etterfølger, Merenptah, ligger like ved og er i en sørgelig forfatning. Av andre templer til faraos ære kan vi se grunnplanen til Tutmose III's tempel, resten er fjernet.

Et stort lyspunkt er imidlertid Seti I's tempel.

Det ligger litt for seg selv, helt ned mot det grønne beltet, og har vært et stort anlegg i gammel tid. I dag er det murene, tempelbygget selv og en større seksjon med lagerbygninger som er å se. Vi blir anbefalt å gå murene rundt på gangfeltet øverst, noe som gir en enestående oversikt over

anlegget som helhet. Stedet er stille og høytidsstemt, få er de som har tatt veien hit denne varme ettermiddagen.

Det første vi stanser for å se, er restene av et lite kongepalass, lik det vi fant i Medinet Habu og hos Ramses II. Av alle de sfinxer som ledet opp til templet står nesten ingen tilbake. Mye ble ødelagt av vannflommen som fulgte etter store regnskyll i november 1994. Seti's sønn Ramses (II) fullførte bygget (det gjorde han med alle farens bygningsprosjekter) og er ansvarlig for innskriftene langs templets brede fasade. Fra inngangen kommer vi til den store søylehallen, med kapeller på hver side. Dekorasjonene er godt bevart og det er bare å fråtse i gammelegyptisk kunst. Men guideboken gjør oss oppmerksom på interessante særegenheter.

For farao Setis kunstnere arbeidet med delikat hånd, deres graveringer er av fineste kvalitet, mens Ramses' arbeidere går fort og hårhendt til verks. Vi ser de to kongene – far og sønn – ofre til Thoth, Osiris, Amun, Mut, Ptah og Sekhmet. En dør til venstre for hovedinngangen i fondveggen viser oss en suite til minne om Ramses I, Setis far, han regjerte for kort til at han fikk reist sitt eget tempel. Her ser vi både Ramses I, Seti I og Ramses II som tilber Amun.

Alt i alt er dette et vakkert og berikende møte med de første kongene i det 19. dynastiet.

Fergen som fører oss fra Vest til Øst har form av en gammel papyrusbåt. Fra øverste dekk ser vi ut over Nilen og all trafikken der. Fargene skifter raskt, for solen er på vei ned. Smågutter kommer igjen og igjen for å selge papirlommetørkler, noe vi har i fleng fra før. Vi kjøper noen pakker, til ett pund per stykk, noe som ikke gjør oss fri fra selgerne – straks er de tilbake og vil selge mer. Fire, fem, seks ganger rister vi på hodet, til like liten nytte. En gammel egypter som sitter like bak meg, jager dem omsider vekk med noen ord vi heldigvis ikke forstår. - Her er nok av turister å prøve seg på, prøv nedenunder.

Vestbredden ligger straks i skyggen – om ikke så været lenge skal den flombelyses.

Vi har beveget oss gjennom gamle tider, så langt tilbake som vi nesten kan komme: museet – Hatshepsuts tempel – dronningenes dal – Setia tempel. Hvilken dag det har vært! Vi har boltret oss i fortid. Eller: Har vi egentlig det? Vårt alltid nærværende spørsmål om gudene er langt fra blitt besvart, snarere er det blitt aksentuert jo mer vi ser. Gudene som representerer alle de viktigste sider ved mennesket: kjærlighet, vern,

vennskap, godhet, kraft, makt, slagkraft, skaperevnen, skrive- og leseevnen, hele rekken igjennom. Dette hadde vært mitt utgangspunkt i omgangen med gudene i Egypt – de representerte sider ved meg selv, de symboliserte og artikulerte menneskets mange evner, positive som negative. De forstørret og fremstilte mennesket og menneskenes verden. Den jødiske og tidlige kristne tolkningen hadde jeg aldri slått meg tilfreds med, dette at de egentlig ikke eksisterte unntatt i forvirrete sinn - eller at de sogar var blitt til demoner. Derfor levde jeg godt med Egypts guder, de eldste vi kjenner fra menneskets historie, menneskets eldste sider, om man vil. De var der fra starten av – de ble til med oss. Derfor finner vi dem straks vi kommer over spor av menneskelig kultur og historie – som her i Egypt. Her finner vi dem for første gang.

Det siste vi så av dem alle var Luxors gud fremfor noen – Amun. Både Ramses I, Seti I og Ramses II tilba og æret ham med hyllest og gaver. Hvorfor Amun? Fordi vi er i Luxor? Fordi han er viktigere enn de andre? Kanskje Toth kunne gi en forklaring, dersom han kom i natt.

*

- Fordi Amun, Luxors gamle gud, byens gud, dette lokalsamfunnets gud, var blitt en slags hovedgud i det 19. og 20. dynastiet. – Toth svarte uten å nøle.

- Hvordan forklarer du det?

- Ved å gå litt tilbake i historien – til det 18. dynastiet.

- Og hva skjedde da?

- En større religiøs revolusjon – farao Akhnaton avvikler kulten av alle lokalguder og tillater bare kulten av Solskiven – Aten. Samtidig flytter han herfra til en ny hovedstad som han bygger seg i Midtre Egypt, dere kaller den Amarna, de kalte den Akhetaten. Da han døde ble alle spor av hans inngripen omgjort: Templene rundt om ble åpnet på ny, det ble ofret og feiret, festivalene gjenoppsto, presteskapet ble viktig igjen.

- Men det hele var jo en fiasko!

- Nei, langt ifra. I tiden etter Akhnaton har egyptisk religion fått en ny orientering. Den er mer rettet mot en guddommelig kraft bak alle gudene, symbolisert og personifisert i Amun, som i Nyriket var den mektigste av oss siden Luxor var blitt rikshovedstad og Karnak landets viktigste helligdom.

- Er han ikke lenger en av dere?

- Ja – og nei.

- Hva mener du med det?

- Han peker lengre ut over seg selv enn før, han deler med oss andre guder alt han har fått ovenfra.

- Ikke fra Solskiven?

- Nei – fra den høyeste Ene: Vi var alle å forstå som forskjellige uttrykk for en høyere makt – grekerne kalte den "theos hypsistos".

- Ble dere degradert?

- Nei, langt i fra. Vi ble alle delaktige i det som var blitt Amun til del – vi også dyrker ham.

- Og et moderne ord som "polyteisme"?

- Rent hjernespinn ... et senere forsøk på å si at dere ikke skjønner ...

10/2

Saber ventet på Vestbredden som avtalt per mobiltelefon. Vi skal tilbake til Kongenes Dal, til de gravene hvor vi finner spor av kongene vi møtte i minnetemplene i går: Ramses I – Seti I – Ramses II. Men bare den første av disse står på listen over graver som er åpne. Seti I er stengt for restaurering – Ramses II er ødelagt, den har stått åpen siden antikken og et er ingenting å se, følgelig er den stengt.

Ramses I innleder det mektige 19. dynastiet, det som konkluderer og viderefører det som herskerne i det 18. dynastiet begynte: Egypts ekspansjon østover (Palestina-Syria), kontrollen med syd (Nubia) og vest (Libyas ørken) og kontroll med havet i nord (mot minoiske og greske naboer). Ramses selv etterfulgte den mektige Horemheb, men regjerte bare i 16 måneder. Graven hans ble derfor aldri fullført, den er den minste i dalen. Dekorasjonen minner i om den i Horemhebs grav, sier bøkene, en vakker lyseblå bakgrunnsfarge setter alle personer og guder i skarp kontrast. Dette er elegant arbeid, vi blir først helt overrumplet av skjønnheten i arbeidet. Innskriftene er gjort i sterke farger og fyller som vanlig ut hvert mellomrom mellom personene de skal illustrere. Osiris, konge i underverdenen – Horus – Anubis Kheperi – Maat – Knum, og så videre. Like bak den tomme og rødmalte sarkofagen troner Osiris, i ryggen har han Kheperi. Solguden Ra seiler i sin båt under horisonten, han har værens ansikt; under ser vi slangen Apopis som truer båten, men holdes i sjakk av to andre guder. Gravkammeret er et av de vakreste i dalen, vi gir oss ekstra god tid her inne.

Hele underverdenens drama – som er hver natts drama – består i at balansen som råder i verden – Maat – opprettholdes slik at ikke alt og alle synker ned i kaos. Dette lar seg lett oversette til vår tolkning av gudene: kreftene i oss selv må holdes i balanse dersom vi ikke skal gå under. Det er

derfor Maat hilser den døde farao velkommen til sin grav, han er malt med de kosteligste gevandter.

*

Neste grav er Tutmose IV. Den ligger ved foten av klippeveggen mot øst og ble oppdaget av Howard Carter i 1903. Veggdekorasjoner er her lite av, vi finner dem i værelset som fører inn til gravkammeret. Men gudene er livaktige nok i sin fremstilling: Hathor – Anubis – Osiris er lett gjenkjennelige og nydelig tegnet.

Vi stanser opp et øyeblikk og stusser over de forskjellige tolkningene som gudene i Egypt har fått i ettertid. Grekere og romere opplevde dem som identiske med sine egne guder, det gjaldt bare å identifisere dem med de riktige. Europeisk humanisme tolket dem som utrykk for de forskjelligste ting og gjorde polyteismen minst like respektabel som den var i antikken. Bibelvitenskapen og den unge vitenskapsgrenen vi kaller egyptologi begynte å gå nye veier, polyteismen ble et negativt ladet begrep, ensbetydende med overtro og det som verre var: magi.

Men vi som lever etter Freud og Jung gjør kanskje klokt i å se innover i oss selv for å finne opphavet til disse gamle gudene. Som antydet innledningsvis lar de seg hver og en godt tolke som utrykk for krefter i menneskets indre, krefter som styrer jorden gjennom samfunnet de preger.

Dobbeltheten hos gudene lar seg også forklare av dobbeltheten i oss selv. Men det er til syvende og sist likevekt, orden og rettferdighet – Maat – som er meningen med tilværelsen. Friksjoner og stridigheter hører livet til, kollektivt som privat, men er ikke livets tema som sådant. Det er derimot balansen som holdet det hele gående. Antikkens medisin talte om hvordan kroppen holdt sine forskjellige substanser i balanse – og slik så de på gudeverdenen også. Når noe alvorlig galt var fatt, gjaldt det å gjenopprette denne balansen – snarest, uansett midler.

Hver billett til Kongenes Dal gir auto3matisk adgang til 3 graver. – Vi har en igjen, og velger graven til farao Siptah.

Den er lang, den tomme sarkofagem står tilbake i det innerste gravkammeret. Her er bakgrunnsfargen på veggene gyllen – gul – noe som gir de fremstilte figurene atskillig liv. Gudene hilser oss nok en gang velkommen, selv om graven er laget for evigheten og ikke for turister. Underlig, dette at store deler av jordens befolkning i dag kommer inn i det som var ment som hemmelig og som ingen fikk se, bortsett fra prestene, og selv de måtte nøye seg med å møtes i forhallene. Figurene her inne er malt i særdeles smakfulle farger, draktene er forseggjorte og forteller oss sikkert om det som var tidens smak i kongelige kretser.

Da prestene på et senere tidspunkt tømte gravene for mumier, var det for å verne dem mot gravrøvere og ytterligere ødeleggelser. De gjemte de aller fleste i en vanskelig tilgjengelig grav i fjellet ved siden av Hatshepsuts helligdom (kalt TT 320). Der ble de funnet i 1881. Vi kan aldri være sikre på at prestene klarte å identifisere alle mumiene korrekt, identiteter kan ha blitt forvekslet. I alle fall er Siptahs mumie blitt undersøkt av medisinerne og viste at han led av poliomyelitt og hadde klumpfot. Han regjerte i 6 år.

*

Dagen er langt fra over. Vi har tid til å besøke templet i Esna, en times kjøretur fra Luxor. Det ligger i et hull i det moderne bybildet, 9 meter under jordens overflate. Det ble reist under de greske kongene Ptolemaios VI og Ptolemaios VIII og forble i bruk under hele det romerske styret. Da det ble stengt i senantikken sto det der som et bytte for vær og vind, inntil sand hadde dekket det fullstendig og bevart det for ettertiden. Det var på 1840-tallet at den egyptiske arme grov det frem igjen.

Her er mye folk denne ettermiddagen, basaren som ligger på begge sider av veien fra Nilen og til inngangen er full av turister som pruter på priser, som kjenner på stoffer, som ikke lar seg påvirke av selgernes listige

teknikker. Vanligvis klarer de å få prisen ned til halve salgssummen: *300 pund, madame, special price for you! – That was your price – I give you 150!* Protestene faller på bar bakke – vil du ha penger eller ikke? Selgeren begynner å pakke ned det store bomullskjerfet og turistene gjør seg klar til å gå. Så kommer han løpende etter henne: *Ok, Madame! Dette er min uheldige dag! – Nonsense, du kan holde en hel familiefest for 150!* Skjerfet har skiftet eier. Så skilles de for aldri å møtes igjen.

Templet er viet krigsguden Khnum (han med hodet til en vær) og til gudinnene Neit og Satet, men er bare delvis bevart. Vestibylene med atten store søyler er frilagt, resten ligger under bebyggelsen bak og umuliggjør videre frilegning. Men det som er å se, har satt evige spor etter seg i mange besøkendes hukommelse. Søylerne i vestibylene har alle kapiteler med palmemotiver, søylerne bærer innskrifter til guden Khnum. Veggene er så skitne og mørke at det tar deg litt tid å venne deg til illustrasjonene. De viser romerske keisere fra 200-tallet som bringer gaver til guddommen og samtidig viser at templet var operativt hele den hedenske antikken ut.

Et større rengjøringsarbeid er påbegynt, men det vil ta mange år før vi på ny kan nyte all pryden i dens gamle glans. Stillaser er å se her og der, stemmer kan høres. Saber peker og spør, jeg svarer med hjelp fra guideboken. Med ett forsvinner alle turistene, de utgjør en gruppe som skal videre med båt til Edfu, Kom Ombo og endelig Aswan. Et eldre tysk ektepar

står tilbake: en eldre og tykkfallen herre med hustru eller sykepasser. Han later til å være kyndig i egyptologiske disipliner: Han benytter en liten kikkert og fotograferer flittig med et stort kamera. De snakker så lavmælt sammen at vi går glipp av den kunnskap han måtte formidle til sitt reisefølge. Hans hvite klær i lin eller silke og den bredbremmete hvite hatten minner oss om europeiske reisende fra hundre år tilbake. Hun bærer et tynt skjerf over hodet med solhatt over denne. Hver gang vi nærmer oss, trekker de seg litt unna, dette signaliserer at de helst vil være i fred.

Vaktene sitter eller ligger på gulvet rundt om – dette er siestatid, de lar oss i fred for sine sedvanlige og påtrengende forklaringer og påfølgende tigging. Det er ikke lenger mørkt her inne. Tross for tidens tilsmussing av de gamle fargene avgir søyler og vegger en glød som gir stedet en nesten magisk egenskap. Du er trådt ut av all modernitet og inn i en fortid som virker ganske åpen. Du vokser ved denne erfaringen, føler deg mer hjemme i historien, mindre fremmedgjort enn ved synet av de moderne bygningene som ligger over og ved siden av det gamle templet.

Templets yttervegger viser scener der tidligere romerske keisere i faraos form bringer fanger til guden, som et seierstrofe. Det er viktig å gå rundt hele bygget, for da ser vi straks at det er vestibylens bakvegg som er eneste komplette struktur fra de greske kongenes tid. Resten er kommet i

romersk tid. Grunnen til at vi finner et så stort tempel her, er at Esna ble hovedby i et stort distrikt i gresk-romersk tid. Tidligere sto her et mindre tempel som var reist under Tutmose III.

Under et skyggefullt tre like ved inngangen til basaren unner vi oss en kopp egyptisk te – *tsjai kushari*. Vi skal øyeblikkelig tilbake til Luxor og en velfortjent middag på båthavnen. Jeg foreleser improvisert for Saber som lytter høflig, men neppe særlig interessert:

- Luxor er et eneste stort minnesmerke over Nyriket, 18. til 20. dynasti
 - her finner du alle dem som var med på å skape denne historien: konger, dronninger, prinser, prinsesser, prester, adelsmenn, embedsfolk, og mange andre. Og Nyriket er blitt for Egypt det som de første keiserdynastier er blitt for romerrikets historie: en gullgruve for dem som elsker spenning og drama, fargerike personer, ekspansjon, religiøse revolusjoner. Forfattere av historiske romaner fråtser i Nyrikets allsidige persongalleri, det produseres flere titalls nye titler hvert år, noe bokhandlerne vitner om.

*

Noen timer senere står vi i den tradisjonsrike Aboudi Bookshop som ligger i en basar like ved inngangen til Vinterpalasset. Seksjonen med engelske

bøker er stor, og her er noe for enhver smak, fra faglitteratur til populærvitenskap og litteratur. Historiske romaner fra det gamle Egypt er her rikelig med, og eieren kan fortelle at han har hatt alle de store på besøk her, med Christian Jacq i teten. Jeg ser etter min kjære Elizabeth Peters – her! Her står hun, hele serien om de engelske arkeologene som kom til Egypt for hundre år siden og som dumpet opp i alle slags eventyr her nede.

Den gamle egypteren er et helt referansebibliotek i seg selv, hans hukommelse er av de sjeldne. Jeg takker ja til en kopp te, og vi blir sittende og diskutere forfattere, helst de skjønnlitterære. Han har kjent Luxor og turismen her siden han ble født. Han var liten da de fant kong Tut, men fra da av fulgte han med. Han er selvsagt svært belest. Noe mer fredelig enn dette skal man lete lenge etter: en bokhandler i Luxor og hans norske hobbyegyptolog i fortrolig samtale om egyptologi og egyptologer over et glass te. Hvem trodde han forsto de gamle best – egyptologene eller forfatterne? Hvilke? Jeg nevner Thomas Manns Josef og hans brødre. Han foreslår *Ancient Evenings* av Norman Mailer. Har han den? Selvsagt! Da tar jeg et eksemplar – har du hardback? Der står han med den i hånden. Vips, så er den min. Jeg ser frem til å fordype meg i mesterverket i Vinterpalassets fred og ro. Jeg vil helst begynne å lese med det samme. – På gjensyn! – *Salaam, salaam!*

Saber er allerede reist hjem til familiens hus i Vest. Han henter meg neste dag.

*

Denne natten hadde Toth tatt med seg en ledsager, en jeg hadde møtt før – Bastet.

Hun satt der på sengekanten sammen med ham og så på meg med et aristokratisk og overlegent blikk. Egentlig lot hun som hun ikke var interessert i meg i det hele tatt, slik katter gjør med oss mennesker, hun vasket en av potene lenge og grundig. Hun er opprinnelig gud av Bubastis, men er kjent og æret over hele Egypt. Mer enn det – Bastet er tegn på at katter var høyt verdsatt i dette gamle landet: de tok slanger, rotter og mus, og var i det hele tatt en slags sikkerhetsmekanisme. Det het seg at det første egypterne gjorde dersom brann skulle oppstå i et privathus, var å redde kattene! I øyeblikket vasket hun seg her og der og så ut til å eksistere helt i sin egen verden, noe som jo er typisk for katter. Bastet er derfor både en aggressiv og en vennlig ledsager – slik har denne guden også innebygget i seg den dobbeltheten som preger det egyptiske pantheon.

- *Professore dottore: hvordan likte du våre templer og graver?*
- *Jeg likte dem godt – meget godt.*
- *Hvilken var best synes du?*
- *Medinet Habu.*
- *Hvorfor den?*
- *Fordi det er der kunsten er best bevart – hele rekken av guder er så vakkert fremstilt med sin opprinnelige fargeprakt at du venter bare på at de skal stige ned fra søylen de dekorerer og stille seg foran deg og avfyre spørsmål etter spørsmål.*
- *Men hvilken farao liker du best?*
- *Seti den første, slapp det ut av meg uten å tenke.*
- *Hvorfor han?*
- *Det henger vel sammen med Omm Sety ...*
- *Er du opptatt av henne?*
- *Litt, ja ...*

Nå så Bastet på meg med et uutgrunnelig blikk, aristokratisk og distingvert, og samtidig engasjert.

- *Du vet at Om Sety hadde minst tyve katter?*
- *Ja, det har jeg lest.*

For Toth var dette en avsporing. Han fortsatte å spørre:'

- *Hvilken av gravene syntes du var de vakreste?*
- *De to prinsenes i Dronningenes Dal – de overgår alt jeg ellers har sett.*
- *Du har ikke sett Nefertari's. Innvendingen kom fra Bastet.*
- *Nei – og ikke får jeg råd til det heller ...*
- *Hvilken mumie synes du er vakrest?*
- *Seti I's – som jeg så i Kairo.*

Bastet kunne si seg enig.

- *Følte du noen gang at du hadde vært på et av våre steder før?*
- *Mener du om jeg tror på reinkarnasjon?*
- *Jeg ville vel ikke bruke det ordet, men om du så ønsker.*

Jeg trengte en liten tenkepause.

- *Dette er ikke så enkelt å svare på – av alle de stedene jeg har oppsøkt hittil er vel minnetemplet til Hatshepsut det sted jeg følte meg mest hjemme – som om jeg hadde stått der for lenge, lenge siden ... men da så landskapet nedenfor ganske annerledes ut.*

Toth så på Bastet – Bastet så på meg.

- *Hvordan da?*

- *Her var graver i fleng, monumenter av diverse slag – fremfor alt templet til farao Montuhotep like til høyre, et gammelt og svært vakkert bygg.*

Nå så de to på hverandre. Så vendte de seg mot meg igjen:

- *Sov, professore – kanskje vil det dukke opp mer fra ditt indre.*

Jeg må ha sovnet i det samme.

Da jeg våknet, prøvde jeg å rekonstruere samtalen, men fikk bare med meg ett og annet.

*

Vel tilbake i Luxor venter middag og en tidlig kveld i Vinterpalasset. Bøker, pipe, og moderne nyhetskanaler river oss ut av de gamles virkelighet – enten denne er hedensk eller kristen – og forbereder oss til å avslutte dagen.

10/2

Dagen gikk i sin helhet med til et besøk i Dendera. Stedet ligger noen kilometer nord for Luxor og i mangel av Saber tok vi en annen sjåfør, ved navn Mahmoud. Han takket ja til oppdraget uten å tenke på at bestemmelsesstedet ligger i en annen sone enn Luxor og han trengte

dokumenter fra myndighetene for å komme dit. Dette oppdaget han til sin fortvilelse ved første veisperring der det var politikontroll. Mye krancling og munnhuggeri ble resultatet. Han måtte ut med en del penger mens jeg forklarte den eneste engelsktalende offiseren at det hele var en misforståelse – min skyld! Han lot seg overtale etter en god del frem og tilbake, mine bidrag hadde visst vært avgjørende. Mahmoud var rasende. Men det var hans feil alt sammen, han skulle ha forklart meg at vi måtte utsette reisen til dagen etter, grunnet behovet for tillatelse fra politiet. Men gjort var gjort og vi suste videre. Men Mahmoud var blitt 50 pund fattigere.

Ved enden av landsbyen av samme navn ligger Dendera tempel, et av de største i Egypt, svært godt bevart. Her ble det arbeidet fra 116 f.Kr. til 34 e.Kr. og templet regnes for det siste monumentalbygg som ble reist i Egypt, av fremmede hersker som bygget i tråd med landets religiøse og arkitektoniske tradisjoner. Med tiden kom andre helligdommer til. Anlegget er omgitt av en høy mur, og det hele minner ikke så lite om Medinet Habu på vestbredden i Luxor. Helligdommen var reist til ære for gudinnen Hathor og her lå tidligere mindre helligdommer til bruk for syke, en slags spa.

Sjåføren orket ikke flere konfrontasjoner med myndighetene og ble sittende i bilen mens jeg hadde helligdommen for meg selv.

Kunsten er av et litt annet slag enn den vi kjenner fra faraoisk tid. Figurer og innskrifter er gjort i en litt grovere stil enn det vi så i Habu, skal vi kalle den litt plump? Greske og romerske monarker er fremstilt i egyptisk form, som var de farao selv. Og de var jo det på mange vis. Likevel er de nykommere til dette gamle landet, og det skurrer ikke at kunsten fremstiller dette på sin måte. Grekere og romere, samt alle gudene, er fremstilt som de skal. Likevel er det noe nytt over dem, eller skal vi si fremmed?

Arkitekturen er det derimot ingenting å utsette på. Dette er et klassisk egyptisk tempel hvor selve helligdommen er å finne i de innerste gemakker. En del av krypten kan besøkes. Denne er nydelig utsmykket og vel verd et besøk. Det samme gjelder den lille helligdommen øverst på taket som er blitt berømt for sin store takdekorasjon – en kalender over himmellegemenes bevegelser – kalt zodiak. Originalen tok Napoleons folk med seg hjem til Frankrike, den kan i dag sees i Louvre. En kopi av denne er det vi står og beundrer i dag, av langt ringere kvalitet. Det vi ser er himmelsk matematikk fra gresk-romersk tid: himmellegemenes symboler, deres tall og sammenheng. Du strekker nakken, du ser og ser, du blir dyttet borti av andre besøkende, du gir snart opp – dette er det bedre å studere hjemme, i ro og mak.

Nede på bakkenivå slår det oss hvor mye skade de kristne har påført bygget. For mange steder er det avbildninger av de tradisjonelle gudene – gudebilder, avgudsbiler - som er blitt skadet: Ansiktene er radert bort, hugget vekk. Dette er ikke gjennomført på en systematisk måte, men gjelder områder her og der. Oftest er sidekapeller blitt spart en slik medfart, mens de sentrale rommene har fått gjennomgå. Dette minner oss om at templet i Dendera er blitt benyttet etter at den hedens kults tid er forbi, etter at keiser Teodosius stengte dem for hedensk bruk. Da var det at Egypts kristne overtok de store helligdommene og benyttet dem til forskjellige gjøremål, for eksempel som kirker eller klostre. I de mange siderommene – ”kapeller” – er derfor den gamle dekorasjonen best bevart, slik vi også fant det i templene i og rundt Luxor. Der var vi heldige og fant mange sidekapell intakte, med kunst av utrolig kvalitet. Disse har stått avstengt gjennom lang tid. Dendera er et såpass omfattende monument at vi pent må nøye oss med et førstehåndsbekjentskap denne dagen. Senere kan vi komme tilbake og ta det hele i nøyere øyesyn.

Ute er det varmt nå, vi trenger varm te og mer vann. Derfor søker vi til en utendørskafe nær inngangen. Mahmoud får heller vente. Sett fra denne utkikksposten ligger templet der og ruger over sine mange hemmeligheter. Her har vært et viktig sentraladministrativt senter. Med bank, skole, arkiver, og mye annet som var vesentlig for distriktets

funksjon. Før dagens store tempel lå her et mindre som tjente de samme formål. Men dette er det få spor tilbake av.

Det er Egypts sand og gjørme vi kan takke for at bygget står der. Ingen har kommet hit for å forsyne seg av sten til nye konstruksjoner, ingen har gått løs på helligdommen for å reise nye bygg.

*

Vel tilbake i Luxor venter middag og en tidlige kveld i Vinterpalasset. Bøker, pipe og moderne nyhetskanaler river oss ut av de gamles virkelighet enten denne er hedensk eller kristen - og forbereder oss til å avslutte dagen.

11/2

En av Luxors store attraksjoner er den båten de kaller Felucca - den vi møtte i Kairo - og som de har brukt her nede i uminnelige tider. Den har en stor mast med ett stort segl og kan lett manøvreres. Blåser det godt kan den skyte høy fart. Men min feluccatur på Nilen ble annerledes enn forventet. Hasan het kapteinen, en ung og litt feminint utseende egypter, vennlig og med god engelsk (jeg fikk senere vite at han var analfabet - hadde aldri gått på skole og kunne verken lese eller skrive, engelsk hadde

han lært av turistene). Vi hadde en liten bris denne morgen og båten skjøt fart sydover.

Ikke før var vi kommet ut på åpent farvann før Hassan prøvde seg:

- *Jeg har Whisky og kondomer i båten – vi kan dra til Banana Island og ha god sex der.*

Hadde jeg hørt riktig?

Det hadde jeg, for nå gjentok han spørsmålet samtidig som han løftet opp sin Jallabiha (kjortel), dro ned underbuksen og viste stolt frem et stort og frodig kjønn.

Jeg skyndte meg å forklare at her forelå en misforståelse. Jeg var bare interessert i seilturen – på med klærne, konsentrer deg om roret!

Men Hassan var ikke en som lett ga opp, han fortsatt bare å kle av seg og var stolt av sine varer. - Hva gjør man nå?

- *I am angry now!!*

Hassan nærmet seg gjesten og lot roret passe seg selv så lenge. Han var visst ikke vandt til å få avslag fra enslige mannlige turister. Handling var påkrevet:

- *Can you swim, Hassan?* Jeg grep fatt i en av årene som lå løst ved min

side. Jeg reiste meg opp i båten med åren i høyre hånd.

Da slo han retrett, kledde på seg i en fart og tok fatt om roret. Jeg pekte mot land – *Legg inn der!*

- *Skal vi ikke til Banana Island?*

- *Nei!!*

Med hengende hode og dyden inntakt (om han noensinne hadde hatt en slik...) la han motvillig til land og jeg kom meg opp på det tørre.

Så var det å finne seg en drosje og gi dagens utflukt en ny kurs.

*

Første stopp var ruinene av minnetemplet til farao Merenptah, han som etterfulgte Ramses II og var en av hans utallige sønner. Her står ikke mer enn rester tilbake, grunnmur og litt av en vegg, samt en halv kjempestatue. Museet er stengt, hevder vakten. Men mot en liten *bakhshish* – det italienerne kaller *considerazione* – slipper han oss inn. Her er utstilt rester av kunsten som prydet templet, slikt som var blitt liggende tilbake da man i senere tider plyndret bygget for verdifull sten til bruk annensteds. Og det er tale om kunst av aller høyeste kvalitet, nydelig utført, vakkert fargelagt – alt sammen en farao verdig. Sammenlignet med kunsten vi fant i Dendera er dette av et langt høyere kaliber.

Vi ser og ser, fotograferer og fotograferer (noe som gir ekstra inntekt for vakten). – *Noen kommer – gjør deg ferdig! Skjul ditt kamera!*

*

Neste stopp er to av gravene som lå under landsbyen Old Gourná. Denne er under rivning slik at arkeologene kan få fri adgang til denne store gravplassen. Mange av dem som bodde her visste godt at det lå skatter under husene deres, på svartebørsen i Luxor var det aldri mangel på slike, og mange var de utlendinger som forsynte seg. De fleste av gravene er tomme i dag, men vegg- og takmaleriene er ofte bevart, og disse finner vi en kvalitet som om de var malt i går. Vi valgte oss ut Roy og Suroy, to premiegraver hva dekor angår. Selvsagt er det ikke tale om dekorasjoner i det hele tatt, men og de gamles tro på livet etter døden, et liv som mest mulig lignet livet langs Nilen. Fargene er friske og ferske å se til, de har vært beskyttet mot besøkende i flere tusen år.

Gravene har alle dette til felles: øverst er en dekorert sal, et slags kapell, hvor de pårørende kan holde minnesamvær for og med den døde (som i Giza). Under denne ligger graven selv, og mange mumier ligger der fortsatt. Igjen er det strengt forbud mot å fotografere, men vaktens luner varierer: noen er strenge – andre snille (skal vi kalle det pragmatiske?). Så lenge det ikke kommer andre samtidig eller like etter deg selv, kan du oftest

regne med en fin liten fotostund. Blitz er ikke nødvendig med et moderne kamera, så du står ikke i fare for å skade fargene (dette gjør du best i å forklare vakten).

Så bærer det til Kongenes Dal på ny.

Det er tid til å besøke tre nye graver og vi velger Ramses I – Ramses VI – Ramses VII. Ramses VI er en av de største og best bevarte kongegravene. Her må du løse ekstra billett, som kommer i tillegg til inngangsbilletten - 100 pund, takk!

Her inne er det ikke spart på noe. Tak og vegger roper mot deg med prangende farger. Det er umulig å stanse vakten fra å bli din guide, han forklarer alt du ser uten at du har bedt ham om hjelp – dette blir dyrt! Taket i hovedkammeret er det mest berømte av alt: Du innvies i himmelens og jordens hemmeligheter på lærd og samtidig svært kunstnerisk måte. Foto? – Nei, ikke i dag. Folk kommer i ett sett! Og det stemmer: Dette er verken tid eller sted for tjuvfotografering.

Graven er av de lengste i hele dalen. Den ble påbegynt under Ramses V og ferdiggjort under Ramses VI, og begge ble de gravlagt her. Men den ble plyndret bare noen tiår etter at den sto ferdig. Dette resulterte i at mumiene ble flyttet til det vi i dag kjenner som grav KV 35 under Ramses IX. Siden da har graven stått åpen, og det er et under at dekorasjonene er så

godt bevart som de er. For den er blitt benyttet av greske, romerske og koptiske besøkende: som hotell, restaurant (!) og eremitasje – noe utallige graffiti forteller oss. Likevel er graven blant de best bevarte. Gravkammeret med den ødelagte sarkofagen er et syn du aldri glemmer.

At mange av gravene har stått åpne siden antikken, er noe vi har visst lenge. Ramses II er et kjent eksempel på dette, men graven er ødelagt og dekorasjonene borte. Dekorerte graver er i mindretall i Kongenes Dal, ca. 20 av 80. Her er mer enn kongegraver: adel og embedsmenn får også være mer. Med tiden har mange fått en lang og litt komplisert historie: Noen graver brukt på nytt etter at den første eieren er blitt ødelagt av kjeltringer eller at prestene har flyttet kongene til tryggere trakter der de fikk hvile ved siden av andre konger. Etter Seti I og dronning Nefertari i QV er Ramses VI den utvilsomt den vakreste. – Men de andre er også verd et besøk.

Ramses I fikk seg en sjelden vakker grav. Den er mindre enn den vi nettopp har sett, men veggfreskene er særdeles smakfulle, en lysblå bakgrunnsfarge gir guder og tekster et uforglemmelig nærvær. Men han var gammel da han tok over tronen etter Horemheb og de regnet ikke med at han skulle vare så lenge, noe de fikk rett i: etter bare 16 måneder fikk han bruk for graven sin. Den er et ”must” på grunn av dekoren .

Vi avslutter visitten med Ramses VII. Denne kan ikke måle seg med de to foregående, men er likevel verd en visitt, ikke minst fordi fargene her inne er av et uvanlig slag: Gult er brukt som bakgrunnsfarge og bidrar til å gi hele graven et lyst og lett preg.

Hele to ganger ble jeg gjenstand for tilnærmelser – to ganger ble unge egyptere stående skuffet tilbake. Det er penger de er ute etter, så klart, men det får være grenser.

12/2

Denne dagen er viet en utflukt fra Luxor, til tempelrestene i Toudt, ikke så langt unna. Det er et tempel fra ptolemeisk, gresk tid vi skal lete oss frem til. Det er en lykke at det Saber som kjører denne morgenen, ikke bare kan han veien godt, men han vet også at du må kjøpe inngangsbillett i Luxortemplets billettluke. Dette er ikke alle klar over, og det skjer lett at folk kommer frem til templet i Toudt uten billett og får kort og lakonisk vite at de måtte snu, dra tilbake dit de kom fra (Luxor) og så prøve på ny. Ikke alle er innstilt på dette og her forekommer scener med høyt aggresjonsnivå.

Vi er blant de heldige og kommer inn uten problemer.

Stedet er idyllisk, litt romantisk å se til: Rester av et tempel er å se. Disse er gjenreist og maner til andakt. Fotografering er også gratis. Saber sover i bilen så lenge, ruiner er ikke hans sterkeste interesse.

*

Dagen avsluttes med et besøk i noen av de best kjente gravene i Asasif, området øst for det store templet til Hatshepsut.

Nok for i dag. Saber venter ute i bilen - kjør meg til fergen!

Vi spiser middag på et av stedene langs småbåthavnen like under vinterpalasset. Solen synker bak de lave fjellene i vest mens himmelen skifter farge i ett sett. Trafikken på Nilen er stor denne ettermiddagen, mange er de som gjerne vil oppleve et gammeldags seilbåteventyr.

Oppe på Corniche du Nil venter horder av feluccakapteiner, drosjesjåførere, hestedrosjer og selgere av mange slag. Etter å ha takket nei tusen ganger lykkes det meg omsider å komme med inn porten til hotellet. – Det som gjenstår av dagen skal brukes til å fordøye inntrykkene, lese, røyke pipe og se på internasjonale nyheter.

Morgenen er kjølig, det er klokt å ta med noen ekstra plagg: et stort bomullsskjerf, langbukser, og lignende. Men ta endelig med solbriller, lyset kan bli generende midt på dagen.

Karnak står først på dagsordenen, et gjensyn med verdens største tempelkompleks. Her er det bare å forsyne seg, monumenter finner vi overalt. Det samme gjelder i Dronningenes Dal, Khaemwaset blir gjenstand for mer fotografering mens Saber snakker med vakten, han er et gammelt bekjentskap fra landsbyen. I Kongenes Dal besøker vi deretter graven til kong Tut, for første gang hva Saber angår. Igjen er vakten en venn av familien, og vi får ekstra god behandling, med utførlige forklaringer til alt vi ser.

Så må vi gi oss for i dag. Jeg har en avtale med Hassan, han er tilgitt alt og vi er venner igjen. Til fergen bærer det - farvel til Saber for denne gang.

Mens solen går ned, slukker Hassan og jeg tørsten i en utendørs kafe like ved vinterpalasset. Under store og skyggefulle trær får jeg vite mer om livet på Nilen og om Hassan selv. Han forteller villig fra sin tid som mannlig hore, jeg lærer mye nytt. Selv om vi er langt hjemmefra, er menneskene alltid de samme. Det er ikke vanskelig å se for seg det persongalleriet han maner frem for mine øyne. Skal vi ikke dra sammen ut til Banana Island, et

sted hvis navn har dobbelt bunn ifølge ryktene? Nei, jeg tror ikke det ...
 Hvorfor ikke – vi er jo gamle venner? Er vi det? Ja, vi har jo møttes før ...
 Jeg lover ham heller et nytt forsøk med båten hans en dag det blåser, på
 dagtid, vel å merke, og uten whisky og kondomer.

Han bestiller enda en øl mens solen er ved å bli borte bak Luxor
 tempel, det ligge vis-a-vis. Hestekjerrerne og drosjer stanser et øyeblikk
 straks de får øye på oss: *kalesh, kalesh ... taxi, taxi?* Men, nei. Ikke i dag
 heller.

*

Nå var han der igjen, guden min. Hvor hadde han gjort av seg alle disse
 nettene i Luxor?

- *Jeg kom hver natt. Men du sov så tungt at jeg ikke ville forstyrre deg.
 Du var overveldet av inntrykkene fra Luxor, skjønt monumentene du
 besøkte ikke står der i all sin prakt.*
- *Jo – mange av gravene gjør det!*
- *Gravene, ja, men ikke templene!*
- *Kanskje deler av dem – et kapell her og ett der ... Og hva fikk du ut av
 det hele?*
- *At de gamle trodde på livet mer enn på døden – at de ville få se Nilen
 igjen.*

- *Riktig! Og moderne mennesker – hva tror de?*
- *Ingen ting, de har mistet troens dimensjon. De tror følgelig på alt og på intet. - Dette sa jeg uten å tenke, bare for svarets skyld.*
- *Gravene er et tegn på de gamles urokkelige livsvilje. De er fargeglade og optimistiske. De viser oss livet selv.*
- *Er mange av dem ennå ikke oppdaget?*
- *Jada, mengder av graver fyller hele Nildalen – lever du lenge nok, så skal du få se.*

Og med dette ble han borte. En snarvisitt var alt han bød på i Luxor. Vel, han dukket nok opp igjen.

14/2

Denne dagen ble travel. Først skulle Saber kjøre meg til Aswan, med flere stans underveis.

Den første av disse var El-Kab, en av Egypts aller eldste byer, hovedstad i eldgammel tid. Her er det graver å se, mer eller mindre godt bevart. Fotografering lot seg ordne mot et lite bidrag til vakten. Vi oppsøkte fire av disse og ble nokså oppgitt over manglende vedlikehold. Skjønt, mye god kunst sto tilbake, og innskrifter som forherliger disse stedlige embedsmennenes verk. Det var svalt her inne, ute var det varmere

enn det vi likte. Men så hastet vi videre, etter først å ha oppsøkt et lite faraonisk tempel som lå et stykke unna, i et dalføre. Det ligger såpass avsides at det har fått stå i fred, noe billedkunsten vitner om.

Neste stopp er Edfu og det store gresk-romerske templet der. Det har like store dimensjoner som Dendera, er like godt bevart, men har mer leven og spektakkel utenfor: basarer, selgere, guider, og alt det andre. Fra billettluken og inn til templet måtte vi gå raskt og myndig, ikke se seg til siden, bare rett frem. Vel innenfor ser vi straks at å stanse her var strevet verd. Templet er viet til falkeguden Horus – sønn av Ra, faraos sterke beskytter, farao selv på sett og vis. Guddommen er avbildet med en større statue i granitt. All dekor er av det senere slaget, det vi straks gjenkjenner fra Dendera.

Neste stopp er Kom Ombo der et halvt tempel står tilbake, også dette fra gresk-romersk tid. Det er mindre enn Dendera og Edfu, men kanskje vakrere, smidigere, nydelig dekorert. Her kommer en gruppe risende fra en krusbåt. Den ligger like nedenfor og soldekket er fullt av passasjerer som ikke er interessert i templer og deres døde guder. I dette tilfellet er templet delt mellom to guder: Sobek og Horus (den eldre). Et dobbelt-tempel med andre ord. Det har hatt doble funksjoner, sakralt som verdslig.

Varmen er på sitt mest intense nå, ved 14-tiden. Egentlig skulle vi holde oss innendørs. Vi søker tilflukt i bilen, slår på aircondition og haster sydover mot Aswan. Det er tydelig at vi er kommet til Nubia, den delen av Egypt som i dag er delt mellom det nordlige Sudan og det sydlige Egypt, et gammelt kulturlandskap som har lidd en sørgelig skjebne i nyere tid. Ikke bare er området delt – den viktigste delen av Nubia ligger nord for Khartoum – men store deler ligger under vann. For Lake Nasser har fylt opp mye av dette eldgamle landskapet. Man klarte å redde en rekke betydelige templer – de største og mest kjente er Abu Simbel, Kalabsha og Filae – men flere ligger rundt sjøen og kan besøkes.

Vi passerer nubiske landsbyer på vei til Aswan: Husene er fargerike å se til, dekorert i prangende farger og dristige mønstre. En nubisk landsby skiller seg derfor fra det vi har sett ellers i Egypt. Det gjør også nubierne selv: De er mørkhudete, til forskjell fra egypterne som heller er gyldenbrune. Mange av dem er også høyere av vekst, noe som minner oss om at nubiere ble brukt som politistyrker av farao, de var lett gjenkjennelige og mye sterkere enn egypterne selv. I krig var de av uvurderlig verdi.

Mens Saber drar tilbake til Luxor, tar vi fergen over til Moewenpick Hotel, det ligger på selveste Elephantine Island, den viktigste av øyene i Nilen. Her ligger en gammelegyptisk helligdom til guden Knum, en by som

var svært viktig i faraonisk tid, en nubisk landsby – og Moewenpick Hotel. Det siste viser seg å være litt av en skuffelse, at sløvhets og letargi preger stedet merker vi alt fra ankomsten av. Ingen ting fungerer helt som det skal. Men værelset mitt er upåklagelig, med en praktfull utsikt over mot båthavnen i Aswan.

I restauranten er middagen forsinket: Det er Valentin's Day, noe som må markeres med grupper av syngende og lekende nubiere fra fastlandet – *Kom tilbake om 20 minutter!* Som sagt så gjort. Men da får vi gjentatt samme parolen: *Kom tilbake om 20 minutter!*

Vi har ikke spist siden frokost, klokken er godt over 18.30 og magen rumler. Jeg forlanger et bord der og da, såpass høylydt og befallende at hovmesteren straks slår retrett: - *Vær så god, sitt her!* Til ære for denne første gjesten slår de på underholdningsmusikk av nyeste slaget, for fullt volum. Jeg forlanger at de demper lyden. Først etter mye diskusjon frem og tilbake lar dette seg gjøre. Jeg plasserer meg så i størst mulig avstand fra høyttalerne og prøver å konsentrere meg om maten. Det går fint inntil en kelner kommer med et glass rødvin de gjerne vil spandere på festens første gjest. Jeg takker og smaker. Den er av egyptisk fabrikat og smaker alle markens frukter heller enn av druer – vel, for Valentine, denne ene gangen!

15/2

Aswan ligner ikke på noe av det vi hittil har sett i Nildalen. Her er nemlig vegetasjonen borte, de grønne beltene som følger elven på begge sider helt fra deltaet i nord. Ørkenen går helt ned til elvebredden. Og litt lenger fremme er ikke Nilen farbar lenger: Store stryk, klipper og vannfall sier stopp for videre ferdsel. De gamle trodde at det var her elven oppsto, den steg opp fra et dyp i underverdenen akkurat her. Vi vet bedre. For det er bare 20% av Nilen som renner gjennom Egypt, resten finner vi i Sudan og Etiopia. En ny demning i det etiopiske innlandet har ført til stor usikkerhet og mye diplomatisk aktivitet fra Egypts side – de kan ikke klare seg med mindre vann enn de har i dag. Tiden vil vise hvordan problemet kan løses. Det bør helst skje ved fredelige midler.

Bak hotellet går en slags sti til landsbyen ved siden av oss, og deretter til utgravningene av den gamle byen og til den store helligdommen for krigsguden Knum, han som vokter over Egypt her helt i syd. En ung nubier – ved navn Mustafa – står og venter på eventuelle gjester fra hotellet ved inngangen til landsbyen. Han vil gjerne får tilby hus til leie på dette vakre stedet. Jeg protesterer: Det som er å se kan umulig beskrives som vakkert, tvert imot. For her flyter med søppel overalt, ingen kommunale søppeldunker er å se. Husene han byr på er skitne, overalt piler dyr frem og tilbake, ut og inn av bygningene. Nei – her er virkelig ikke levelig. Selv en

gris ville takket nei, legger jeg spydig til. Men Mustafa vet ikke hva en gris er, har aldri sett slike dyr, spydigheten faller på død mark.

Byen Elefantine var større enn det vi ser rester av i dag. Det ligger mye under landsbyen, og den skal rives for å gi arkeologene mer å bite i. Mustafa forsikrer meg om at folk protesterer, men til liten nytte: Egypts fortid kommer først, får de inntrykk av. Jeg forsøker å forklare hvorfor det forholder seg slik, men han virker ikke overbevist. Her er mye tempelrester, fra forskjellige etapper i Egypts lange historie. Her er rester av det som kan være militære anlegg. Viktigst av alt er kanskje det nye museet som viser oss byens utvikling. Et fascinerende funn er det store nilometeret som ligger nede ved elvebredden. Et nilometer er vanligvis en sjakt i grunnfjellet som fører ned til vannivået. Her finner vi en målestokk innhugget i fjellsiden, vertikal og lett å lese, for dem som måtte holde oppsyn med vannstanden i elven. For mye og for lite var begge større trusler mot Egypts eksistens. De kjente godt magre så vel som fete år, slik vi leser om i Det gamle testamente, i historiene om Josef i Egypt. Vannet kom herfra, trodde man, og derfor ble det viktig å holde øye med vannstanden her i Elefantine.

Her er flere øyer, større og mindre, med turisthoteller av det dyreste slaget. Mest kjente og et absolutt "must" for besøkende er den botaniske hagen som Lord Kirschner anla på en av større øyene.

Mustafa har ringt etter skyss og en motorbåt venter på oss ved fergeleiet. Slik kommer vi oss videre opp elven, men bare et stykke, til det vi kaller første *katarakt*, hvor strykene og vannfallet er å finne. Herfra og til Khartoum er det hele seks slike katarakter, men de andre fem ligger i Sudan. Herfra ser vi første dam, demningen engelskmennene bygde for å regulere elven. Den viste seg raskt å være for liten, og en ny og langt større ble reist litt lenger syd, bygget av russere denne gangen. Resultatet ble *Lake Nasser* som førte like til annen katarakt og til grensen mot Sudan. Den begravde det meste av den gamle og verdifulle nubiske kulturen: Byer og helligdommer (skjønt mange av disse er reddet fra drukningsdøden takket være en stor internasjonal innsats).

Vi snur og drar nedover elven igjen. Det er over middagstid nå og solen står rett over våre hoder. Vi har tid til flere mål. Kaptein Mido styrer mot den andre bredden hvor mange gamle skatter venter på oss. For i fjellsiden her fant man gravene til de embedsmenn som styrte i Elefantine. Vi kjenner deres navn takket være de graver de hadde latt hugge inn i fjellet, graver som fullt ut kan måle seg med dem vi så i Luxor. Men stilen er en litt annen her syd: litt mer primitiv å se til, men med dypere farger. Innskriftene kjenner vi lett igjen fra moderne lærebøker i gamlelegyptisk, de er også fargelagt, og vi leser høyt noen linjer her og der. Fire av gravene

er tilgjengelige per dags dato. Men vi vet at her er flere og gleder oss til dagen da disse kan åpnes for publikum.

Tilbake på den andre siden av elven sier vi farvel til Mido og Mustafa og tar benene fatt i retning turistbasaren, The Suk. Denne er atskillig større enn den i Luxor, men mye mindre interessant. Dette har de to til felles: Du får ikke gå i fred og se deg om – de prøver av alle krefter å erobre deg og få tak i pengene dine, ved å dytte på deg ting du ikke har bruk for.

Ved elvebredden, ikke langt fra fergen til Moewenpick, finner vi en restaurant på en flytende plattform i Nilen. Her er det fritt for de plager som oppsøkte oss på hotellet. Mens solen synker bak ørkenplatået i vest og varmen avtar, er det bare å glede seg over det egyptiske kjøkkenet. Dette er meget rikholdig og velsmakende, men har tendens til å bruke mange ”tunge” retter: Kasseroller, stuinger, fett i forskjellige varianter, hvitt brød i mengde, og så videre. Likevel – når sulten er på topp blir slike hensyn av underordnet betydning.

*

Det er mørkt når vi kommer tilbake til hotellet. Fergen er så å si tom for passasjerer. På den andre siden venter en større flokk som skal ut og spise i Aswan. Lysene fra byen får Nilen til å se glødende ut. Her er mange småbåter ute og lufter de besøkende. Seilet på en felucca står høyt til vær,

mer som en flaggstang enn en mast. Ingen av dem har en liten lampe øverst – det ville ha gjort hele tablået enda mer fargerikt. Sang og klang kan høres fra noen av båtene. Synet på elven minner sterkt om den vi fant i Luxor, men atmosfæren er en annen: roligere, mer avslappet, litt vennligere. De som bor her er ikke så aggressive og pågående som de nede i Luxor. – Dette lover godt for de kommende døgn.

16/2

Dagens første mål er templet som kalles Filae. Det ligger på en øy i dammen som ble skapt da man reiste første demning. Vi må ta motorbåt til hjelp, og her er fullt av turister. Båter kommer og går hele tiden, de besøkende blir her bare en kort stund, de har tydeligvis et langt program denne dagen, de blir borte like brått som de kommer.

Det er et stort tempel til Isis vi skal besøke, den svært populære guden som var gift med Osiris og var far til deres eneste barn, Horus. Isis-templer finner vi overalt i den gamle verden, og populariteten kan forklares ved at dette var en gud som døde og oppstod igjen. Isis med Horusbarnet på fanget minner svært om Madonna med barn i den kristne tradisjon, dessuten bar hun tittelen "Guds mor".

Templet ble flyttet hit for å redde det fra vannmassene, sammen noen mindre templer. De utgjør en fascinerende liten arkeologisk hage, full av informasjon om det egyptiske nærværet her i syd. Templer fra gresk-romersk tid har atskillig historie knyttet til seg. For dette var det siste av de hedenske templene som ble stengt, under keiser Justinian mot slutten av 500-tallet. Her er graffiti av mange slag, også på meroittisk, det gamle nubiske sproget. Faktisk finnes den siste hieroglyfiske innskriften her et sted – da han/de som inngrov denne døde, ble det gamle sproget et ukjent mysterium (som først ble løst i 1822). Men vakten forteller at innskriften ikke er å se her, men nede ved fundamentene av bygningen.

Vi kommer direkte inn i en stor forgård, omgitt av søylerekker. Disse skriver seg fra stedets eldste historie under de siste egyptiske dynastiene (26 og 30). Det ble de greske kongene som gjorde den gamle helligdommen stor og fornyet det hele. Templet har således en lang historie.

En nydelig "kiosk" såkalt ligger like ved. Denne er reist av keiser Hadrian og imponerer ved sin eleganse og sine søyler, av store dimensjoner, alle godt bevarte. Dagen er varm – heldigvis ligger en kafeteria like ved.

Vi er tilbake i Aswan, Mustafa er cicerone og ledsager oss til så forskjellige steder som de berømte stenbruddene – der granitten kommer

fra, den vi har sett mye av i Luxor – hvor en sprukket obelisk vitner om hvordan de arbeidet i gammel tid.

Det nye *Nubian Museum* er en eneste lang vandring gjennom egnens historie, Nubias kultur i gammel og nyere tid. Sporene av den meroittiske kulturen må vi til Khartoum for å se, forteller en av vaktene. Han har selv vært der og anbefaler utflukten dit. Det får vente til en annen gang.

Vi stikker innom den nye koptiske katedralen før vi skilles. Dens dimensjoner sier oss atskillig om dette gamle kirkesamfunnets livskraft og rikdom. Selv om det skjer grusomme ting i Asyut-provinsen hvor de lenge har hatt et spent forhold mellom de to folkegruppene – kristne og muslimer – så lever de sammen i fred for det aller meste, særlig her i syd. Problemet er ikke de dagligdagse forholdene, men alle de grupper – fra inn land og utland – som ønsker å destabilisere landet, skape mest mulig problemer for regjeringen, terroristorganisasjoner og desslike.

17/2

En ny og herlig morgen!

Vi tar "fri" i dag. Mustafa og Mido venter som avtalt ved hotellets brygge. Vi skal på Niltur i ro og mak – og det er alt. En lett bris gir seilene liv og båten suser oppover elven, det lille som er farbart. Vi ser på andre

øyer, inspiserer fuglelivet. Minneverdig er fremfor alt en liten kopp te som noen fiskere byr på. Disse kommer hit hver uke for å tjene til livets opphold. Selv holder de til litt lenger nord. Mustafa oversetter mens jeg spør. Jeg må forklare om Norge, om Europa, om den rike verden. De lytter – og spør igjen og igjen.

Så bærer det videre til andre mål i Nilen, her er fortsatt mindre og større øyer vi ikke har besøkt.

Og i morgen?

Da skal jeg til Abu Simbel – og mine venner får fri.

*

Jeg avslutter med nok et besøk i basaren og finner en bok av interesse.

Kvelds inntas på en av restaurantene langs elvebredden. Så ordner jeg med taxi for neste dag, og trekker meg tilbake til bøkenes verden – og pipens.

18/2

En lengre ørkenferd venter etter frokost. Alle som skal sydover på dette tidspunktet samles i en kolonne, denne er utstyrt med både politi og soldater. Hvilke farer som truer oss får vi aldri helt vite, men noe må det

være, sikkert fanatiske grupper som vil skade staten ved å skremme turistene bort.

Fire timer tar ferden. Den er søvndyssende kjedelig – sand, sand, sand ...

Så er vi med ett fremme ved Lake Nasser og Abu Simbel.

Dette berømte anlegget – to større templer hugget inn i fjellet – er et av Egypts aller viktigste. Sanden har beskyttet det mot ødeleggelser, og slik det står i dag kan det se helt nytt ut. Før vi går inn i helligdommen, skal vi minne oss selv om at templene er tatt ut fra sitt opprinnelige sted, som ligger ca. 100 meter under vannflaten, rett under. Dette var den største redningsaksjonen fra UNESCO hva monumenter i det gamle Nubia angår.

Fasaden er det som først fengsler oss. Her er Ramses II og hans gemalinne Nefertari avbildet med kolossalstatuer i fasaden, kongens større enn dronningens. Trer vi inn i templene bak, finner vi svært godt bevarte statuer og fresker, på rekke og rad. Helligdommens innerste viser oss kongeparet der gudebilder tradisjonelt hører til. Her har vært knyttet religiøse riter – kanskje også mysterier – til disse templene. De understreker dessuten Egypts hegemoni i grensetraktene mot syd. Et minus er at vi ikke kan fotografere her inne, frykten for bruken av blitz er årsaken til dette, og det hjelper lite å forklare at moderne digitalkameraer

ikke trenger blitz. Vaktene kjenner ikke til slike moderne fremskritt – *NO PHOTO* forkynnes det på plakater ved inngangen og lenger fremme. Vi får heller støtte oss til hukommelsen.

Egyptas største hersker, Ramses II, bygger ikke bare selv. Han restaurerte eldre bygninger og fullførte farens mange påbegynte (Seti I døde brått etter få år på tronen). Slik har det seg at du finner Ramses' navn på et utall statuer og bygninger over hele Egypt. Men her finner du ham enerådende, han og hans Nefertari.

Det er viktig at du går rundt hele den "haugen" de har konstruert i anledning flyttingen. Du ser straks at det er nye og kunstige materialer som er brukt. Mest av alt imponerer beliggenheten ved Lake Nasser. Du er kommet til et veritabelt eventyrland og du glemmer det ikke så snart.

Stedet er litt av en turistmaskin, alt her er fryktelig dyrt, verre enn i Luxor og Aswan. Dette forklares ved at leie av boder og spisesteder blir dyrt på et sted som dette. Du må betale langt dyrere for en bok og for mat og drikke enn du ellers er vant til.

*

Denne dagen fører på ny tilbake til Lake Nasser, like ved den store demningen (Abu Simbel ligger lenger syd). Enda et tempel – kalt Kalabsha etter stedet der det opprinnelig sto – ligger på en øy og kan nås med båt. Det er et større tempelbygg av tradisjonelt format, viet den nubiske solguden Manolis, som er en lokal variant av egypternes Horus.

Vi er heldige med vaktene denne morgenen, de er vennlige og hjelpsomme, fremfor alt kan de mye om templet og dets historie. For her er mange overraskelser å se såfremt man gir seg tid, særlig innskrifter på forskjellige sprog fra forskjellige tidsepoker. Bygget ble reist i romersk tid og sto ferdig før keiser Augustus' død (i 14 e.Kr.), men her har ligget et mindre tempel tidligere, fra farao Amenhotep II's tid. Det er 76 meter langt og 22 meter bredt. En lengre innskrift fra den romerske guvernør Aurelius Besarion (fra år 250) forbyr grisehold i templet (!). En annen skriver seg fra en kristen konge i det nubiske kongerike Nobatia og minnes en større seier (fra 400-tallet) over fiendtlige naboer. Vi ser også spor av at kristne brukte templet som kirke etter avviklingen av hedendommen like før år 400, i likhet med de andre store templene vi har sett: i Luxor, Dendera, Edfu, Kom Ombo, osv.

Vi ble anbefalt å ta turen opp på taket og nyte et panorama som er enestående i sitt slag. Her ser vi Lake Nasser og den store demningen; like nedenfor ligger Filae og den mindre demningen. Det var tyske ingeniører som sto for flyttingen av templet, hele operasjonen tok dem to år. En del mindre templer er også blitt flyttet hit fra diverse steder i omlandet. Særlig minneverdig er templet til Ramses II, rester av en praktfull portal foran inngangen, og diverse andre mindre monumenter.

Mustafa venter oss på den andre siden og tar oss med til et større privathus for å drikke te med familien som bor der. Attraksjonen der er imidlertid ikke te, men krokodiller: De lever i et basseng i hagen og er en større turistattraksjon. Lake Nasser er stadig et hjem for denne arten, mens Nilen er krokodillefri, noe den ikke var i faraonisk tid. Så venter den store dammen på et selvsyn som den fortjener: Herfra kan du se Filae nedenfor og Kalabsha ovenfor. Abu Simbel ligger utenfor synsvidde, langt lenger syd.

Et gjensyn med museet i Aswan avrunder dagens ekspedisjon, benytter anledningen til å kjøpe mer faglitteratur. Vi spiser på Hotiel Isis og tar fergen hjem til Moewenpick.

Nå er det ikke mange dagene tilbake av dette Egypt-oppholdet. I kaptein Midos båt krysser vi oss oppover Nilen, for siste gang. Det blåser en vennlig bris fra nord, og båten skyter lett fart. Etter fem timer på denne måten – sik-sak, frem og tilbake – er det slutt på idyllen. Vi avlegger basaren et siste besøk, deretter jernbanestasjonen, hvor det er umulig å få opplysningene vi trenger om tog til Luxor neste dag. Det ender med at Mustafa må skaffe drosje. Sammen spiser vi kvelds på Hotel Isis.

21/2

Vi er tilbake i Luxor og tar inn på Iberhotel, for å prøve noe nytt. Så sier vi farvel til nubierne og tar turen ned til Luxor Tempel for en siste fotorunde. Middag inntas på restauranten i basaren, deretter følger en tidlig kveld på hotellet. Utsikten over Nilen og fjellene i vest er den aller beste herfra. Den historiske fjellsiden med alle gravene og templet til Hatshepsut ligger flombelyst i nattemørket, et syn det er vanskelig å se seg mett på.

22/2

Så bærer det tilbake til Sofitel hvor jeg har det meste av bagasjen ventende. Men der har de dobbeltbukket. Som plaster på såret blir vi flyttet over til

selveste Winter Palace og innkvartert i fyrstelige former. Men å nyte disse må vente til kvelden faller på. – Her er lite tid tilbake.

Vi hadde avtalt å møte Saber kl. 12.30.

Så bar det over til vestbredden etter et kort besøk i Karnak. Vi fortsetter til Ramesseum for en siste fotosesjon der. Deretter besøker vi Dronningenes Dal og tar et foreløpig farvel med dette vidunderlige stedet.

Vi spiser ved småbåthavnen og trekker oss tidlig tilbake til Vinterpalasset og dets majestetiske luksus. Derfra ringer vi søstrene på Voss og forsikrer oss om at alt står bra til hjemme. Så er det en del SMS'er å sende. Dagen er slutt, den har vært svært givende.

23/2

Dagen i dag er den nest siste i Luxor og bør brukes med omtanke. – Abydos står for tur – siste ekspedisjon denne gangen.

Saber venter med bil kl. 09.00 presis. Etter en fire timers kjøretur er vi fremme. Målet er et av Egypts aller best bevarte templer – fra faraonisk tid. Det er tale om et større tempel i samme stil som Hatschepsuts og minnetemplet til Seti i Luxor, og er primært dedikert til Osiris, Isis, Horus, Amun-Ra, Ra-Horachty, Ptah – og Seti selv (1294-1279 f.Kr.). Det ble

sønnen Ramses (II) som fullførte verket og som vanlig har satt sitt preg på det.

Kunsten her er av aller høyeste kvalitet og regnes som noe av det ypperste som Egypt kan oppvise. Kunstnerne som avbildet Seti og de andre gudene har litt forskjellig "hånd", men ett har de felles: Alle er av beste kvalitet. Vi vandrer fra sal til sal, fra kapell til kapell og tror knapt våre øyne. Fotografering er tillat, bruk bare ikke blitz! Dette tar tid,

Til venstre i den store søylehallen kommer du til en korridor som i dag fører ut av anlegget. Denne er dekorert med en liste av faraoniske navn, godt bevart og god å lese: en kongerekke. Det interessante er å se hvilke konger som er tatt med og hvilke ikke. – Alle navn fra Amarnatiden er utelatt.

Vi er kommet tilbake til "klassisk" egyptisk tid, til tempelkunsten slik den artet seg lenge før de gresk-romerske byggene vi har besøkt i Dendera, Edfu, Kom Ombo, Filae og Kalabsha. Og her står vi ved det beste eksemplet på hva dette innebærer. Seti selv har utallige ansiktsuttrykk, det ser vi straks vi begynner å sammenligne dem. De kommer fra forskjellige kunstnerhender, men er likevel identiske i hovedtrekket: Faraos forfinete ansiktsuttrykk, hans tilbedende holdning, hans ydmyke gester. Seti's minnetempel i Luxor er ikke av samme kaliber, men imponerer like fullt.

Ute i det fri går veien til helligdommen som kalles "Osiris' grav", et senket område du kan besøke. Litt lenger fremme kommer vi til et tempel til minne om Ramses II. Det er bare delvis bevart – en etasje mangler – men det som står tilbake imponerer med sin kunst.

Enda lenger fremme ligger utgravningsområder vi ikke kan besøke – dessverre. Det dreier seg nemlig om graver fra den eldste faraoniske tid, de aller første dynastier. Det er tale om større konstruksjoner, og det er rikelig av dem. I et av tilfellene er det funnet skjeletter av mennesker som er begravd sammen med farao, og tankene går straks til menneskeofringer, slik vi kjenner det fra mange forskjellige gravkulturer.

Abydos er ikke minst av alt berømt for den kjente Omm Sety – Dorothy Eady, en engelsk pike som i unge år fikk evnen til å se bakover i sitt liv, langt bak. Hun hevdet, etter et nesten fatalt fall i en trappe, at hun i et tidligere liv hadde vært sangerske her i templet i Abydos og samtidig vært faraos elskerinne. Det var om natten han kom til henne i drømme, og samtalene med farao skrev hun ned i sine dagbøker morgenen etter. Alt dette vakte uventet oppmerksomhet fra egyptologisk hold, siden hun lot til å kjenne templet og dets hemmeligheter bedre enn noen levende egyptolog.

Hennes hus ligger ikke så langt unna, for hun bosatte seg her nede, giftet seg og fikk en sønn hun kalte Seti (derav navnet Omm Sety: "Seti's

mor"). Der levde hun med sine over førti katter, og ligger begravd like ved. Vi kjøper med oss noen bøker om henne før avreisen tilbake til Luxor og spør etter noen som hadde kjent henne. Det nærmeste vi kom var en kafeier som husker henne fra barnsben av. Han hadde likevel mye å fortelle og anbefalte bøkene sterkt.

24/2

Siste dag i Luxor fikk Saber fri.

Et siste besøk i Luxortemplet – det ligger rett ved siden av Vinterpalasset – etterfølges av en promenade langs Nilen, omsvermet av taxisjåførere og hestedrosjekusker eller felucca-eiere som alle ønsket seg en passasjer. *La, la, la – shukran!* Ordene preller av dem som vann på en gås. Vi gjentar og gjentar inntil de gir opp.

Arkeologene har begynt å avdekke en paradegate flankert av sfinxer som skal gå fra Luxor-templet og til Karnak. Den ligger der allerede, under et moderne veilegeme og en hel del bygninger, det gjelder bare å avdekke og restaurere den.

Så oppsøker vi restauranten i basaren, ser oss rundt for siste gang, finner noen flere bøker hos Aboudi's tradisjonsrike bokhandel, og går til en

liten hage hvor vi finner en kafe. Der kommer Saber! Det er tid for egyptisk te, sterk og søt.

Siste kveld i palasset tilbringes i selskap med Om Sety, det vil si bøkene om henne. Straks vi er hjemme skal vi forsøke å få tak i noen av hennes egne produkter, hun skrev viktige bøker om det moderne Egypt og livet i landsbyene.

*

Thot kom denne siste natten. Han satt der på sin vante plass uten å si noe inntil jeg var halvt våken.

- *Og har du nå lært av ditt første opphold i Luxor?*
- *Jeg har fått gløtt av de aller viktigste personene idet som var Egypts storhetstid. Jeg har sett graver og templer i fleng.*
- *Og hva inntrykk har du av dem?*
- *Positivt – bare positivt.*
- *Med det mener du?*
- *De er livsglade ... vakre ... store barn ...*
- *Hva skal det bety?*
- *Uskyld ...*
- *Hva kan du lære av dem?*
- *Glede over livet ... takknemlighet ... tillit til gudene og verdensordenen.*

- *Ikke verst – hva tror du var viktigst for dem, gudene eller verdensordenen?*
- *Det siste – Maat. Hun er den egentlige gud i det hele – dere andre er støttespillere!*
- *Sa du støttespillere?*
- *Ja!*
- *Du setter Maat over oss andre?*
- *Absolutt, den leksen har jeg lært.*
- *Da har du sett noe vesentlig, for vi vanlige guder står alle under Verdensordenen, Maat. All religion handler om å leve etter denne. Guder kommer, guder forgår – Maat består.*

Og med disse ordene ble han borte i natten. Han kom ikke til å følge meg til Norge, jeg fikk heller håpe på å se ham igjen under neste opphold.

25/2

Morgenen er varm – vi er snart kommet ut i mars måned, i april kommer sommertemperaturene. Saber kjører oss til Hurgada. Der venter et fly i rute, samt horder av turister som skal hjem til forskjellige steder på kloden.

I Oslo er det minus 2 grader – på Voss minus 19.